

MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

KWARTALNIK BELLONA

nr 2/2021 (705)

ISSN 1897-7065
E-ISSN: 2719-3853

Rocznik CIII (XV)

wiiw
WOJSKOWY INSTYTUT
WYDAWNICZY

Pismo naukowe
wydawane przez Ministerstwo Obrony Narodowej

RADA NAUKOWA „KWARTALNIKA BELLONA”

prof. Christopher Bassford, National Defense University, Waszyngton, USA
prof. Marek Jan Chodakiewicz, Institute of World Politics, Waszyngton, USA
dr hab. Zdzisław Śliwa, Baltic Defence College, Tartu, Estonia
doc. dr hab. Břetislav Dančák, Uniwersytet Masaryka, Brno, Czechy
gen. bryg. dr hab. Dariusz Skorupka, Akademia Wojsk Lądowych, Wrocław
prof. dr hab. Maciej Marszałek, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa
prof. Janusz Grebowicz, University of Houston-Downtown, Houston, USA

Komitety Naukowe

dr hab. Anna Llanos-Antczak, prof. AEH – przewodnicząca
gen. bryg. dr hab. Tadeusz Szczurek – zastępca przewodniczącej
ptk dr Jacek Cichosz
gen. dyw. prof. dr hab. n. med. Grzegorz Gielerak
dr Artur Jagieła
ptk dr hab. Jarosław Kozuba
ptk dr hab. Krzysztof Krakowski
kmr dr hab. Grzegorz Krasnodębski
gen. bryg. pil. dr Piotr Krawczyk
prof. dr hab. Mirosław Lenart
ptk dr hab. inż. Szymon Mitkow
kmr rez. dr inż. Bohdan Pac
ptk dr hab. Przemysław Paździorek
ptk dr hab. Witalis Pellowski
dr hab. Dominik Smyrgała
kmr prof. dr hab. Tomasz Szubrycht
ptk dr n. med. Radosław Tworus

1918–1950 Bellona
1950–2007 Myśl Wojskowa

Pismo naukowe
wydawane przez Ministerstwo Obrony Narodowej

Rocznik CIII (XV)
Nr 2/2021 (705)
Warszawa

wiiw

Dyrektor Wojskowego Instytutu Wydawniczego: **Maciej Podczaski**
e-mail: sekretariat@zbrojni.pl
tel.: +48 261 849 007, +48 261 849 008, faks: +48 261 849 459
Al. Jerozolimskie 97, 00-909 Warszawa

Zastępca dyrektora: **Izabela Borańska-Chmielewska**
tel.: +48 261 849 212
e-mail: ibc@zbrojni.pl, e-mail: kwartalnikbellona@zbrojni.pl

Redaktor naczelny „Kwartalnika Bellona”: **dr hab. Piotr Grochmalski**
e-mail: piotr.grochmalski@zbrojni.pl

Redaktor prowadzący „Kwartalnika Bellona”: **mgr Tomasz Deptuła**
e-mail: tomasz.deptula@zbrojni.pl

Opracowanie redakcyjne: **Teresa Wieszczezyńska**

Opracowanie graficzne: **Małgorzata Mielcarz**

Fotoedytor: **Andrzej Witkowski**

Tłumaczenie na jęz. ang.: **Anita Kwaterowska, Dorota Aszoff, autorzy artykułów**

Redakcja prosi o składanie manuskryptów przez stronę internetową www.kwartalnikbellona.com

Exemplarze czasopisma są dostępne w wewnętrznym kolportażu wojskowym oraz w prenumeracie.

Czasopismo jest indeksowane w bazie *Index Copernicus*.

Na liście czasopism punktowanych MEiN „Kwartalnikowi Bellona” przyznano 20 punktów.

Artykuły zamieszczone w „Kwartalniku Bellona” są recenzowane.

ISSN 1897-7065 | E-ISSN: 2719-3853

Oddano do druku w październiku 2021 r.

Nakład 1200 egz.

Kolportaż i reklamacje: Poczta Polska Usługi Cyfrowe sp. z o.o.
ul. Dunikowska 9a
87-823 Włocławek
tel.: 542 315 201, 502 012 187
e-mail: elzbieta.kurlapska@poczta-polska.pl

Druk: ARTDRUK
ul. Napoleona 2
05-320 Kobyłka

Elektroniczna wersja czasopisma na stronie www.kwartalnikbellona.com

dr hab. Joanna Modrzejewska-Leśniewska, prof. SGH

Rawalpindi i Mussoorie. Dyplomatyczny wymiar trzeciej wojny afgańsko-brytyjskiej (1919–1920)	15
--	----

dr Remigiusz Lewandowski

Wizerunek twarzy w identyfikacji i weryfikacji tożsamości	31
---	----

Deniz Ülke Arıboğan, PhD, Prof. at Üsküdar University;**İbrahim Arslan, PhD, Assoc. Prof. at Üsküdar University**

Rethinking of Turkey's Geopolitics together with Eastern Mediterranean. Turkish Perspective	45
--	----

dr Konrad Paduszek

Czyn niepodległościowy Józefa Piłsudskiego a zjawiska zdrady i szpiegostwa. Wybrane aspekty	67
--	----

ppłk dr inż. Radosław Bielawski

Rozwój domeny kosmicznej przez NATO	91
---	----

* * *

Wskazówki redakcyjno-techniczne dotyczące przygotowania prac do opublikowania w „Kwartalniku Bellona”	101
---	-----

Joanna Modrzejewska-Leśniewska, PhD, Assoc. Prof. at SGH

Rawalpindi and Mussoorie. Diplomatic Aspect of the Third Afghan-British War (1919–1920)	15
---	----

Remigiusz Lewandowski, PhD

Face Image in the Process of Identification and Identity Verification	31
---	----

Deniz Ülke Arıboğan, PhD, Prof. at Üsküdar University;**İbrahim Arslan, PhD, Assoc. Prof. at Üsküdar University**

Rethinking of Turkey's Geopolitics together with Eastern Mediterranean. Turkish Perspective	45
--	----

Konrad Paduszek, PhD

Independence Act of Józef Piłsudski Versus Treason and Espionage Phenomena. Selected Aspects	67
---	----

LtCol Radosław Bielawski, PhD in Eng.

The NATO's Development of Outer Space Domain	91
--	----

* * *

Editorial guidelines on the preparation of articles for publishing in Kwartalnik Bellona	101
---	-----

Od redakcji

Szanowny Czytelniku,

opuszczenie Afganistanu przez NATO i opanowanie tego państwa przez talibów to wydarzenia, które wpłynęły na globalny wymiar bezpieczeństwa, w tym także na sytuację w Polsce i na wschodniej flance Sojuszu. Obecne procesy w regionie są jednak skutkiem długotrwałego ścierania się interesów mocarstw XIX wieku. Najnowszy 2/2021 (705) numer „Kwartalnika Bellona” otwiera artykuł dr hab. Joanny Modrzejewskiej-Leśniewskiej, prof. SGH, pt. „Rawalpindi i Mussoorie. Dyplomatyczny wymiar trzeciej wojny afgańsko-brytyjskiej (1919–1920)”. Autorka omawia istotny, ale stosunkowo mało znany epizod z dziejów konfliktów afgańsko-brytyjskich. Wpisywał się on w strategiczną rywalizację dwóch imperiów – rosyjskiego i brytyjskiego i przeszedł do historii jako Wielka Gra. U jego podstaw legło wyjątkowe, geopolityczne znaczenie tego obszaru. Stał się on też miejscem konfrontacji strategicznej Związku Sowieckiego z USA, która dla Moskwy zakończyła się katastrofą. W 2001 roku Stany Zjednoczone i NATO podjęły próbę rozwiązania problemu strategicznego Afganistanu. Skuteczna kontrola tych ziem oznaczała dysponowanie kluczem otwierającym drogę na Bliski Wschód, do Europy, Azji Środkowej, Chin, Indii, Pakistanu i nad Zatokę Perską. Potencjał strategiczny tych 653 tysięcy kilometrów kwadratowych jest jedynie kwestią posiadania potencjału i wyobraźni mocarstwa, które byłoby w stanie umiejętnie go wykorzystać. Wydawszy od biliona do 2,3 biliona dolarów, sumy astronomicznej nawet dla najsilniejszych gospodarek świata, w tym 143 miliardów dolarów na odbudowę i modernizację państwa, Waszyngton wycofał się z Afganistanu. Był to najdłuższy i najdroższy konflikt w historii Stanów Zjednoczonych.

Prawdziwym szokiem dla Zachodu okazała się zdumiewająca anihilacja afgańskiej armii i policji, na które USA i sojusznicy wydali wcześniej 88 miliardów dolarów. Siły te rozpadły się przy pierwszej konfrontacji z talibami. W przekazach Rosji i Chin, które prowadzą z Zachodem wojnę informacyjną, wycofanie się USA i NATO z Afganistanu stanowiło pierwszą, ale przełomową przegraną Sojuszu w toczącej się zimnej wojnie 2.0. Z pewnością ma ona strategiczne konsekwencje dla Polski. Siły Zbrojne RP bez mała 19 lat brały udział w działaniach na tym obszarze – wypełniały zobowiązania wynikające z art. 5 traktatu północnoatlantyckiego i następnie uczestniczyły w misji stabilizacyjnej. Służbę pełniło tam ponad 33 tysiące polskich żołnierzy. Ci, którzy przeszli Afganistan i Irak, tworzą dziś fundament polskiej armii. Są bogatsi o doświadczenia, które można zdobyć jedynie w warunkach rzeczywistego pola walki. To była też „nasza wojna”. W obliczu realnego zagrożenia ze wschodu polskie siły zbrojne posiadały unikalne zdolności operacyjne. Kiedy opuszczały Afganistan, rząd RP zagwarantował bezpieczeństwo tym Afgańczykom, którzy aktywnie wspierali polską armię.

Decyzja Stanów Zjednoczonych o opuszczeniu regionu wskazuje, iż skupiają się one na bezpośredniej, strategicznej rywalizacji z Chinami o utrzymanie swojej globalnej pozycji. Sprawy drugorzędne cedują na barki sojuszników. Wszystkie kluczowe zasoby Ameryki będą podporządkowane temu celowi, ponieważ skala wyzwania nie ma precedensu

w dziejach amerykańskiej dominacji. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na komentarz analityka RAND Michaela J. Mazarra, zatytułowany „Time for a new approach to defense strategy”. Wynika z niego, że amerykańscy eksperci w dziedzinie bezpieczeństwa toczą ożywioną dyskusję na temat konieczności radykalnej zmiany amerykańskiej strategii w obliczu chińskiego wyzwania. Jej elementy już są wdrażane. Mazarr podkreśla, iż dotychczas Stany Zjednoczone opierały się na zdolności projekcji siły w dowolnym miejscu globu. To pozwalało im prowadzić równocześnie wojny w różnych miejscach świata – w Afganistanie, Iraku czy Libii. Analityk stwierdza: „[...] nowy paradygmat byłby mocno zorientowany na wspieranie wysiłków sojuszników w zakresie ich samoobrony, a nie na umożliwienie Stanom Zjednoczonym przejęcia samej walki [...]. W rezultacie poprawa zdolności sojuszniczych i partnerskich stałaby się głównym priorytetem strategii obronnej USA”¹. Innymi słowy, to na partnerach Stanów Zjednoczonych powinien spoczywać podstawowy wysiłek obrony swojego bezpieczeństwa, USA zapewniałyby jedynie dodatkowe wsparcie, ale bez konieczności bezpośredniego wiązania ich sił.

Artykuł profesor Joanny Modrzejewskiej-Leśniewskiej stanowi istotną wskazówkę, pozwalającą na głębsze zrozumienie współczesnych wydarzeń w Afganistanie oraz możliwych przyszłych scenariuszy w regionie. Autorka zauważa, iż trzecia wojna afgańsko-brytyjska była zmarginalizowana jako obiekt analiz i badań naukowych. To spowodowało, że „[...] zarówno same działania zbrojne, jak i rozgrywka dyplomatyczna sprowadzane są do utartych schematów: wojna była krótka, przegrała strona afgańska, która bezrozumnie zaangażowała silniejszego przeciwnika, o zwycięstwie Brytyjczyków przesądziło użycie lotnictwa itp. W istocie problem był bardziej skomplikowany. Afgańczykom chodziło nie o odniesienie militarnego zwycięstwa, na co nie mieli szans i z czego zdawali sobie sprawę, lecz o doprowadzenie do sytuacji, by na drodze dyplomatycznej osiągnąć zamierzony cel – całkowicie uniezależnić się od Wielkiej Brytanii i stać się niepodległym państwem”. Elity afgańskie osiągnęły swój cel skuteczną strategią wobec Londynu. Wojna była jedynie środkiem politycznego nacisku, skutecznie wykorzystującym słabości brytyjskiego systemu politycznego. Wielka Brytania, państwo, które stało się największym w dziejach imperium pod względem zasięgu terytorialnego, została ograna przez jedno z najbiedniejszych państw świata. Analiza gry strategicznej Kabulu z Londynem jest warta głębszej analizy w kontekście obecnych wydarzeń w tym regionie.

Zasadniczo inny wymiar ma artykuł dr. Remigiusza Lewandowskiego „Wizerunek twarzy w identyfikacji i weryfikacji tożsamości”. W reżimach totalitarnych w coraz większym stopniu wykorzystuje się technologie społecznego nadzoru i inwigilacji. COVID-19, eskalacja zagrożeń terrorystycznych oraz rozwój międzynarodowych organizacji przestępczych powodują, iż także demokracje zaczynają wkomponowywać takie systemy w swoje struktury społeczne. Skalę procesów zawłaszczania obszaru prywatności w zachodnich demokracjach przez korporacje wykorzystujące technologie sztucznej inteligencji ukazała Shoshana Zuboff w pracy „Wiek kapitalizmu inwigilacji”². Natomiast dr Remigiusz

1 M.J. Mazarr, *Time for a new approach to defence strategy*, War on the Rock [online], 29.07. 2021, <https://warontherocks.com/2021/07/time-for-a-new-approach-to-defense-strategy> [dostęp: 20.09.2021].

2 S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*, Poznań 2020.

Lewandowski przedstawia istotny element tej nowej rzeczywistości w ramach przekształcania systemów bezpieczeństwa. Analizuje rozwój zaawansowanych technik biometrycznych z elementami sztucznej inteligencji pod kątem skuteczności struktur bezpieczeństwa. Skupia się na tzw. naturalnych identyfikatorach tożsamości, a więc na takich, które są przyrodzoną składową tożsamości każdego człowieka – obejmują nie tylko cechy biologiczno-fizjologiczne danej osoby, lecz także unikalne dane wynikające z urodzenia w danej rodzinie i związane z systemami społecznymi, w których żyjemy. Zdaniem dr. Lewandowskiego walorem „[...] identyfikatorów naturalnych jest to, że są one fizyczne, nierozzerwalnie związane z człowiekiem, w przeciwieństwie do identyfikatorów elektronicznych. Oznacza to, że identyfikatory elektroniczne mogą być przechwycone w cyberprzestrzeni przez nieuprawnione osoby w celu przejęcia ich tożsamości, co – przy spełnieniu pewnych koniecznych warunków – jest w zasadzie niemożliwe w przypadku identyfikatorów naturalnych”. Ze względu na słabość rozwiązań bazujących na identyfikatorach elektronicznych zaczęto wdrażać technologie w połączeniu z identyfikatorami naturalnymi opartymi na cechach biometrycznych, w tym głównie twarzy, głosie, odcisku palca. Na tej podstawie powstały automatyczne systemy weryfikacji tożsamości. Kreatywność przestępców, którzy starają się obejść te zabezpieczenia, zmusza jednak do rozwijania systemów z zastosowaniem dodatkowych sensorów oraz rozwiązań wykorzystujących technologie sztucznej inteligencji.

„Kwartalnik Bellona” uważnie śledzi ekspansję myśli geopolitycznej, a w tym kontekście rozwój badań nad geopolityką obszaru Trójmorza, oraz analizuje powstające w regionie strategie integracyjne. Pismo jest też otwarte na ukazywanie innych zjawisk występujących w przestrzeni geopolitycznej, szczególnie jeśli dotyczy to obszaru szczególnej odpowiedzialności NATO. Ciekawy głos w dyskusji nad dynamiką procesów na Bliskim Wschodzie stanowi artykuł dwóch tureckich badaczy Deniza Ülke Aribogana i İbrahima Arslana „Rethinking of Turkey’s Geopolitics together with Eastern Mediterranean: Turkish Perspective”. Autorzy piszą, iż rozwój wydarzeń na Bliskim Wschodzie w ostatnich dwóch dekadach wytworzył nowego typu wrażliwość w stosunkach między Turcją a Zachodem, zwłaszcza Stanami Zjednoczonymi. Konkurencyjne, zderzające się interesy UE i USA na Bliskim Wschodzie oraz we wschodniej części Morza Śródziemnego wymusiły – zdaniem badaczy – ponowną ocenę przez Ankarę potencjału wynikającego z geograficznego usytuowania tego państwa. Autorzy przywołują głośne stwierdzenie byłego premiera Turcji, Ahmeta Davutoğlu, że ze względu na strefy wpływów kraj ten jest jednocześnie państwem Bliskiego Wschodu, Bałkanów, Kaukazu, Azji Środkowej, Morza Kaspijskiego, Morza Śródziemnego, Zatoki Perskiej i Morza Czarnego. Stanowi więc nie tylko wspólny punkt różnych obszarów geograficznych, lecz także zapewnia historyczny związek i interakcje ludzi żyjących na tych obszarach. Autorzy twierdzą, iż wieloaspektowa pozycja geopolityczna Turcji daje jej znaczną przewagę nad głównymi potęgami europejskimi, a także nad Rosją, Stanami Zjednoczonymi, a nawet Chinami. Badacze prezentują podobne stanowisko jak Marcel Bazin i Stéphan de Tapia, którzy uważają, iż Turcja leży na skrzyżowaniu trzech obszarów geopolitycznych, co daje jej potencjał zbudowania regionalnej potęgi³.

3 M. Bazin, S. de Tapia, *Turcja. Geografia wschodzącej potęgi*, Warszawa 2014, s. 299–300.

W koncepcji Afroeurazji Centralnej, która powstała w polskiej szkole geopolitycznej, Turcja rzeczywiście stanowi jądro systemu euroazjatyckiego, łączącego go z potencjałem Bliskiego Wschodu i Afryki. Autorzy wskazują, że Ankara w sporze z Grecją o wschodnią część Morza Śródziemnego kieruje się własną perspektywą geopolityczną, zgodnie z którą doprowadzenie do odzyskania przez Grecję pełnej kontroli nad Cyprzem spowodowałaby, iż wschodnia część Morza Śródziemnego zamieniłaby się – z perspektywy Ankary – praktycznie w greckie jezioro. A to stanowiłoby zagrożenie bezpieczeństwa ludności Anatolii. Autorzy nie uwzględniają jednak stanowiska Aten, prezentują jedynie interesy Ankary i jej zagrożenia geopolityczne. Ich analiza daje swoistą legitymizację Turcji w jej twardej rywalizacji z Grecją oraz grze prowadzonej z UE i USA.

Odminną perspektywę badawczą prezentuje dr Konrad Paduszek w tekście „Czyn niepodległościowy Józefa Piłsudskiego a zjawiska zdrady i szpiegostwa. Wybrane aspekty”. Autor omawia problem zdrady i szpiegostwa w ujęciu historycznym – jako istotne instrumentarium budowy państwowości polskiej w okresie międzywojnia. Ale zjawiska te nadal stanowią punkty odniesienia do współczesnych procesów związanych z identyfikacją kulturowej tożsamości Polaków i stanowiącą wspólną przestrzeń aksjologiczną narodowej wspólnoty. Nietrudno dostrzec, iż zasadnicza linia politycznego podziału w Polsce zaszła się na zdefiniowaniu granicy lojalności klasy politycznej wobec UE i dominującej w niej pozycji Berlina.

Numer zamyka artykuł dr. Radosława Bielawskiego „Rozwój domeny kosmicznej przez NATO”. Jest to pierwszy, w długiej historii kwartalnika, kompleksowy przegląd strategii Sojuszu realizowanej wobec nowej domeny walki – przestrzeni kosmicznej, pojmowanej jako fundamentalne i strategiczne elementy rozwoju zdolności NATO w zakresie pozycjonowania, systemów nawigacji oraz instrumentów precyzyjnego wskazywania czasu. W zintegrowanej przestrzeni współczesnego pola walki, osadzonego w technologiach wsparcia algorytmami sztucznej inteligencji, utrzymanie dominacji technologicznej NATO w domenie kosmicznej staje się fundamentem bezpieczeństwa państw zintegrowanych w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego.

Szanowny Czytelniku, z szacunkiem i pokorą oddajemy w Twoje ręce 705 numer „Kwartalnika Bellona”.

*dr hab. Piotr Grochmalski, prof. ASzWoj,
redaktor naczelny „Kwartalnika Bellona”*

Editorial

Dear Reader,

NATO's withdrawal from Afghanistan to leave it in the Taliban's hands affected the global dimension of security, including the situation in Poland and on the eastern flank of the Alliance. Present processes in the region are however the result of a long-lasting clash of interests of the 19th-century powers. The opening article in the 2/2021 (705) edition of *Kwartalnik Bellona* (*The Bellona Quarterly*) is by Joanna Modrzejewska-Leśniewska, PhD, Assoc. Prof. at SGH, entitled "Rawalpindi and Mussoorie. Diplomatic Aspect of the Third Afghan-British War (1919–1920)." She discusses an important, but relatively little known episode in the history of the Afghan-British conflicts. It was part of a strategic rivalry of two empires – Russian and British, and it is historically known as the Great Game. It was based on exceptional, geopolitical significance of this region. It became the zone of strategic confrontation for the Soviet Union and the United States, which for Moscow was disastrous in the end. In 2001, the United States and NATO launched the attempt to solve the strategic problem of Afghanistan. Effective control of these areas meant having the key to open the way to the Middle East, Europe, Central Asia, China, India, Pakistan and the Persian Gulf. The strategic potential of those 653,000 square kilometers lies within the power state's capability and imagination to properly use it. Having spent up to 1 to 2.3 trillion dollars, an astronomical sum even for the most powerful world economies, including 143 billion dollars for reconstruction and modernization of the country, Washington withdrew from Afghanistan. It was the longest and the most expensive conflict in the history of the United States. The amazing annihilation of the Afghan army and the police, for which the USA and the allies had spent 88 billion dollars, turned out to be really shocking for the West. Those forces collapsed at the first confrontation with the Taliban. As reported by Russia and China, who are at informational war with the West, the withdrawal of US and NATO forces from Afghanistan was the first, but critical loss of the Alliance in the ongoing Cold War 2.0. Surely, it has strategic consequences for Poland. The Polish Armed Forces were involved in the activities in this region for 19 years – it fulfilled obligations stemming from Article 5 of the North-Atlantic Alliance, and then participated in the stabilization mission. Over 33,000 Polish soldiers served there throughout this time. Those who served in Afghanistan and Iraq are the fundament of Polish army today. They gained experience that can only be gained in the conditions of a real-life battlefield. It was also "our war." In the face of real threat from the East, the Polish armed forces gained unique operational capabilities. When they were leaving Afghanistan, the Polish government guaranteed security to these Afghans. The decision of the United States on the withdrawal from Afghanistan indicates that they focus more on the indirect, strategic rivalry with China for keeping their global position. The responsibility for the secondary issues is transferred upon the allies. All key resources of the United States will be subordinated to this aim, because the scale of the challenge has no precedence in the history of American domination. In this context, the commentary of

Michael J. Mazarr,” the RAND analyst, in his “Time for a New Approach to Defense Strategy” is worth noting. It stems from it that American security experts are intensely discussing on the necessity of radical change of American strategy in the face of Chinese challenge. Its elements are already being implemented. Mazarr emphasizes that so far the United States have relied on their force projection capability in all parts of the globe. This allowed them to conduct wars in various places of the world – Afghanistan, Iraq or Libya. Mazarr says: “[...] the new paradigm would be heavily oriented to supporting the self-defense efforts of allies rather than to empower the United States to take over the fight itself, [...]. As a result, improving allied and partner capabilities would become a leading priority of U.S. defense strategy.”¹

The article by Joanna Modrzejewska-Leśniewska, Prof. allows for better understanding of contemporary events in Afghanistan and potential future scenarios in the region. In her opinion, the third Afghan-British War was marginalized as an object for analysis and scientific research. As a result, “[...] both the armed activities themselves and a diplomatic game are brought down to well-known schemes: war was short, the Afghans – who brainlessly had attacked a stronger opponent – lost, the British – who had aviation forces – won, etc. In fact, the problem was much more complex. The Afghans did not want to win in a military sense, as they realized there was no chance for that, but rather wanted to create a diplomatic situation to reach their goal – to entirely separate Afghanistan from Great Britain and become an independent state.” The Afghan elites reached their goal by running effective strategy against London. The war was but a mean of a political pressure, efficiently abusing the weaknesses of the British political system. Great Britain, the state which had become the greatest empire in history in terms of territorial range, was outplayed by one of the poorest states in the world. The analysis of Kabul’s strategic game towards London is worth more profound analysis in the context of present goings-on in this region.

*Quite a different approach is presented in the article of Remigiusz Lewandowski, PhD about “Face Image in the Process of Identification and Identity Verification.” In totalitarian regimes to increasingly great extent technologies of social control and invigilation are being developed. COVID-19, escalation of terrorist threats and the development of international crime organizations all make even democratic states incorporate such systems into their social structures. The scale of the processes of privacy appropriation by powerful corporations using AI technologies in Western democracies has been described by Shoshana Zuboff in *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*.² Lewandowski presents a crucial element of the new reality in the frames of the transforming security systems. He analyzes the development of advanced biometric techniques with elements of artificial intelligence from the perspective of effectiveness of security structures. He focuses on the so-called natural identity identi-*

1 Mazarr, M.J. “Time for a New Approach to Defense Strategy.” *War on the Rock* [online], July 29, 2021, <https://warontherocks.com/2021/07/time-for-a-new-approach-to-defense-strategy>. Accessed on September 20, 2021.

2 Zuboff, S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, Poznań, 2020.

fiers, which are inborn identity features of every human – they include not only the biological and physiological characteristics of a person, but also unique data stemming from having been born in a certain family or related to social systems in which we live. According to Lewandowski, the valor “[...] of natural identifiers is the fact they are physical and integral with a human, contrary to electronic identification. This means that electronic means of identification can be intercepted in cyberspace by unauthorized persons to take over their identity, which – when all necessary conditions are met – is virtually impossible with natural identification.” Due to the weaknesses of the solutions based on electronic identifiers, technologies combined with natural identifiers based on biometric features, mainly face, voice or fingerprint, are being implemented and used by automated systems of identity verification. The creativity of criminals, who are trying to go around these security measures, enforces the development of systems using additional sensors or artificial intelligence technologies.

Kwartalnik Bellona thoroughly follows the expansion of geopolitical thought, including the research on geopolitics of the Three Seas Initiative, and analyzes integration strategies in the region. The journal also often presents other phenomena in geopolitical space, particularly if this regards the area of NATO's special responsibility. The article by two Turkish scientists Deniza Ülke Aribog̃an and Ibrahim Arslan on “Rethinking of Turkey's Geopolitics together with Eastern Mediterranean: Turkish Perspective” is an interesting point of view in the discussion about the dynamics of the processes in the Middle East. According to the authors, what have occurred in the Middle East in the past two decades, created a new type of sensibility in the relations between Turkey and the West, especially the United States. Competitive, clashing interests of the EU and the USA in the Middle East and in the eastern zone of the Mediterranean Sea enforced – according to the scientists – that Ankara reassessed its potential stemming from geographical location of the state. The authors recall a declaration of the former Turkish Prime Minister, Ahmet Davutođlu, that due to the influence zones, this state is at the same time the state of the Middle East, the Balkans, Caucasus, Central Asia, the Caspian Sea, the Mediterranean Sea, the Persian Gulf and the Black Sea. It thus constitutes not only a joint point of various geographical areas, but also ensure historical relations and interaction of people living in these areas. The authors claim that a multi-aspect geopolitical position of Turkey gives it a significant advantage over main European powers, as well as over Russia, the United States and even China. The researchers agree with Marcel Bazin and Stéphane de Tapia who think that Turkey lies at the crossing of three geopolitical areas, which gives it the potential for building regional power.³ In the concept of Central Afro-Eurasia, which was created in the Polish geopolitical school, Turkey in fact constitutes the core of Eurasian system, linking it with the potential of the Middle East and Africa. The authors indicate that Ankara in its clash with Greece for the eastern part of the Mediterranean Sea has its own geopolitical perspective, according to which regaining by Greece a full control over Cyprus would turn the eastern part of the Mediterranean Sea – from Ankara's perspective – practically into a Greek lake. This would be a threat to the security of Anatolia peo-

3 Bazin, M. and S. de Tapia. *Turcja. Geografia wschodz cej pot gi*. Warsaw, 2014, pp. 299–300.

ple. The authors do not include however the position of Athens, present only the interests of Ankara and its geopolitical threats. Their analysis gives a certain legitimization of Turkey in its tough rivalry with Greece and the game against the EU and the USA.

A different research perspective is presented in the article of Konrad Paduszek, PhD in *“Independence Act of Józef Piłsudski Versus Treason and Espionage Phenomena. Selected Aspects.”* The author discusses the problem of treason and espionage in the historical approach – as an essential instrument for building Polish statehood in the inter-war period. But these phenomena still constitute the points of reference to contemporary processes related with cultural identification of Poles, and are a common axiological space for national community. It is not hard to see that essential line of political division in Poland is based on defining the limit of loyalty of political class against the European Union, and dominating position of Berlin.

The closing article of this edition is by Radosław Bielawski, PhD on the *“Growth of Outer Space Domain by NATO.”* It is the first, in the long history of our journal, complex review of NATO’s strategy implemented towards the new warfare domain – the outer space perceived as a fundamental and strategic element of the growth of NATO capabilities in positioning, navigation systems and the tools for precise time indication. In the integrated space of contemporary battlefield, set in support technologies by AI algorithms, the maintenance of NATO’s technological domination in cosmic space domain is becoming primary for the security of the states integrated within the North-Atlantic Organization.

Dear Reader, with respect and humility, we offer you the 705th edition of *Kwartalnik Bellona*.

Piotr Grochmalski, PhD,
associate professor at the War Studies University,
Editor-in-Chief of the *Kwartalnik Bellona*

Rawalpindi i Mussoorie. Dyplomatyczny wymiar trzeciej wojny afgańsko-brytyjskiej (1919–1920)

dr hab. Joanna Modrzejewska-Leśniewska, prof. SGH

ORCID: 0000-0002-9554-6473

e-mail: jmodrz@sgh.waw.pl

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

ABSTRACT:

On May 4, 1919 the first military operations of the conflict, which went down in history as the Third Afghan-British War, took place. This episode in the history of the British Empire is relatively little known, especially when compared to the two previous Afghan-British wars, the first in 1838–1842 and the second in 1878–1880. Both of these conflicts are extensively discussed in literature on the subject. Meanwhile, the last war of 1919–1920, which had far-reaching effects in many dimensions, was forgotten, especially overshadowed by the First World War. The conflict had both, the military and diplomatic aspect. Interestingly, diplomatic and military activities intertwined with each other, and the Afghan side deliberately used military action in negotiations with the British. This was reflected in two conferences – in Rawalpindi and Mussoorie.

KEYWORDS:

Afghanistan, Great Britain, Rawalpindi, Mussoorie, Third Afghan-British War

© 2021 J. MODRZEJEWSKA-LEŚNIEWSKA PUBLISHED BY MILITARY PUBLISHING INSTITUTE, POLAND.
THIS WORK IS LICENSED UNDER THE CREATIVE COMMONS ATTRIBUTION-NONCOMMERCIAL-NODERIVATIVES 4.0 LICENSE

Wstęp

Działania zbrojne z 4 maja 1919 roku zapoczątkowały konflikt, który do historii przeszedł jako trzecia wojna afgańsko-brytyjska. Ten epizod z dziejów Imperium Brytyjskiego jest relatywnie mało znany, zwłaszcza w porównaniu z dwiema wcześniejszymi wojnami afgańsko-brytyjskimi: pierwszej z lat 1838–1842 i drugiej z lat 1878–1880. Zmarginalizowanie trzeciego afgańsko-brytyjskiego konfliktu sprawiło, że zarówno same działania zbrojne, jak i rozgrywka dyplomatyczna są sprowadzane do utartych schematów: wojna była krótka¹, przegrała strona afgańska, która bezrozumnie zaatakowała silniejszego przeciwnika, o zwycięstwie Brytyjczyków przesądziło użycie lotnictwa itp. W istocie problem był bardziej skomplikowany. Afgańczykom chodziło nie o odniesienie militarnego zwycięstwa, na co nie mieli szans i z czego zdawali sobie sprawę, lecz o doprowadzenie do sytuacji, by na drodze dyplomatycznej osiągnąć zamierzony cel – całkowicie uniezależnić się od Wielkiej Brytanii i stać się niepodległym państwem. Osiągnęli to sprytną grą. Z jednej strony negocjacjami i podpisaniem traktatów podczas konferencji w Rawalpindi i Mussoorie, z drugiej – kontynuowaniem działań zbrojnych w Waziristanie i wywieraniem w ten sposób nacisku na Brytyjczyków.

Przegląd literatury

Trzecia wojna afgańsko-brytyjska jest słabo zbadanym wydarzeniem w porównaniu z dwoma wcześniejszymi starciami obu stron. Wojny afgańsko-brytyjskie z lat 1838–1842 i 1878–1880 doczekały się obszernej literatury przedmiotu². Ostatni konflikt, choć brzemienny w skutki, zmienił bowiem układ sił w rejonie Indii i Azji Środkowej, pozostał nieco zapomniany, przyćmiony takimi wydarzeniami jak pierwsza wojna światowa i rewolucje w Rosji.

Nie oznacza to, że o konflikcie tym w ogóle nie pisano. W 2019 roku, w stulecie wybuchu wojny, co prawda nie pojawiły się nowe monografie poświęcone temu starciu, ale ukazały się dwie publikacje o charakterze przyczynkarskim – Jamesa Greena *Frontier Assault. The Northern Staffordshire Regiment in the Third Afghan War 1919*³ oraz Paula Macro *Action at Badama Post. The Third Afghan War, 1919*⁴. Oczywiście w każdej publikacji dotyczącej historii Afganistanu czy relacji Wielka Brytania–Afganistan konflikt

1 Powszechnie za datę zakończenia konfliktu przyjmuje się 3 czerwca 1919 r., ponieważ tego dnia ogłoszono przerwanie ognia. Faktycznie za zakończenie działań zbrojnych przyjąć należy jednak 7 maja 1920 r., kiedy to Brytyjczycy rozwiązali „Derajat Column” w Waziristanie.

2 Vide: A. Forbes, *The Afghan Wars 1839–1842 and 1878–1880*, Seeley, London 1892; G.R. Gleig, *Sale's Brigade in Afghanistan, with an Account of the Seizure and Defence of Jellalabad*, J. Murray, London 1879; H.B. Hanna, *The Second Afghan War 1878–79–80. Its Causes, its Conduct, and its Consequences*, Archibald Constable & Co., London 1899; J.W. Kaye, *History of the War in Afghanistan. From the Unpublished Letters and Journals of Political and Military Officers Employed in Afghanistan*, London 1874; J. Norris, *The First Afghan War, 1838–1842*, Cambridge University Press, Cambridge 1967.

3 J. Green, *Frontier Assault. The Northern Staffordshire Regiment in the Third Afghan War 1919*, s. l., 2019.

4 P. Macro, *Action at Badama Post. The Third Afghan War, 1919*, Casemate, Oxford & Philadelphia 2019.

ten jest uwzględniany, ale wzmianki o nim raczej nie wykraczają poza stwierdzenie ogólnych faktów⁵.

Osobną grupę publikacji stanowią prace ogólnie poświęcone wszystkim konfliktom afgańsko-brytyjskim⁶. Trzecia wojna afgańsko-brytyjska jest w nich omawiana, jednak zazwyczaj nie tak obszernie jak wcześniejsze dwa konflikty⁷ i w zasadzie są to przypomnienia już znanych schematów.

Samej trzeciej wojnie afgańsko-brytyjskiej zostały poświęcone zaledwie trzy monografie: afgańska, autorstwa Mohammeda Alego *Afghanistan. The War of Independence, 1919* (Kabul 1960), brytyjska, George'a N. Moleswortha *Afghanistan 1919. An Account of Operations in the Third Afghan War* (New York 1962), oraz Briana Robsona *Crisis on the Frontier. The Third Afghan War and the Campaign in Waziristan, 1919–1920*. Pierwsza praca niestety rozczarowuje, zawiera mniej informacji niż sugeruje tytuł. Druga publikacja jest nieporównanie lepsza. Napisana przez brytyjskiego wojskowego, który brał udział w wojnie, opisuje działania zbrojne. Zawiera sporo obserwacji, których próżno szukać w oficjalnych dokumentach. Autor dąży do zachowania obiektywizmu, co niewątpliwie stanowi atut pracy, wielokrotnie wypowiada się krytycznie o poczynaniach Brytyjczyków. Publikacja ta jest jednak dość „wojskowa” w treści, w większości zawiera opisy działań zbrojnych, natomiast inne wątki, na przykład przyczyny, międzynarodowe uwarunkowania czy skutki konfliktu, zostały zmarginalizowane. Trzecia praca, opublikowana w 2004 roku, choć prezentuje wartościowe, szczegółowe opisy poszczególnych potyczek, to pomija szerszy kontekst konfliktu. Jest trudna w odbiorze ze względu na dość chaotyczny opis działań zbrojnych, przypominający zestawienie epizodów. Aby zachować chronologiczny układ wydarzeń, autor kieruje uwagę na różne pola walk, cofa się do przeszłych wydarzeń w relacjach afgańsko-brytyjskich, co niepotrzebnie zaburza tok narracji. Dużym mankamentem tej publikacji są oszczędne przypisy źródłowe, trudno zorientować się, skąd autor uzyskał określone informacje.

Metodologia

Podstawową metodę badawczą stanowiła analiza niepublikowanych źródeł archiwalnych, zgromadzonych w Oriental and India Office Collection (British Library, Londyn), wytworzonych przez zarówno rząd w Londynie, szczególnie Foreign Office, jak i brytyjski rząd Indii, oraz w National Army Museum (Londyn). Drugie istotne źródło stanowiły opublikowane materiały źródłowe i zbiory dokumentów, w tym rosyjskojęzyczne. Nie było

5 Vide: P. Sykes, *History of Afghanistan*, Macmillan, London 1940 oraz W.K. Fraser-Tytler, *Afghanistan. A Study of Political Developments in Central and Southern Asia*, Oxford University Press, London 1950.

6 Vide: T.A. Heathcote, *The Afghan Wars, 1839–1919*, Osprey, London 1980; E. O'Ballance, *Afghan Wars. Battles in a Hostile Land, 1839 to the Present*, Brassey's, London 2002; M. Barthorp, *Afghan Wars and the North-West Frontier, 1839–1947*, Cassell & Co., London 2002.

7 Rekord w lapidarności ujęcia problemu bije niewątpliwie publikacja S. Tannera *Afghanistan. A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban* (Da Capo Press, New York 2002). Na omówienie trzeciej wojny afgańsko-brytyjskiej przeznaczono zaledwie połowę strony, podczas gdy wcześniejszym dwóm konfliktom zostały poświęcone osobne rozdziały, liczące po kilkadziesiąt stron.

możliwe natomiast przeanalizowanie źródeł afgańskich ze względu na brak oryginalnych dokumentów wytworzonych przez Afgańczyków, dostępne są jedynie ich angielskie wersje. Biorąc pod uwagę skomplikowane dzieje Afganistanu w ostatnich czterdziestu latach, trudno oczekiwać, że przetrwały archiwa afgańskie.

Podczas pracy nad artykułem mniejszą rolę, bo jedynie pomocniczą, miała literatura przedmiotu, jest ona bowiem dość ograniczona.

W stronę zawieszenia broni

Przerwanie ognia ogłoszono 3 czerwca 1919 roku, ale Brytyjczycy cały czas zastanawiali się, czy będzie ono przestrzegane⁸. Zawieszenie broni było wynikiem działań, jakie strona afgańska podjęła w połowie maja 1919 roku. Warto postawić pytanie, dlaczego tak szybko po rozpoczęciu konfliktu władze afgańskie starały się o przerwanie działań. Jeżeli przyjąć, że strona afgańska nie dążyła do prowadzenia z Brytyjczykami wojny na pełną skalę, lecz zamierzała jedynie zmanifestować swoje stanowisko, to jej działania z połowy maja można uznać za sondowanie stanowiska brytyjskiego i gotowości do podjęcia rozmów. Ponownie Afgańczycy zaoferowali negocjacje około 20 maja. W liście do głównodowodzącego sił brytyjskich zaproponowali spotkanie i podjęcie rozmów w miejscu przez niego wyznaczonym⁹. Adresatem listu był głównodowodzący sił brytyjskich, a nie wicekról, ponieważ Brytyjczycy chcieli, by korespondencja od afgańskiego władcy Amanullaha przechodziła przez ręce wojskowego¹⁰. Brytyjczycy na list odpowiedzieli stanowczo: winę za wybuch konfliktu zrzucili na stronę afgańską oraz postawili warunki ewentualnego przerwania działań zbrojnych. Pierwszym było wycofanie oddziałów afgańskich do ich miejsca stacjonowania w czasie pokoju, a drugim przesłanie na ręce sekretarza do spraw politycznych i zagranicznych przy rządzie Indii kopii rozkazu o wycofaniu¹¹. Amanullah w odpowiedzi nie ustosunkował się do brytyjskiego zarzutu wywołania konfliktu, stwierdził jedynie: *Obawa przed niepokojami w Indiach skłoniła nas do podjęcia działań w celu ochrony afgańskich granic. Doprowadziło to do nieporozumień po obu stronach. Nasza ziemia została zaatakowana, więc walczyliśmy*¹². Spełnił natomiast warunek wycofania sił afgańskich i przesłania Brytyjczykom kopii rozkazu¹³. Afgański emir zgłosił jednak swój postulat: *Oczekujemy honorowego pokoju*

8 From Viceroy, 29th July 1919, FO 371, No.110522/371/3990 (Oriental and India Office Collection, London, dalej: OIOC).

9 Telegram from the Chief Commissioner and Agent to the Governor-General in the North-West Frontier Province, Peshawar, to the Secretary to the Government of India in the Foreign and Political Department, Simla, 21st May 1919, FO 371, No. 251/96666/371/3990 (OIOC).

10 Telegram from the Viceroy, Foreign and Political Department, Simla, to His Majesty's Secretary of State for India, London, 21st May 1919, FO 371, No. 253/96666/371/3990 (OIOC).

11 Telegram from the Secretary to the Government of India in the Foreign and Political Department, Simla, to the Chief Commissioner and Agent to the Governor-General in the North-West Frontier Province, Peshawar, 21st May 1919, FO 371, No. 260/96666/31/3990 (OIOC).

12 From Viceroy, Foreign Department, 1st June 1919, FO 371, No. 83568/371/3990 (OIOC).

13 Ibidem.

korzystnego dla obu stron. Sprawy można rozwiązać w następujący sposób – wybrane osoby ze strony brytyjskiej i afgańskiej spotkają się w Landi Kotal lub Peszawarze, by podyskutować i osiągnąć porozumienie. Im szybciej to się stanie, tym lepiej dla wszystkich¹⁴. John Loader Maffey, główny doradca do spraw politycznych generała Arthura Arnilda Barretta, skomentował list Amanullaha bardzo krótko: *Spuścił z tonu*¹⁵.

Strona brytyjska przedstawiła swoje warunki zawieszenia broni: Afgańczycy mieli wycofać się 32 kilometry od pozycji oddziałów brytyjskich, oddziały brytyjskie miały pozostać na zajmowanych pozycjach, lotnictwo brytyjskie miało mieć prawo do swobody lotów i obserwacji oddziałów afgańskich, plemiona pogranicza miały wstrzymać się od wszelkich działań oraz strona afgańska miała wstrzymać pomoc dla plemion pogranicza, gdyby te zaatakowały Brytyjczyków¹⁶. Listę warunków kończyło ostrzeżenie: *Jeżeli nie zaakceptujesz ich, konsekwencje spadną na ciebie. Pozwól, że z całą życzliwością zwrócę ci uwagę na nieograniczone zasoby Imperium Brytyjskiego, które właśnie triumfalnie zakończyło walkę z największą potęgą zbrojną, jaką kiedykolwiek widział świat. Konsekwencje mogą oznaczać tylko jedną rzecz*¹⁷. Wicekról wskazał także miejsce rozmów – *Wyznaczyłem Rawalpindi, które wprawdzie nie leży na granicy, ale jest na tyle niedaleko, że będzie dogodne*¹⁸.

Konferencja w Rawalpindi

Rokowania pokojowe w Rawalpindi rozpoczęły się 26 lipca 1919 roku i zakończyły niecały miesiąc później, 8 sierpnia, podpisaniem traktatu pokojowego. Podczas rokowań stronę brytyjską reprezentował Hamilton Grant jako szef delegacji, John Loader Maffey, generał Frederick Moberley, Nawab Mir Shams Shah i sir Gurbaksh Singh¹⁹. Po stronie afgańskiej w skład delegacji wchodził: Sardar Ali Ahmad Khan, generał Mohammad Yunus, Sardar Abdul Rahman, dr Abdul Ghani, pułkownik Sardar Ghulam Mohammad Khan, pułkownik Abdul Aziz oraz Niranjan Das²⁰.

Przed rozmowami każda strona miała konkretne oczekiwania. Po stronie brytyjskiej liczone, że: z chwilą podpisania traktatu zapanuje pokój; Afganistan, jako agresor, nie będzie mógł importować broni przez terytorium Indii; nie będą wypłacane subsydia, a wszelkie brytyjskie długi wobec Afganistanu zostaną umorzone; po sześciomiesięcznym okresie próbnym, podczas którego emir ma się wykazać poprawnym zachowaniem, zostaną podjęte nowe rokowania, tym razem nad traktatem o przyjaźni; do czasu ustano-

14 Ibidem.

15 Ibidem.

16 Letter from the Viceroy to Amir Amanullah, Simla, 3rd June 1919, w: *Papers Regarding Hostilities with Afghanistan*, 1919, London 1919, Cmd. 324, dok. 51.

17 Ibidem.

18 Ibidem. Rawalpindi, leżące w Pendżabie, jako miejsce rokowań zostało wskazane przez wicekróla ze względów klimatycznych – nie było tam aż tak gorąco jak, na przykład, w Landi Kotal czy w ogóle na pograniczu.

19 Telegram from the Viceroy to the Secretary of State for India, 4th July 1919, w: *Paper Regarding...*, op.cit., dok. 60.

20 Letter from Amir Amanulla Khan to His Excellency the Viceroy, 11th June 1919, w: *Paper Regarding...*, op.cit., dok. 55.

wienia przyjacielskich stosunków między oboma państwami oddziały brytyjskie pozostaną w rejonie przełęczy Chajber; emir wydali ze swojego kraju wszystkich obcokrajowców wrogo nastawionych do Wielkiej Brytanii; Afganistan nie będzie utrzymywał stosunków dyplomatycznych z innymi krajami, jedynie z Wielką Brytanią; zostaną usunięci hinduscy „buntownicy”; emir będzie współpracował z Brytyjczykami w utrzymaniu spokoju wśród plemion pogranicza oraz zostanie wzmocniona pozycja agenta i innych reprezentantów brytyjskich w Afganistanie²¹.

Oczekiwania strony afgańskiej nie były sprecyzowane aż tak szczegółowo i sprowadzały się do uzyskania niezależności w prowadzeniu polityki zagranicznej, wypłacenia zaległych subsydiów i uzyskania nowych, wynagrodzenia za okres pierwszej wojny światowej, cesji Waziristanu²² oraz amnestii dla plemion pogranicza (Afrydów i Mohmandów)²³.

Niezależnie od oczekiwań obu stron w chwili rozpoczęcia konferencji rozmowy skoncentrowały się na kilku zagadnieniach, takich jak: pozycja brytyjskiego agenta w Kabulu²⁴, polityka zagraniczna Afganistanu, amnestia dla plemion pogranicza, przyznanie emirowi tytułu „Jego Wysokość”, wyznaczenie granicy między Afganistanem a brytyjskimi posiadłościami w Indiach, ustanowienie afgańskich agentów handlowych w Indiach, wyznaczenie afgańskiego urzędu pocztowego w Peszawarze, przywrócenie ruchu karawan przez granicę afgańsko-indyjską, wycofanie oddziałów brytyjskich oraz opublikowanie tekstu traktatu i listu dotyczącego afgańskiej polityki zagranicznej²⁵.

Traktat pokojowy, który podpisano 8 sierpnia 1919 roku, ostatecznie zawierał pięć punktów regulujących stosunki między Afganistanem a Wielką Brytanią. W pierwszym artykule, typowym dla tego rodzaju dokumentów, stwierdzono, że od dnia podpisania traktatu między oboma państwami ma zapanować pokój²⁶. W drugim artykule znalazł się następujący zapis: *Wobec okoliczności, które doprowadziły do wybuchu tej wojny, Rząd Brytyjski, by podkreślić swoje niezadowolenie, likwiduje przywileje, którymi cieszyli się poprzedni emirowie, dotyczące importu broni, amunicji i innych materiałów wojskowych poprzez terytorium Indii do Afganistanu*²⁷. Postanowienia trzeciego artykułu odbierały Amanullahowi prawa do zaległych subsydiów, których Brytyjczycy nie wy-

21 Sir Hamilton Grant's speech, Proceeding of the First Meeting, held on the 26th July 1919, Report on the Indo-Afghan Peace Negotiations at Rawalpindi, FO 371, No. 166259/371/3991 (OI OC).

22 Obecnie Waziristan jest regionem w północno-zachodnim Pakistanie. W strukturach administracji brytyjskiej znalazł się w 1894 r. Ze względu na zamieszkujące go plemiona pusztańskie był przedmiotem sporu afgańsko-brytyjskiego. Vide: A.M. Roe, *Waging War in Waziristan: The British Struggle in the Land of Bin Laden, 1849–1947*, University Press of Kansas, Lawrence 2010.

23 From Viceroy, 1st August 1919, FO 371, No. 112902/371/3990 (OI OC).

24 W okresie trwania konfliktu Saifullah, brytyjski agent w Kabulu, został zatrzymany. Po podpisaniu porozumienia zwolniono go, ale na każdym kroku afgański emir okazywał mu lekceważenie.

25 Zapis rozmów afgańsko-brytyjskich w Rawalpindi znajduje się w: Report on the Indo-Afghan Peace Negotiation at Rawalpindi, FO 371, No. 166259/371/3991 (OI OC).

26 Treaty of Peace between the illustrious British Government and the independent Afghan Government concluded at Rawal Pindi on the 8th August 1919, corresponding to the 11 Ziqad 1337 Hijra, FO 371, No. 117073/371/3990 (OI OC).

27 Ibidem.

płacili emirowi Habibullahowi, oraz pozbawiały go takiego wsparcia²⁸. I choć treścią tego artykułu Brytyjczycy zmanifestowali swoje niezadowolenie z podjęcia działań zbrojnych przez Afgańczyków, to miał on duże znaczenie dla dalszych stosunków afgańsko-brytyjskich.

Zapisy czwartego artykułu pozostawiały furtkę do dalszych negocjacji afgańsko-brytyjskich, wprowadzały bowiem sześciomiesięczny okres próbny. *Jednocześnie Rząd Brytyjski pragnie przywrócić dawną przyjaźń łączącą Afganistan i Wielką Brytanię, o ile Rząd Afgański pragnie ją odzyskać. Jeżeli Rząd Afgański udowodni to poprzez swoje działanie i zachowanie, to po sześciu miesiącach Rząd Brytyjski przyjmie następną afgańską delegację, by wspólnie ustalić sprawy interesujące oba rządy i przywrócić dawną przyjaźń na podstawach satysfakcjonujących obie strony*²⁹. Brytyjczycy zdecydowali się na ten okres próbny, by dać afgańskiemu władcy czas na spełnienie ich oczekiwań. Dotyczyły one usunięcia z Afganistanu wszelkich przeciwników Wielkiej Brytanii, współpracy z Brytyjczykami w sprawach plemion pogranicza, rezygnacji z inicjowania wszelkich intryg wśród tych plemion oraz z wypłacania im subsydiów, a także ocieplenia stosunku Afgańczyków do brytyjskiego agenta w Kabulu, który miał być traktowany jak gość honorowy³⁰.

W ostatnim, piątym artykule traktatu pokojowego odniesiono się do problemu plemion pogranicza po brytyjskiej stronie Linii Duranda³¹ i ich stosunków z afgańskim władcą. W istocie ów artykuł rozwiewał afgańskie nadzieje na przywrócenie kontroli emira nad tymi plemionami. Stanowił, że rząd afgański przyjmuje istniejącą granicę indyjsko-afgańską zaakceptowaną przez poprzedniego emira oraz zgadza się na wyznaczenie jej w terenie tam, gdzie jeszcze tego nie zrobiono³². Wprawdzie podczas rokowań w Rawalpindi Grant w rozmowach z Alim Ahmadem robił nadzieje na zmianę statusu spornego obszaru w późniejszym czasie, ale okazały się one jedynie grą dyplomatyczną, która nie wpłynęła na treść zawartego później porozumienia³³. Zdaniem Vartana Gregoriana była to cena, jaką strona afgańska zapłaciła za uzyskanie niepodległości³⁴.

28 Ibidem.

29 Ibidem.

30 From Viceroy, 1st August 1919, FO 371, No. 112902/371/3990 (OIOC).

31 Linia Durand to licząca 2640 km linia wyznaczona na mocy porozumienia z 12 listopada 1893 r. między sekretarzem brytyjskiego rządu Indii i afgańskim emirem Abdurem Rahmanem Khanem. Wyznaczała ona strefy wpływów afgańskiego władcy i brytyjskich władz w Indiach. Po powstaniu Pakistanu władze tego państwa uznały Linie Duranda za granicę z Afganistanem, co było sprzeczne z wcześniejszymi obietnicami strony brytyjskiej. Stało się to powodem poważnych napięć w relacjach afgańsko-pakistańskich. Vide: T.J. Barfield, *The Durand Line. History, Consequences, and Future*, The American Institute of Afghanistan Studies, 2007, https://www.researchgate.net/publication/317972276_THE_DURAND_LINE_HISTORY_CONSEQUENCES_AND_FUTURE [dostęp: 10.12.2020]; A.M. Payne, *The Durand Line. History and Implications of British Imperial Policy in Afghanistan*, Honors Research Thesis, The Ohio State University May 2012, https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/52071/Anne_Payne_Honors_Thesis.pdf [dostęp: 10.12.2020].

32 Treaty of Peace between the illustrious British Government and the independent Afghan Government concluded at Rawal Pindi on the 8th August 1919, corresponding to the 11 Ziqaad 1337 Hijra, FO 371, No. 117073/371/3990 (OIOC).

33 From Viceroy, 1st August 1919, FO 371, No. 112902/371/3990 (OIOC).

34 V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan. Politics of Reform and Modernisation, 1880–1946*, Stanford University Press, Stanford 1969, s. 231.

Niezwykle istotną kwestią dla Afganistanu i powodem podjęcia działań zbrojnych było uzyskanie niepodległości, zwłaszcza zaś pełnej samodzielności w prowadzeniu polityki zagranicznej³⁵. Paradoksalnie sprawa ta została uregulowana nie w samym traktacie z Rawalpindi, lecz w dołączonym do traktatu liście. Została celowo pominięta w głównym tekście traktatu przez Brytyjczyków, ponieważ uznali oni, że [...] *wolność w zakresie polityki zagranicznej nie jest sprawą do dyskusowania lub włączenia do traktatu pokojowego*³⁶. Stanowisko strony brytyjskiej nie zadowolilo Afgańczyków, którzy oświadczyli, że jeżeli sprawa samodzielności w polityce zagranicznej nie zostanie uregulowana, to nie podpiszą traktatu. W tej sytuacji Grant zaproponował sformułowanie listu, który dołączony do traktatu rozwiązywałby ten problem. Zapatrywanie Granta wynikało z jego przekonania, że [...] *bez takiego zapewnienia zerwanie negocjacji jest prawie nieuniknione i Afganistan może zgodzić się na formalną kontrolę polityki zagranicznej z naszej strony, którą uczyni martwą literą, kiedy tylko będzie to możliwe. Z drugiej strony uważamy, że jeżeli teraz ograniczymy nasz nadzór, to w przyszłości zyskamy realną kontrolę, jakiej nigdy nie byliśmy w stanie osiągnąć*³⁷. W opinii Granta jednym z czynników, który miał przywrócić Afganistan pod opiekę Wielkiej Brytanii, były pieniądze, a ściślej – ich brak po stronie afgańskiej. Grant uważał, że kłopoty finansowe i brak doświadczenia w samodzielnym prowadzeniu polityki zagranicznej skłonią emira do bliższych stosunków z Brytyjczykami. Tego rodzaju zależność miała być skuteczniejsza niż dawniejsze układy łączące oba kraje³⁸. Ostatecznie, zgodnie z sugestiami Granta, list dołączony do traktatu stał się jego integralną częścią, chociaż fizycznie był odrębnym bytem. Pisano w nim: *Spytałeś mnie o dalsze gwarancje, że traktat pokojowy zaoferowany przez rząd brytyjski nie zawiera nic, co ingerowałoby w całkowitą wolność Afganistanu w sprawach wewnętrznych i w polityce zagranicznej. Przyjacielu, jeżeli uważnie przeczytasz traktat, zauważysz, że nie ma tam takiej ingerencji. Powiedziałeś mi, że rząd Afganistanu nie chce odnowić porozumienia, na mocy którego poprzedni emir zgadzał się postępować zgodnie z brytyjskimi zaleceniami w sprawach polityki zagranicznej. Dlatego nie naciskałem w tej sprawie i w tym traktacie nie ma wzmianki na ten temat. Zatem traktat i ten list czyni Afganistan wolnym i niezależnym zarówno w sprawach wewnętrznych, jak i w polityce zagranicznej. Co więcej, ta wojna przekreśliła wszystkie wcześniejsze traktaty*³⁹.

Mimo zawarcia traktatu pokojowego i obowiązującego sześciomiesięcznego okresu próbnego Brytyjczycy poważnie obawiali się dalszego rozwoju wypadków. Obawy te

35 Afganistan utracił samodzielność w prowadzeniu polityki zagranicznej na mocy traktatu z Gandamak, który został podpisany z Brytyjczykami 26 maja 1879 r. Szerzej: D.P. Singhal, *India and Afghanistan. A Study in Diplomatic Relations, 1876–1907*, South Asia Publisher, New Delhi, 1982; M.H. Kakar, *Afghanistan: A Study in International Political Developments, 1880–1896*, Punjab Educational Press, Kabul, 1971.

36 From Viceroy, 4th August 1919, FO 371, No. 112902/371/3990 (OI OC).

37 Ibidem.

38 From Viceroy, Foreign Department, 6th August 1919, FO 371, No. 113436/371/3990 (OI OC).

39 Letter from Sir Hamilton Grant to Ali Ahmad, Afghan Peace Delegate, 8th August 1919, w: *Treaty of Peace between the illustrious British Government and the independent Afghan Government concluded at Rawal Pindi on the 8th August 1919, corresponding to the 11 Ziqad 1337 Hijra*, FO 371, No. 117073/371/3990 (OI OC).

miały podstawy, ponieważ sytuacja wciąż nie była spokojna. Z jednej strony w Azji Środkowej swoją pozycję wzmacniali bolszewicy⁴⁰, z drugiej z samego Afganistanu napływały niepokojące wieści. Informowano o możliwości wznowienia działań zbrojnych oraz gotowości do nich plemion pogranicza. Henry R.C. Dobbs 12 grudnia 1919 roku napisał: *Jest całkiem możliwe, że mimo nauczki otrzymanej ostatniego lata głupi i uparty emir i jego doradcy mogą, jeżeli w Indiach dojdzie do akcji propagandowej na temat warunków tureckiego traktatu pokojowego, wystąpić ponownie przeciwko nam. Być może będziemy musieli wypowiedzieć wojnę na wiosnę lub w lecie, co będzie bardzo niekorzystne ze względów wojskowych*⁴¹. Trzecim czynnikiem, który niewątpliwie niepokoił Brytyjczyków i wpływał na ich zachowanie, była kampania w Waziristanie.

Mimo ogłoszenia 3 czerwca 1919 roku zawieszenia broni, konflikt wciąż trwał. Teatrem działań był Waziristan, gdzie doszło do powstania plemion, a walki objęły tereny od rzeki Kabul po Chaman⁴². 17 lipca 1919 roku siły plemienne zablokowały przełęcz Chajber i zajęły znajdujące się tam posterunki brytyjskie. Zmagania na obszarze Waziristanu stanowiły dla Brytyjczyków poważne wyzwanie i wymagały zaangażowania znacznych sił⁴³ i środków, z lotnictwem włącznie, oraz planowanym użyciem gazów bojowych⁴⁴.

Działania zbrojne w Waziristanie były dla działań dyplomatycznych obu stron i tłem, i środkiem nacisku. Strona brytyjska miała świadomość, że afgańskie wsparcie działań w tym rejonie ma przede wszystkim polityczny i finansowy charakter i stanowi swoistą kartę przetargową w rokowaniach z Brytyjczykami. Nie przypadkiem wyraźny wzrost aktywności afgańskiej w Waziristanie przypadł na styczeń i luty 1920 roku, a więc wtedy, gdy kończył się sześciomiesięczny okres próbny. Świadczyć o tym może chociażby informacja o wsparciu dla Shaha Daula z Wana: [...] *dwukrotnie otrzymał on wsparcie i pieniądze z Afganistanu, co można uznać za sygnał, że jest on oficjalnie wspierany*

40 Telegram from the Viceroy, Foreign and Political Department, Delhi, to His Majesty's Secretary of State for India, London, 5th January 1920, FO 371, No. 173/184124/371/3991 (OIOC); Telegram from General Malleson, Meshed, to the Chief of the General Staff, Delhi, 5th January 1920, FO 371, No. 181/184124/371/3991 (OIOC).

41 Note by Foreign Secretary, 12th December 1919, FO 371, No. 182214/371/3991 (OIOC).

42 Jak intensywne były te działania może świadczyć chociażby to, że tylko w okresie od maja do listopada 1919 r. siły plemienne dokonały prawie 200 rajdów. *Operations in Waziristan, 1919–1920*, Compiled by the General Staff Army Headquarters, India, Delhi 1923, s. 89–90. Telegram from the Chief Political Officer, Waziristan Force, Dera Ismail Khan, to the Foreign Secretary to the Government of India in the Foreign and Political Department, Simla, 27th July 1919, *Third Afghan War, 1919. Correspondence*, FO 371, No. 126609/371/3991, dok. 769 (OIOC).

43 W listopadzie 1919 r. sformowano „Derajat Column” („Deracol”) w liczbie 29 256 żołnierzy hinduskich i 33 987 osób towarzyszących. W sumie siły zbrojne stanowiło sześć brygad piechoty, cztery bataliony piechoty, cztery regimenty kawalerii, jednostki saperów i minerów oraz dwie baterie górskie. Siłom zbrojnym towarzyszyły jednostki pomocnicze, takie jak szpitale oraz oddziały łączności czy gołębi pocztowych. Dowództwo nad „Deracol” objął generał Andrew Skeen. Captain Douglas Rees, Pioneer Piquet, National Army Museum, 6610-31, maszynopis, brak numeracji stron; B. Robson, *Crisis on the Frontier. The Third Afghan War and the Campaign in Waziristan, 1919–1920*, Spellmount Limited, Staplehurst, s. 181; T.R. Moreman, *The Army in India and the Development of Frontier Warfare, 1849–1947*, Macmillan, London, New York 1998, s. 107.

44 Działania zbrojne w Waziristanie zostały szczegółowo przedstawione w monografii Joanny Modrzejewskiej-Leśniewskiej *III wojna afgańsko-brytyjska 1919–1920*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2021 (praca w druku).

przez rząd afgański. Informują, że sam emir spotkał się w Kabulu i rozmawiał z dużą grupą członków naszych plemion. Pochwalił ich i wynagrodził za to, że walczyli przeciwko nam. Odznaczył ich także medalami, które oni noszą w obecności brytyjskich oficerów⁴⁵.

Konferencja w Mussoorie

Kampania w Waziristanie i narastająca aktywność bolszewików w Afganistanie skłoniła dyplomację brytyjską do poważnej refleksji nad możliwym stanem rzeczy po zakończeniu okresu próbnego, czyli po 8 lutego 1920 roku. Brytyjczycy rozważali ewentualne warianty rozwoju sytuacji. Zastanawiali się, co zrobić, kiedy 8 lutego do Dakki przybędzie afgańska delegacja na negocjacje. Uznali, że ewentualne jej odesłanie może być odebrane, szczególnie przez plemiona pogranicza, jako afront wobec emira, tym samym będzie eskalować problemy. Rozważali także inny wariant, mianowicie poinformowanie Amanullaha 10 stycznia, że strona afgańska nie wywiązała się ze zobowiązań z Rawalpindi i w związku z tym strona brytyjska nie wywiąże się ze swoich. Brytyjczycy spekulowali również, jakie żądania może przedstawić afgańska delegacja. Pojawiła się myśl, że Afgańczycy będą się domagali zmiany przebiegu granicy, tym samym przekazania większości plemion afgańskich pod władzę emira, otwarcia konsulatu w Indiach, a może i w Londynie, oraz subsydiów⁴⁶.

Mimo narastających wątpliwości Brytyjczycy zdecydowali się na podjęcie rozmów z Afgańczykami. 17 stycznia 1920 roku wicekról Indii, lord Chelmsford, wystosował do Amanullaha list, w którym zapraszał go do podjęcia rozmów na temat spornych kwestii dzielących oba rządy i kraje. W liście tym znalazło się jednak zastrzeżenie: *Proponowane przeze mnie rozmowy nie mają na celu natychmiastowego zawarcia ostatecznego traktatu o przyjaźni*⁴⁷.

Rozmowy afgańsko-brytyjskie rozpoczęły się 17 kwietnia 1920 roku w Mussoorie. Ze strony afgańskiej udział w nich wzięli: Mahmud Tarzi – minister spraw zagranicznych, Ghulam Mohammad – minister handlu, Abdul Hadi Khan – odpowiedzialny za sprawy pogranicza, pułkownik Pir Mohammad Khan, Abdul Wahab Khan, Mirza Baz Mohammad Khan, Mirza Ghulam Maroof Khan, Mirza Mohammad Naim Khan i Hafiz Mian Mohammad⁴⁸. Brytyjczyków reprezentowali sir Henry Dobbs, sir Stewart Pears, generał Sydney F. Muspratt ze sztabu generalnego oraz Nawab sir Abdul Kaiyum⁴⁹.

45 Telegram from His Excellency the Viceroy, Foreign and Political Department, Delhi, to His Majesty's Secretary of State for India, London, dated the 5th January 1920, FO 371, No. 22/201113/371/3992 (OIOC).

46 Note by Foreign Secretary, 12th December 1919, FO 371, No. 182214/371/3991 (OIOC).

47 Letter from His Excellency Lord Chelmsford, Viceroy and Governor-General of India, to Amir Amanullah Khan, Amir of Afghanistan, 17th January 1920, FO 371, No. 210/186083/371/4116 (OIOC); *British Documents on Foreign Affairs*, Series A, *The Soviet Union, 1917–1939*, vol. II, *Soviet Russia and Her Neighbours, December 1919–March 1920*, University Publications of America, Frederick 1984, dok. 324.

48 Secret Report by F.H. Humphrys, Major, Political Agent, Khyber, 13th April 1920, FO 371, No. 90/208695/3992 (OIOC).

49 Telegram from Viceroy, Foreign Department, 8th April 1920, FO 371, No. 192321/371/3991 (OIOC).

Strona brytyjska w czasie rozmów podejmowała zagadnienia zgodnie z przyjętymi wytycznymi: sprawa granicy nie może być przedmiotem dyskusji, Afganistan nie ma prawa mieszać się w sprawy plemion pogranicza po brytyjskiej stronie granicy, rozmowy mogą dotyczyć następujących kwestii: konsulatu afgańskiego w Indiach, urzędu pocztowego w Peszawarze, koncesji handlowych, używania zwrotu „Jego Wysokość” wobec emira oraz wypłacania subsydiów⁵⁰.

Strona afgańska miała odmienne oczekiwania. Interesowała ją brytyjska polityka wobec *khilafatu*⁵¹ i świętych miejsc islamu, a także zamierzenia wobec plemion pogranicza oraz Afganistanu jako kraju całkowicie wolnego i niepodległego⁵².

Niezależnie od intencji, z jakimi obie delegacje przybyły na konferencję w Mussoorie, omawiano takie tematy jak: kwestia traktatu pokojowego narzuconego Turcji po pierwszej wojnie światowej⁵³, muzułmanie w Indiach i brytyjska polityka wobec nich, polityka brytyjska wobec plemion pogranicza i ich ewentualne przekazanie pod władzę emira oraz obecność bolszewików i hinduskich działaczy niepodległościowych w Afganistanie.

W kwestii tureckiej Afgańczycy zarzucili Brytyjczykom, że ich postępowanie wobec Turcji było podyktowane uprzedzeniami na tle religijnym oraz przestrzegli, że taka polityka może wzbudzić wśród muzułmanów wrogość i nienawiść do Wielkiej Brytanii⁵⁴. Jeśli chodzi o problem muzułmanów w Indiach, to strona brytyjska obawiała się, że temat ten zdominuje całość rozmów, tym bardziej że Mahmud Tarzi oświadczył, iż [...] *rozumie nasz [brytyjski – przyp. J.M.-L.] punkt widzenia, ale on i jego rząd przywiązują najwyższą wagę do problemu islamskiego, a rozmowa na ten temat była tak naprawdę jednym z powodów jego wizyty*⁵⁵. Ostatecznie dyplomacja brytyjska tak zręcznie pokierowała rozmowami, że chociaż jeden dzień konferencji (13 lipca 1920 roku) faktycznie został poświęcony kwestii muzułmańskiej, to tematyka ta nie zdominowała całości obrad⁵⁶.

50 Telegram from Viceroy, Foreign Department, 12th April 1920, FO 371, No. 191871/371/3991 (OI OC).

51 *Khilafat movement (Ruch kalifatu)* był ogólnoisłamskim ruchem politycznym zainicjowanym przez muzułmanów z Indii Brytyjskich. Jego aktywność przypadła na lata 1919–1924. Sprzeciwiał się sankcjom nałożonym na Turcję Osmańską po pierwszej wojnie światowej oraz domagał się przywrócenia instytucji kalifa jako przywódcy wszystkich muzułmanów. Vide: G. Minault, *The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India*, Columbia University Press, New York 1982; M. Naeem Qureshi, *Pan-Islam in British Indian politics: a study of the Khilafat Movement, 1918–1924*, Brill, Leiden 1999.

52 Proceeding of the First Meeting of the Indo-Afghan Conference, Mussoorie, 17th April 1920, FO 371, No. 88/208695/371/3992 (OI OC).

53 Było to nawiązanie do postanowień Paryskiej Konferencji Pokojowej, które znalazły odzwierciedlenie w podpisany 11 sierpnia 1920 r. traktacie z Sèvres. Vide: A.E. Montgomery, *The Making of the Treaty of Sèvres of 10 August 1920*, „The Historical Journal”, vol. 15, no. 4, December 1972, <https://www.jstor.org/stable/2638042> [dostęp: 15.12.2020].

54 Translation of a letter from Sardar-i-Ala Mahmud Beg Khan Tarzi, Chief Afghan Representative, to the Hon'ble Mr. H.R. Dobbs, Chief British Representative, Indo-Afghan Conference, Mussoorie, No. 22, dated the 17th May 1920, FO 371, No. 81/208695/371/3992 (OI OC).

55 Report by Chief British Representative, H.R.C. Dobbs, Indo-Afghan Conference, 16th April 1920, FO 371, No. 81/208695/371/3992 (OI OC).

56 Proceeding of the Thirteenth Meeting of the Indo-Afghan Conference, held at the Savoy Hotel, Mussoorie, on the 13th July 1920, FO 371, No. 90/213851/371/3992 (OI OC).

Szeroko omawiano sprawę granicy między Afganistanem a Indiami, czyli tzw. Linii Duranda. Strona afgańska powróciła do kwestii jej ważności jako granicy międzypaństwowej oraz faktycznego wyznaczenia w terenie⁵⁷. Brytyjczycy byli świadomi znaczenia plemion pogranicza (szczególnie jako siły militarnej) dla zarówno ich własnej polityki, jak i stosunków z Afganistanem. Realnie oceniali sytuację: *Nie będzie pokoju na tej granicy, o ile w końcu nie zostanie zawarty ostateczny traktat i nasze stosunki z Afganistanem nie zostaną zdefiniowane. Działania w Waziristanie będą trwały i porozumienie z Wazirami i Maszudami nie będzie możliwe [...]. Wyniki negocjacji są oczekiwane z niecierpliwością zarówno w dystryktach granicznych, jak i przez plemiona. Powrót delegacji bez traktatu zostanie odczytany jako zerwanie i z pewnością stanie się preludium do wojny*⁵⁸. Ważnym wątkiem rozmów w Mussoorie byli bolszewicy i hinduscy działacze niepodległościowi, którzy przebywali w Afganistanie. Brytyjczycy uważali, że Afgańczycy podczas okresu próbnego nie wywiązali się ze zobowiązań i nie usunęli niepożądanych osób ze swojego terytorium. Sugerowali, że nie uwierzą w dobrą wolę strony afgańskiej tak długo, jak długo wolno będzie bolszewikom i działaczom hinduskim wykorzystywać terytorium Afganistanu do prowadzenia działalności wymierzonej w brytyjskie władze w Indiach⁵⁹. Z kolei Afgańczycy twierdzili, że Brytyjczycy swoimi oczekiwaniami ingerują w niezależność i samodzielność Afganistanu jako państwa⁶⁰. Strona afgańska utrzymywała, że zgodnie z [...] *wiedzą posiadaną przez rząd afgański jak do tej pory ani bolszewicy, ani hinduscy bojownicy nie otrzymali zgody na prowadzenie działalności propagandowej. Co więcej, podejmowano i nadal są podejmowane działania mające zapobiec podjęciu takiej aktywności w Afganistanie*⁶¹. Generalnie sprawa bolszewików spowodowała, że Brytyjczycy odlekali zawarcie traktatu o przyjaźni z Afganistanem.

Wobec wątpliwości i trudności z osiągnięciem porozumienia w zasadniczych kwestiach strona brytyjska zaproponowała przygotowanie aide-mémoire, z którym delegacja afgańska wróci do Kabulu. Ostatecznie dokument ten został wręczony Afgańczykom 24 lipca 1920 roku podczas 17. posiedzenia⁶².

Przerwa w rokowaniach afgańsko-brytyjskich trwała aż do następnego roku. 7 stycznia 1921 roku do Kabulu przybył Dobbs, by wznowić rokowania. Podjęto je 20 stycznia, ale już w nowych okolicznościach międzynarodowych. Sytuacja zmieniła się chociażby

57 Proceeding of the Eleventh Meeting of the Indo-Afghan Conference, held at the Savoy Hotel, Mussoorie, on the 8th July 1920, FO 371, No. 85/213851/371/3992 (OIOC).

58 Telegram the Hon'ble the Chief Commissioner and Agent to the Governor-General in the North-West Frontier Province, Nathiagali, to the Foreign Secretary to the Government of India in the Foreign and Political Department, Simla, dated the 18th July 1920, FO 371, No. 93/213851/371/3992 (OIOC).

59 Proceeding of the First Meeting of the Indo-Afghan Conference, Mussoorie, 17th April 1920, FO 371, No. 88/208695/371/3992 (OIOC).

60 Proceeding of the Fourth Meeting of the Indo-Afghan Conference, Mussoorie, on the 22nd April 1920, FO 371, No. 107/208695/371/3992 (OIOC).

61 Translation of a note presented by the Chief Afghan Representative, dated the 10th June 1920, FO 371, No. 21/210073/371/3992 (OIOC).

62 Note on proposals of the British and Afghan Government discussed by the delegates of the two States at the Conference held at Mussoorie between the months of April and July 1920, as a preliminary to definite negotiations for a treaty of friendship, FO 371, No. 96/213851/371/3992 (OIOC).

dlatego, że doszło do wynegocjowania traktatu afgańsko-radzieckiego, który został ratyfikowany 28 lutego 1921 roku⁶³.

Wprawdzie rokowania wznowiono w styczniu, ale zakończyły się one podpisaniem traktatu dopiero 22 listopada 1921 roku. Postanowiono w nim, między innymi, że oba rządy [...] brytyjski i afgański szanują i nawzajem potwierdzają swoją suwerenność tak w sprawach polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej” [artykuł 1]⁶⁴. W drugim artykule, dotyczącym granicy między Indiami Brytyjskimi a Afganistanem, zapisano: *Obie umawiające się strony wzajemnie uznają granicę indyjsko-afgańską w takiej postaci, w jakiej została przyjęta przez rząd afgański w artykule 5 traktatu zawartego w Rawalpindi 8 sierpnia 1919 roku*⁶⁵. Problem plemion pogranicza, a ściślej – unikania sytuacji, które mogłyby wywoływać ich zaniepokojenie, rozwiązano następująco: *Obie umawiające się strony [...] powodowane życzliwością wobec plemion żyjących po obu stronach wspólnej granicy, zobowiązują się na przyszłość informować z wyprzedzeniem o wszelkich poważniejszych operacjach wojskowych, które mogą wywołać zaniepokojenie wśród plemion zamieszkujących pogranicze* (artykuł 11)⁶⁶.

Podsumowanie

Konflikt afgańsko-brytyjski zakończył się w wymiarze i militarnym, i dyplomatycznym sukcesem Afganistanu – uzyskał on formalną niezależność od Wielkiej Brytanii i to relatywnie niewielkim kosztem. Strona afgańska nie straciła w wyniku wojny żadnych ziem, nie zastosowano wobec niej specjalnych sankcji, a nawet rozwiązanie kwestii Linii Duranda sankcjonowało *status quo ante bellum*. Dla Wielkiej Brytanii zawarcie traktatu w Rawalpindi początkowo oznaczało pozbycie się jednego z kłopotów. Strona brytyjska za podstawę traktatu przyjęła przekonanie o konieczności utrzymywania dystansu wobec Afgańczyków tak długo, aż z powodu braku pieniędzy, broni i towarów zwrócą się oni w stronę Wielkiej Brytanii. Brytyjczycy jednak szybko dostrzegli, że sytuacja nie rozwija się po ich myśli, gdyż Amanullah w zasadzie nie przestrzegał postanowień traktatu. Dotyczyło to w zwłaszcza kontaktów z plemionami pogranicza, co więcej, nie oznaczało zakończenia działań zbrojnych, które wciąż trwały w Waziristanie. Stało się oczywiste, że Amanullah dążył do sytuacji, w której to Wielkiej Brytanii będzie zależało na afgańskiej przyjaźni. Politycy brytyjscy, pomni wcześniejszych kłopotów z tym krajem, coraz bardziej sobie uświadamiali, że Afganistan, z bolszewikami i niepokojami wśród plemion pogranicza, może być groźniejszy dla brytyjskich Indii, niż sądzili⁶⁷. ■

63 Dogovor miezdu Rossiej i Afganistanom, 28 fevralja 1921 g., w: *Sowietsko-afganske otnoszenija, 1919–1969 gg. Dokumenty i materialy*, Moskwa 1971, dok. 18.

64 Treaty between the British and Afghan Governments. Signed at Kabul, November 22, 1921, Treaty Series No. 19 (1922), Cmd.1786, London 1922.

65 Ibidem.

66 Ibidem.

67 General Radcliffe to Sir Henry Wilson, 9 February 1920, w: *Winston S. Churchill. Companion*, M. Gilbert (red.), vol. IV, part 2, July 1919–March 1921, Heinemann, Boston 1978, s. 1036–1037.

STRESZCZENIE:

Trzecia wojna afgańsko-brytyjska rozpoczęła się działaniami zbrojnymi 4 maja 1919 roku. Ten epizod z dziejów Imperium Brytyjskiego jest relatywnie mało znany, szczególnie w porównaniu z wcześniejszymi wojnami afgańsko-brytyjskimi, pierwszej z lat 1838–1842 i drugiej z lat 1878–1880. Oba te konflikty znalazły odbicie w obszernej literaturze przedmiotu. Tymczasem ostatnia wojna, z lat 1919–1920, brzemenna w skutki w wielu wymiarach, znalazła się w zapomnieniu, przyćmiona głównie przez pierwszą wojnę światową. Konflikt ten miał wymiar zarówno militarny, jak i dyplomatyczny. Działania wojenne i dyplomatyczne przeplatały się, a strona afgańska z premedytacją wykorzystywała aspekt zbrojny w czasie rokowań z Brytyjczykami. Znalazło to odbicie w dwóch konferencjach – w Rawalpindi i Mussoorie.

SŁOWA KLUCZOWE:

Afganistan, Wielka Brytania, Rawalpindi, Mussoorie, trzecia wojna afgańsko-brytyjska

Bibliografia

- Ali M., *Afghanistan. The War of Independence*, 1919, s.l., Kabul 1960.
- Barfield T.J., *The Durand Line. History, Consequences, and Future*, The American Institute of Afghanistan Studies, 2007, https://www.researchgate.net/publication/317972276_THE_DURAND_LINE_HISTORY_CONSEQUENCES_AND_FUTURE/.
- Barthorp M., *Afghan Wars and the North-West Frontier, 1839-1947*, Cassell & Co., London 2002.
- British Documents on Foreign Affairs, Series A, The Soviet Union, 1917–1939*, vol. II, *Soviet Russia and Her Neighbours, December 1919–March 1920*, University Publications of America, Frederick 1984.
- Forbes A., *The Afghan Wars 1839-1842 and 1878-1880*, Seeley, London 1892.
- Fraser-Tyler W.K., *Afghanistan. A Study of Political Developments in Central and Southern Asia*, Oxford University Press, London 1950.
- Gleig G.R., *Sale's Brigade in Afghanistan, with an Account of the Seizure and Defence of Jellalabad*, John Murray, London 1861.
- Green J., *Frontier Assault. The Northern Staffordshire Regiment in the Third Afghan War 1919*, s.l., 2019.
- Gregorian V., *The Emergence of Modern Afghanistan. Politics of Reform and Modernisation, 1880-1946*, Stanford University Press, Stanford 1969.
- Hanna H.B., *The Second Afghan War 1878–79–80. Its Causes, its Conduct, and its Consequences*, Archibald Constable & Co., London 1899.
- Heathcote T.A., *The Afghan Wars, 1839–1919*, Osprey, London 1980.
- Kakar M.H., *Afghanistan: A Study in International Political Developments, 1880–1896*, Punjab Educational Press, Kabul 1971.
- Kaye J.W., *History of the War in Afghanistan. From the Unpublished Letters and Journals of Political and Military Officers Employed in Afghanistan*, Richard Bentley, London 1874.
- Macro P., *Action at Badama Post. The Third Afghan War, 1919*, Casemate, Oxford & Philadelphia 2019.
- Minault G., *The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India*, Columbia University Press, New York 1982.
- Molesworth G.N., *Afghanistan 1919. An Account of Operations in the Third Afghan War*, Asia Publishing House, New York 1962.

Montgomery A.E., *The Making of the Treaty of Sèvres of 10 August 1920*, "The Historical Journal", vol. 15, no. 4, December 1972, <https://www.jstor.org/stable/2638042/>.

Moreman T.R., *The Army in India and the Development of Frontier Warfare, 1849–1947*, Macmillan, London, New York 1998.

Norris J., *The First Afghan War, 1838–1842*, Cambridge University Press, Cambridge 1967.

O'Balance E., *Afghan Wars. Battles in a Hostile Land, 1839 to the Present*, Brassey's, London 2002.

Payne A.M., *The Durand Line: History and Implications of British Imperial Policy in Afghanistan*, Honors Research Thesis, The Ohio State University, May 2012, https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/52071/Anne_Payne_Honors_Thesis.pdf/.

Qureshi M.N., *Pan-Islam in British Indian politics: a study of the Khilafat Movement, 1918–1924*, Brill, Leiden 1999.

Robson B., *Crisis on the Frontier. The Third Afghan War and the Campaign in Waziristan, 1919–1920*, Spellmount Limited, Staplehurst 2004.

Roe A.M., *Waging War in Waziristan: The British Struggle in the Land of Bin Laden, 1849–1947*, University Press of Kansas, Lawrence 2010.

Singhal D.P., *India and Afghanistan. A Study in Diplomatic Relations, 1876–1907*, South Asia Publisher, New Delhi 1982.

Sowietsko-afganske otnoszenija, 1919–1969 gg. *Dokumenty i materialy*, Moskwa 1971.

Sykes P., *History of Afghanistan*, Macmillan, London 1940.

Tannera S., *Afghanistan. A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*, Da Capo Press, New York 2002.

Treaty between the British and Afghan Governments. Signed at Kabul, November 22, 1921, Treaty Series No. 19 (1922), Cmd.1786, London.

Winston S. Churchill. *Companion*, M. Gilbert (red.), vol. IV, part 2, July 1919–March 1921, Heinemann, Boston 1978.

Źródła archiwalne

Oriental and India Office Collection, British Library, Londyn – FO 371/3990, 371/3991, 371/3992 The British Foreign Office Records of General Political Correspondence for Russia, 1906–1945.

National Army Museum, Londyn – Captain Douglas Rees, Pioneer Piquet, National Army Museum, 6610-31, maszynopis.

Article history: Received: 10.08.2021; Reviewed: 14.08.2021; Accepted: 14.08.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0015.3438

Corresponding author: Joanna Modrzejewska-Leśniewska, PhD, Assoc. Prof. at SGH;
SGH Warsaw School of Economics, Poland; ORCID: 0000-0002-9554-6473;
e-mail: jmodrz@sgh.waw.pl

Cite this article as: Modrzejewska-Leśniewska, J., PhD, "Rawalpindi and Mussoorie. Diplomatic Aspect of the Third Afghan-British War (1919–1920)", *bellona quart.* 2021(2): 15–30

Policy: The content of the journal is circulated on the basis of the Open Access which means free and limitless access to scientific data.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Table of content URL: <https://kwartalnikbellona.com/issue/12943>

Author's bio: Joanna Modrzejewska-Leśniewska, PhD, Assoc. Prof. at SGH
She graduated from the Warsaw University's Institute of History. She's an associate professor at SGH Warsaw School of Economics. Her academic interests include the research on the past and present situation in international relations, particularly in the countries of widely understood Central Asia—from India to Iran and Pakistan. She authors such publications as: „Talibowie” (2001), „Afganistan w polityce Wielkiej Brytanii i Rosji Radzieckiej 1919–1924” (2001), „Polityka Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego wobec Afganistanu w latach 1947–1979” (2009) and „Afganistan w XX wieku” (2010).

Wizerunek twarzy w identyfikacji i weryfikacji tożsamości

dr Remigiusz Lewandowski

ORCID: 0000-0001-7353-9742

e-mail: r.lewandowski@akademia.mil.pl

Akademia Sztuki Wojennej – Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa

ABSTRACT:

Natural means of identification are the oldest and most dynamically developed ways of verifying human identity. Their development concerns in particular advanced biometric techniques with elements of artificial intelligence. This article presents – against the background of other means of human identification – the basic principles used to verify identity based on the image of the face.

KEYWORDS:

identification, identity verification, biometrics, face image, identification means

Wstęp

Tożsamość człowieka jest określana jako całokształt jego wszystkich cech fizycznych, fizjologicznych, genetycznych i psychicznych, a także identyfikatorów w postaci imienia i nazwiska oraz innych indywidualnie nadanych identyfikatorów, łączące konstytuujących jego indywidualność i niepowtarzalność. Zgodnie z tą definicją o tożsamości osoby przesądza nie jeden czy kilka czynników, lecz ich całokształt. Cechy fizyczne, fizjologiczne oraz pewne cechy genetyczne człowieka mogą się zmieniać. Również jego atrybuty psychiczne mogą ulegać zmianie, w tym nawet – na skutek choroby – osobiste przekonanie o własnej tożsamości. Zmiany te nie powodują jednak, że mamy do czynienia z nową tożsamością, ponieważ nigdy nie następują one *en bloc*. Naturalny proces starzenia się człowieka oraz choroby nie modyfikują jego wszystkich indywidualnych cech. Nawet celowa manipulacja tymi cechami, w tym interwencja medyczna, nie jest możliwa w odniesieniu do wszystkich cech konstytuujących indywidualność i niepowtarzalność danego człowieka.

Stosunkowo łatwa natomiast może być próba zmiany takich identyfikatorów jak imię i nazwisko czy numer PESEL¹ lub innych indywidualnych identyfikatorów, np. służących do uwiarygodniania się w systemach teleinformatycznych. Najczęstszym tego przykładem jest tzw. kradzież tożsamości, czyli posłużenie się cudzymi danymi osobowymi przez osobę nieupoważnioną i przybranie cudzej tożsamości². Tego rodzaju akty tworzą jednak tylko pozory nowej czy cudzej tożsamości. Przestępca przybierając obce imię i nazwisko, nie uzyskuje tożsamości prawowitego właściciela tych danych osobowych, nie jest w stanie bowiem przejąć całokształtu omawianych cech konstytuujących indywidualność i niepowtarzalność drugiego człowieka. Słusznie zatem wskazuje Piotr Girdwoyń, że [...] *przypisywanie jakiegokolwiek cesze (lub zespołowi cech) obiektu identyfikowanego waloru unikalności nie wydaje się możliwe, gdyż zawsze jej rzadkość, stanowiąca podstawową przesłankę indywidualności, jest odnoszona w najlepszym wypadku jedynie do klasy wszystkich przebadanych obiektów danego rodzaju i nie musi mieć waloru uniwersalnego*³. Jeszcze raz więc należy podkreślić, że pewność co do tożsamości człowieka nie może być oparta wyłącznie na jednej czy kilku jego cechach lub identyfikatorach. Absolutną pewność dać może jedynie całokształt tych cech i identyfikatorów, choć w praktyce, z przyczyn pragmatycznych, jest stosowana pewność oparta na rachunku prawdopodobieństwa (o ile dane zjawisko jest możliwe do skwantyfikowania) lub zwykłym subiektywnym osądzie⁴.

Jeśli zatem tożsamość człowieka jest oparta na tak znacznej liczbie różnego rodzaju cech i identyfikatorów, to powstaje pytanie o metody ich weryfikacji czy identyfikacji. Czy w celu uzyskania absolutnej pewności należy w procesie weryfikacji lub identyfikacji uwzględnić wszystkie cechy i identyfikatory konstytuujące tożsamość danego człowieka? Odpowiedź

1 Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności.

2 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012 nr 3, s. 29.

3 P. Girdwoyń, *Zarys kryminalistycznej taktyki obrony*, Kraków 2004, s. 223.

4 J. Moszczyński, *Dylematy identyfikacji indywidualnej i grupowej*, w: *Kryminalistyka – jedność nauki i praktyki. Przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, M. Goc, T. Tomaszewski, R. Lewandowski (red.), Warszawa 2016, s. 184–185.

na to pytanie wydaje się oczywista. W praktyce nie ma możliwości – przynajmniej obecnie – sprawdzenia wszystkich tych cech. Niektóre z nich mają bowiem charakter trudno mierzalny (w odniesieniu do poziomu wymaganej dokładności pomiaru) lub wręcz niemierzalny, np. pewne cechy psychiczne, w tym choćby świadomość samego siebie i własnej tożsamości, wspomnienia, doświadczenia itd. Inne cechy zaś, choć mogą być mierzone, to ich wzorce nie są nigdzie zdeponowane, ani w odpowiednich bazach danych czy rejestrach państwowych, ani w dokumentach identyfikacyjnych. W takiej sytuacji identyfikacja lub weryfikacja *ad hoc* nie jest możliwa i koniecznością staje się pozyskanie wzorca. Może to dotyczyć choćby kodu DNA człowieka. Badane fragmenty kodu wykazują się wysokim stopniem zindywidualizowania, tj. bardzo niskim prawdopodobieństwem powtórzenia się tego samego fragmentu kodu w odniesieniu do więcej niż jednej osoby. Wzorcowy kod DNA człowieka nie jest przechowywany ani w rejestrach państwowych, ani w dokumentach tożsamości (jak np. wzorec odcisku palca w paszporcie biometrycznym), dlatego, a także ze względu na czas trwania badania DNA, nie ma możliwości weryfikacji czy identyfikacji *ad hoc* obywatela z wykorzystaniem jego kodu DNA. Nie oznacza to, że kod DNA nie jest stosowany jako cecha tożsamości w procesie jej sprawdzania. Wymaga jednak porównania wzorca w celu porównania z badaną próbką.

Z kolei niektóre cechy, nawet jeśli są mierzalne, ulegają zmianie w czasie. Zmiany te nie prowadzą do powstania nowej tożsamości, niemniej jednak mogą utrudniać identyfikację. Parametry głosu człowieka czy grafizm pisma się zmieniają. W odniesieniu do tego rodzaju cech tożsamości metodyka ich identyfikacji czy weryfikacji musi uwzględniać ową zmienność⁵. Innym utrudnieniem jest czas konieczny do weryfikacji lub identyfikacji człowieka. W sytuacjach reżimu czasowego, np. sprawdzania tożsamości podczas kontroli paszportowej, konieczny staje się wybór takich cech tożsamości, których użycie daje satysfakcjonujący rezultat (odpowiedni poziom pewności) i nie wydłuża procesu weryfikacji lub identyfikacji.

Kolejnymi ograniczeniami w wyborze określonych cech tożsamości są koszty identyfikacji lub weryfikacji oraz dostępność technologii. Przykładowo, do niedawna, tj. jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, koszty badań DNA były tak wysokie, że badania te prowadzono tylko w poważnych przypadkach kryminalistycznych. Najważniejszym jednak czynnikiem warunkującym dobór określonych cech tożsamości lub identyfikatorów w procesie weryfikacji lub identyfikacji jest cel, jakiemu proces ten ma służyć, i związana z nim ocena bezpieczeństwa. W sytuacjach niezwiązanych ze szczególnymi zagrożeniami, np. w czasie rutynowej kontroli tożsamości przez policję, może wystarczyć porównanie wizerunku osoby kontrolowanej z wizerunkiem zawartym w jej dowodzie osobistym. Natomiast w przypadkach, gdy identyfikacja lub weryfikacja tożsamości danego osobnika może mieć wpływ na bezpieczeństwo innych obywateli czy wręcz bezpieczeństwo państwa, powinna mieć ona charakter kompleksowy, tj. uwzględniać także inne cechy lub identyfikatory tożsamości. Podsumowując, zasadna jest adekwatność zastosowanych środków badania tożsamości do celu i ewentualnych zagrożeń.

5 A. Koziczak, *Pomiar jako podstawa identyfikacji kryminalistycznej*, w: *Współczesna kryminalistyka: wyzwania i zagrożenia*, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, M. Zubańska (red.), Szczytno 2015, s. 143–150.

Metodologia

W niniejszym artykule wykorzystano metodę analizy literatury przedmiotu oraz analizy procesu identyfikacji na podstawie wizerunku twarzy. Takie ujęcie metodologiczne problemu badawczego pozwala na rozłożenie go na części składowe i rozpatrywanie każdej z nich z osobna. W trakcie analizy zwrócono uwagę na następujące aspekty problemu badawczego: cechy wizerunku stosowane w procesie identyfikacji i weryfikacji, wymogi dokumentowania wizerunku twarzy na potrzeby identyfikacji i weryfikacji oraz gromadzenie wizerunku twarzy w rejestrach publicznych.

Identyfikatory w weryfikacji tożsamości

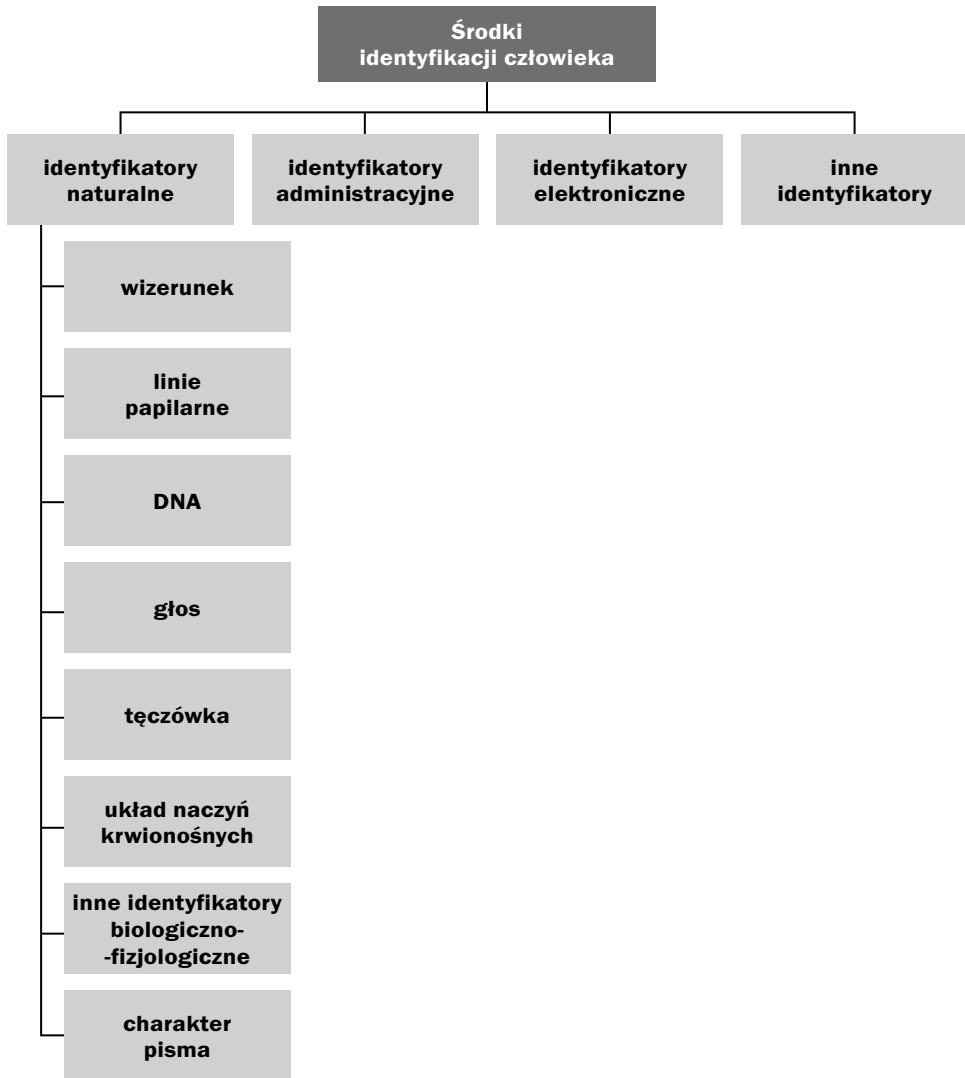
Dobór określonych cech i identyfikatorów w procesie badania tożsamości człowieka (weryfikacji lub identyfikacji) jest uzależniony od następujących czynników: mierzalności cechy lub identyfikatora, czasu dostępnego na przeprowadzenie weryfikacji lub identyfikacji, kosztów weryfikacji lub identyfikacji, dostępności technologii oraz infrastruktury badawczej wykorzystanej w procesie weryfikacji lub identyfikacji, a także od celu weryfikacji lub identyfikacji oraz oceny zagrożeń.

Wymienione czynniki tworzą zespół warunków efektywnej identyfikacji lub weryfikacji tożsamości i ograniczają istniejące w praktyce metody identyfikacji czy weryfikacji tożsamości człowieka do tych, które są oparte na zbiorze cech i identyfikatorów człowieka. Cechy te – jako istniejące w praktyce atrybuty tożsamości człowieka – można ująć w grupach, które stanowią środki identyfikacji człowieka, tj. jego identyfikatory (rys.).

Dodatkowym elementem wykorzystywanym w procesie identyfikacji i weryfikacji tożsamości są oświadczenia składane przez osoby znające człowieka, którego tożsamość jest badana. Praktyka wskazuje jednak, że w sytuacjach tego wymagających nie zawsze są stosowane odpowiednie identyfikatory, a czynność weryfikacji tożsamości bywa obciążona poważnymi wadami. Z informacji Ministerstwa Cyfryzacji wynika, że istotnym problemem okazuje się kradzież tożsamości związana z wyłudzeniem pożyczek od tzw. parabanków na podstawie skanów dowodów osobistych osób w żaden sposób niezwiązanych z zawarciem umowy pożyczki⁶. Najogólniej, proceder ten polega na zdobyciu kopii/skanu cudzego dowodu osobistego, zwykle starszej osoby, i następnie na tej podstawie zawarciu umowy pożyczki przez przestępcę posługującym się tym skanem/kopią. Ofiarami tego rodzaju praktyk są zarówno instytucje pożyczkowe, jak i osoby, na które wzięto pożyczkę i które często w procesie sądowym muszą udowadniać brak swojego związku z wyłudzoną kwotą.

Rozwiązanie tego problemu wydaje się dość proste, ale wymaga odpowiedzialnego korzystania z odpowiedników identyfikatorów człowieka. Identyfikatorami takimi nie są skan ani kopia dowodu osobistego. Odpowiednim identyfikatorem jest dowód osobisty, który w połączeniu z procesem porównania wizerunku w dokumencie z wizerunkiem osoby się nim legitymującej powinien dać wymaganą pewność co do tożsamości danej osoby. Podstawą tych

6 *Walczymy z kradzieżami tożsamości i wyłudzaniem danych. Nowe przepisy do końca wakacji*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej [online], 11.07.2019, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/walczymy-z-kradziejami-tozsamosci-i-wyludzaniem-danych-nowe-przepisy-do-konca-wakacji> [dostęp: 16.05.2021].

Klasyfikacja środków identyfikacji człowieka

Opracowanie własne autora

czynności identyfikacyjnych zawsze jednak powinien być oryginalny dowód tożsamości. Wprowadzenie obowiązku identyfikacji klienta na podstawie jego dowodu osobistego przez instytucje pożyczkowe mogłoby w dość prosty sposób rozwiązać przedstawiony problem. Między innymi z tych względów „zmaterializowany” i dobrze zabezpieczony dokument tożsamości stanowi i powinien stanowić ponadczasowe narzędzie bezpieczeństwa identyfikacyjnego obywateli oraz bezpieczeństwa państwa.

Warto podkreślić, że praktyczne umiejętności z zakresu identyfikacji osób (w tym dotyczące umiejętności wskazywania elementów budowy ludzkiego ciała oraz przekazów werbalnych i niewerbalnych, które mogą potwierdzać tożsamość lub ją podawać w wątpliwość), a także umiejętności z zakresu wskazywania różnic w wyglądzie twarzy identyfikowanej osoby względem fotografii umieszczonej w dokumencie mogą być trudne do kształtowania⁷. Trudno oczekiwać, że pracownicy instytucji pożyczkowych czy nawet pracownicy banków zdobędą tego rodzaju umiejętności w takim stopniu jak funkcjonariusze Straży Granicznej czy Policji. Umiejętności te należy jednak kształtować podczas odpowiednich szkoleń. Pomocne może być zastosowanie informatycznych narzędzi biometrycznych ułatwiających identyfikację przez porównanie na przykład owalu twarzy na fotografii dowodu osobistego z owalem twarzy osoby identyfikowanej.

Identyfikatory naturalne

W niniejszym artykule skupiono się na pierwszej grupie identyfikatorów tożsamości, tj. na identyfikatorach naturalnych, a w jej ramach szczegółowo omówiono wizerunek twarzy jako podstawowy identyfikator naturalny. Identyfikatory naturalne są przyrodzoną składową tożsamości każdego człowieka. Obejmują one cechy biologiczno-fizjologiczne, a także identyfikatory wynikające z urodzenia w danej rodzinie oraz związane z systemami społecznymi, w których żyjemy. Najstarszą i najbardziej efektywną technikę weryfikacji tożsamości oraz identyfikacji, zarówno w relacjach międzyludzkich, jak i w celach związanych ze stosowaniem prawa, stanowiła sieć osobistych znajomości. To dzięki niej dana osoba była znana – obecna w pamięci i percepcji sąsiadów⁸. Ten sposób weryfikowania tożsamości opierał się głównie na cechach fizycznych określonej osoby.

Oświadczenia i zeznania dotyczące osoby, której tożsamość jest badana, oparte na tego rodzaju znajomości lub percepcji świadka, do dziś pozostały ważną techniką identyfikacji i weryfikacji tożsamości. Niemniej zwykle mają one charakter pomocniczy w stosunku do innych, bardziej jednoznacznych i mierzalnych technik. Zdarzają się jednak sytuacje, że tylko na tej podstawie można zidentyfikować tożsamość. Dotyczy to w szczególności zdarzeń natury kryminalistycznej, kiedy to brak jest jakichkolwiek wzorcowych identyfikatorów i/lub brak ciała czy innych biologicznych śladów osoby o badanej tożsamości. Identyfikacja na podstawie zeznań świadków niesie jednak znaczne ryzyko popełnienia błędu, i to mimo ulepszeń w stosowanych procedurach identyfikacyjnych⁹. Dlatego tak duże znaczenie przypisuje się innym identyfikatorom.

Identyfikacja lub weryfikacja tożsamości bazuje na cechach zindywidualizowanych (identyfikatorach), tj. szczególnych cechach charakterystycznych nie dla grupy (cechy grupowe,

7 K. Ślaski, J. Ciunel, *System szkolenia Straży Granicznej w zakresie weryfikacji autentyczności dokumentów*, „Człowiek i Dokumenty” 2015 nr 38, s. 63–64.

8 S.A. Cole, *Suspect Identities. A History of Fingerprinting and Criminal Identification*, Harvard University Press, Cambridge–London 2002, s. 8.

9 N.K. Steblay, *Scientific Advances in Eyewitness Evidence*, „William Mitchell Law Review” 2015, no. 41(3), s. 1091.

np. płeć, wzrost, barwa tęczy oka, barwa skóry itp.), lecz dla jednostki¹⁰. Współcześnie stosowane w identyfikacji i weryfikacji identyfikatory biologiczno-fizjologiczne to przede wszystkim: wizerunek, w tym zwłaszcza wizerunek twarzy; inne dane biometryczne, w tym szczególnie odciski palców, DNA, tęczy oka i siatkówka oka, układ naczyń krwionośnych, geometria dłoni, głos, sposób poruszania się; inne cechy biologiczno-fizjologiczne; charakter pisma, w tym szczególnie podpis.

Charakterystykę wybranych cech biometrycznych pod względem łatwości zastosowania technologii, podatności na błędy, dokładności, kosztów, akceptowalności przez użytkowników, bezpieczeństwa oraz stabilności w czasie przedstawiono w tabeli.

Wizerunek

Wizerunek, kwalifikowany jako biometryczny atrybut tożsamości¹¹, jest to cecha człowieka najpowszechniej stosowana do identyfikacji lub weryfikacji tożsamości. Obejmuje budowę ciała, a w szczególności twarz. Twarz, poza przypadkami bliźniąt, jest najbardziej zindywidualizowaną cechą fizyczną człowieka, umożliwiającą weryfikację tożsamości bez wykorzystania środków technicznych¹², choć w praktyce są stosowane narzędzia pozwalające na zautomatyzowaną weryfikację tożsamości na podstawie wizerunku twarzy. Wysoki stopień zindywidualizowania i brak bezwzględnej konieczności stosowania sprzętu pomiarowego sprawiają, że cechę tę wykorzystuje się w procesie weryfikacji tożsamości i identyfikacji w pierwszej kolejności. Co zaskakujące, w Internecie można zapoznać się z bogatą literaturą dotyczącą identyfikacji i weryfikacji tożsamości na podstawie wizerunku twarzy, natomiast w świecie rzeczywistym badania naukowe nad tym zagadnieniem są niezwykle skromne. Mimo wysokiego stopnia zindywidualizowania wizerunku twarzy analiza tego wizerunku przez niektórych badaczy jest uważana za komplementarną w stosunku do innych metod (na przykład takich jak testy DNA czy badania odcisków palców) i wymagającą zastosowania dodatkowych technik identyfikacyjnych¹³.

Podczas identyfikacji lub weryfikacji tożsamości na podstawie wizerunku twarzy należy wziąć pod uwagę następujące cechy charakterystyczne¹⁴:

- włosy (przedziałek, kolor, kształt, ilość, miejsca łysienia, fryzura);
- czoło (wysokość, szerokość, kształt, cechy szczególne);
- brwi (kolor, szerokość, kształt, kierunek, rozmiar, przerwy);

10 G. Kędzierska, *Identyfikacja kryminalistyczna*, w: *Technika kryminalistyczna*, t. 1, W. Kędzierski (red.), Szczytno 1994, s. 24.

11 Przykładowo, w art. 18 ust. 1 *Ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych* wśród danych zawartych w paszporcie wymienia się odrębnie wizerunek twarzy oraz dane biometryczne, a w art. 46 ust. 3 jako jedną z danych przetwarzanych w Centralnej Ewidencji Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych wymienia się [...] *dane biometryczne w postaci wizerunku twarzy*. Natomiast w *Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia Dyrektywy 95/46/WE* (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) wizerunek twarzy oraz dane daktyloskopijne są wprost zaliczane do danych biometrycznych.

12 S.S. Bobde, S.V. Deshmukh, *Face Recognition Technology*, "International Journal of Computer Science and Mobile Computing" 2014, no. 3(10), s. 194.

13 A.L.L. Patria et al., *Personal Identification Through Facial Features*, "Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation" 2017, no. 4(4), s. 1.

14 Ibidem, s. 3.

Wybrane cechy biometryczne oraz podstawowa charakterystyka opartych na nich technologii biometrycznych

Charakterystyka	Odcisk palca	Geometria dłoni	Siatkówka oka	Tęczęwka oka	Twarz	Podpis	Głos
Łatwość użycia	duża	duża	mała	średnia	średnia	duża	duża
Podatność na błędy	suchość skóry, zabrudzenia, wiek	zranienie dłoni	okulary	słabe oświetlenie	słabe oświetlenie, wiek, okulary, fryzura	zmiany we własnym podpisie	hałas, przeziębienie, pogoda
Dokładność	duża	duża	bardzo duża	bardzo duża	duża	duża	duża
Akceptowalność przez użytkownika	średnia	średnia	średnia	średnia	średnia	bardzo duża	duża
Wymagany poziom bezpieczeństwa	duży	średni	duży	bardzo duży	średni	średni	średni
Długoterminowa stabilność	duża	średnia	duża	duża	średnia	średnia	średnia

Skala: bardzo mały, mały, średni, duży, bardzo duży.

Źródło: R. Lewandowski, Biometria – nowe zastosowania, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 17, s. 152–153.

- oczodoły (rozmiar, nachylenie, kierunek, cechy wyróżniające);
- powieki (rozmiar, kierunek, kształt);
- rzęsy (rozmiar, kształt);
- oczy (ważne poszczególne cechy);
- kości policzkowe (kształt);
- wąsy i broda (kształt, kolor, ilość);
- nos (kształt każdego obszaru, szerokość, wysokość);
- usta (rozmiar, kształt, cechy szczególne);
- szczęka (wysokość, nachylenie, kształt);
- uszy (rozmiar, kształt, linie podziału, urzeźbienie);
- zmarszczki i mimika;
- ogólny kształt twarzy.

Wizerunek twarzy jako naturalny identyfikator tożsamości człowieka jest wykorzystywany w wielu dokumentach publicznych. W związku z procesem wydawania dokumentów publicznych wizerunki twarzy w formie fotografii są gromadzone w Rejestrze Dowodów Osobistych (w wypadku wnioskowania przez obywatela o wydanie dowodu osobistego), w Centralnej Ewidencji Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych (w wypadku wnioskowania przez obywatela o wydanie paszportu) oraz w Centralnej Ewidencji Kierowców (w wypadku ubiegania się o pozwolenie na kierowanie pojazdem). Fotografie gromadzone (i wydrukowane na dokumentach) w Rejestrze Dowodów Osobistych, Centralnej Ewidencji Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych oraz w Centralnej Ewidencji Kierowców dostarczają do urzędów sami zainteresowani obywatele. Tego rodzaju dane identyfikacyjne nie są pobierane przez urzędników w miejscu składania wniosku o wydanie dokumentu (np. przez wykonanie zdjęcia na miejscu w urzędzie przez urzędnika), co generuje ryzyko dostarczania fotografii innej osoby i budowy na tej podstawie fałszywej tożsamości.

Ze względu na funkcję, jaką fotografia twarzy spełnia w procesie identyfikacji człowieka, istotne znaczenie ma jakość zdjęcia oraz sposób ujęcia na nim wizerunku. W tym celu Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji wydało szczegółową *Instrukcję wykonywania zdjęć do dokumentów paszportowych oraz dowodów osobistych z dnia 20 maja 2016 r.*¹⁵ W dokumencie tym między innymi zdefiniowano pozycje i wygląd twarzy oraz wskazano, że:

- zdjęcie musi być wykonane w taki sposób, aby twarz osoby fotografowanej była skierowana prosto w obiektyw aparatu (*en face*) – prostopadle do osi aparatu usytuowanej na wysokości między nosem a linią oczu;
- należy zachować symetrię w pionie – głowa nie może być przekrzywiona;
- nieprawidłowe jest zdjęcie wykonane w półprofilu;
- fotografia powinna przedstawiać widoczny owal twarzy;
- osoba fotografowana musi mieć naturalny wygląd twarzy (bez żadnych gestów mimicznych), z zamkniętymi ustami;

15 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Instrukcja wykonywania zdjęć do dokumentów paszportowych oraz dowodów osobistych* [online], 20.05.2016, <https://obywatel.gov.pl/documents/10181/0/Instrukcja+wykonywania+zdj%C4%99%C4%87+do+paszportu+i+dowodu+osobistego.pdf/0bde8940-b31a-40c4-a2f2-60d141ff6d19> [dostęp: 2.05.2021].

- brwi muszą być całkiem widoczne, nie jest natomiast konieczne odsłonięcie całego czoła;
- dopuszcza się wystawianie części fryzury poza obrys zdjęcia;
- uszy nie muszą być widoczne;
- wzrok osoby fotografowanej musi być skierowany wprost w obiektyw aparatu;
- nie jest dopuszczalny tzw. efekt czerwonych oczu;
- zdjęcie musi pokazywać tylko osobę fotografowaną (żadne inne osoby lub przedmioty nie mogą być widoczne);
- możliwe jest zdjęcie w okularach korekcyjnych;
- osoby z wrodzonymi lub nabytymi wadami wzroku mogą pozostać w okularach z ciemnymi szklami, jednak pod warunkiem okazania odpowiedniego zaświadczenia lekarskiego;
- osoba fotografowana nie może być w nakryciu głowy, z wyjątkiem nakryć noszonych przez osoby należące do wspólnoty religijnej po przedłożeniu potwierdzonego zaświadczenia o przynależności do niej; również w takich wypadkach owal twarzy od linii uszu musi być odsłonięty.

Przedstawiony zbiór wytycznych zapewnia wysoką jakość fotografii umieszczanych w dowodach osobistych i paszportach, a to daje relatywnie dobrą podstawę do identyfikacji i weryfikacji tożsamości. Niemniej nie jest zrozumiałe poluzowanie wymogów dotyczących widoczności uszu (pkt 8), małżowiny uszne dają bowiem, jak wskazuje praktyka, duże możliwości identyfikacyjne¹⁶.

Fotografie twarzy są również gromadzone w wybranych rejestrach w sprawach cudzoziemców oraz mogą być gromadzone w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany. Ponadto zdjęcia, szkice i opisy wizerunku są gromadzone i przetwarzane przez policję w celu realizacji jej zadań ustawowych. W szczególności zdjęcia (wraz ze wskazaniem daty ich wykonania) mogą być gromadzone w Krajowym Systemie Informatycznym Policji (KSIP) w przypadku:

- osób podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego (rejestracja procesowa);
- osób podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego oraz innych osób w ramach rejestracji w formie notowania kryminalnego (dotyczy to także sytuacji, w których nie ustalono jeszcze innych danych personalnych, np. imienia i nazwiska, oraz obejmuje zarówno zdjęcia, w tym te z monitoringu, jak i portrety pamięciowe);
- osób zaginionych – poszukiwanych przez policję;
- ujawnionych osób i zwłok o nieustalonej tożsamości (NN).

KSIP umożliwia również pozyskiwanie, gromadzenie i przetwarzanie danych z innych systemów teleinformatycznych, w których są przechowywane zdjęcia osób, w tym z Rejestru Dowodów Osobistych, Centralnej Ewidencji Wydanych i Unieważnionych Paszportów, Centralnej Ewidencji Kierowców, Systemu Informacyjnego Schengen, Wizowego Systemu Informacyjnego, krajowego zbioru rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców

16 A.P. Szajna, *Identyfikacja człowieka na podstawie śladów małżowiny usznej*, w: *Kryminalistyka i zagadnienia pokrewne – przegląd naukowy*, B.A. Nowak, K. Maciąg (red.), Lublin 2017, s. 20.

(system POBYT), rejestrów w sprawach małego ruchu granicznego, baz danych Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej – Interpol, obejmujących bazę osobową (Nominal) oraz bazy skradzionych dokumentów podróży (SLTD).

Oprócz wizerunku twarzy powszechnie stosowanymi identyfikatorami naturalnymi są inne dane biometryczne, tj. dane osobowe, które dotyczą indywidualnych cech fizycznych, fizjologicznych lub behawioralnych osoby oraz umożliwiają lub potwierdzają jednoznaczną identyfikację tej osoby¹⁷. Tego rodzaju cech jest wiele, jednak dane biometryczne, zwłaszcza używane do identyfikacji lub weryfikacji tożsamości, spełniają określone warunki, takie jak¹⁸:

- uniwersalność (obecność w całej normalnej populacji);
- indywidualność (w odniesieniu do wartości danej cechy);
- możliwość pobrania cechy;
- trwałość w czasie;
- wydajność badania (w odniesieniu do czasu oraz wyniku).

Ważne jest, żeby stosowana technologia umożliwiała stwierdzenie, że badana cecha biometryczna należy do żywego człowieka oraz że osoba ta jest fizycznie poddawana w czasie rzeczywistym procesowi identyfikacji lub weryfikacji tożsamości. Pozwala to bowiem na wyeliminowanie ryzyka polegającego na wykorzystaniu do identyfikacji lub weryfikacji tożsamości fragmentów ludzkiego ciała (np. palca) lub wykorzystania na przykład nagrań wideo z wizerunkiem osoby poddawanej badaniu tożsamości. Z punktu widzenia wydajności procesu badania tożsamości wskazane jest, aby cecha biometryczna była podatna na jej wykorzystanie w zautomatyzowanym procesie weryfikacji lub identyfikacji.

Podsumowanie

Mocną stroną identyfikatorów naturalnych jest to, że są one fizycznie, nierozzerwalnie związane z człowiekiem, w przeciwieństwie do identyfikatorów elektronicznych. Oznacza to, że identyfikatory elektroniczne mogą być przechwycone w cyberprzestrzeni przez nieuprawnione osoby w celu przejęcia tożsamości, co – przy spełnieniu pewnych koniecznych warunków¹⁹ – jest w zasadzie niemożliwe w przypadku identyfikatorów naturalnych. Przejęcie tożsamości najczęściej służy dalszym celom przestępczym, związanym z przestępczością gospodarczą, w tym kradzieżą środków finansowych z rachunków bankowych z wykorzystaniem bankowości elektronicznej. Takie działania stają się możliwe ze względu na coraz bardziej zaawansowane metody hakerskie (w tym phishing, malware itd.), a także z powodu niefrasobliwości użytkowników bankowości elektronicznej, tj. niestosowania podstawowych zasad bezpieczeństwa teleinformatycznego (np. dotyczących utrzymywania w tajemnicy haseł)²⁰.

17 Art. 4 pkt 14 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE)…, op.cit.

18 A. Jain, A. Ross, *Introduction to Biometrics*, w: *Handbook of Biometrics*, A. Jain, P. Flynn, A. Ross (red.), Springer, New York 2008, s. 1–22.

19 Np. wymóg, aby identyfikator naturalny w momencie trwania procesu identyfikacji lub weryfikacji tożsamości pochodził od osoby pozostającej przy życiu.

20 R. Bandera, *Zagrożenia bezpieczeństwa w bankowości elektronicznej*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2016, t. XXIV, s. 153–160.

Słabość współczesnych, najbardziej popularnych identyfikatorów elektronicznych sprawiła, że są prowadzone intensywne prace badawczo-rozwojowe nad połączeniem w cyberprzestrzeni identyfikatorów elektronicznych z identyfikatorami naturalnymi opartymi na cechach biometrycznych. Spośród testowanych, a niekiedy już nawet wdrożonych narzędzi identyfikacyjnych, warto wymienić:

- biometrię twarzy – porównanie wizerunku twarzy pobranego w czasie rzeczywistym (np. w czasie logowania) przez kamerę telefonu komórkowego lub kamerę laptopa z wizerunkiem wzorcowym, przechowywanym przez bank²¹;
- biometrię odcisku palca – porównanie odcisku palca pobranego w czasie rzeczywistym (np. w czasie logowania) przez czytnik w telefonie komórkowym lub w laptopie z wzorcem przechowywanym najczęściej nie przez bank, lecz lokalnie w nośniku użytkownika (telefonie lub laptopie)²²;
- biometrię głosu – porównanie głosu w trakcie połączenia telefonicznego z wzorcową próbką głosu przechowywaną przez daną instytucję²³.

W ten sposób następuje istotne wzmocnienie uwierzytelnienia²⁴ klienta w systemie teleinformatycznym danej instytucji przez próbę wprowadzenia, zdawałoby się, nieprzenoszalnej na inne osoby cechy identyfikacyjnej, takiej jak choćby odcisk palca, wizerunek czy głos. Przestępcy starają się jednak obejść i to zabezpieczenie, na przykład przez przyłożenie do czytnika odcisku palca wcześniej pobranego od oryginalnego użytkownika systemu. Dlatego w sytuacji weryfikacji tożsamości lub uwierzytelnienia w cyberprzestrzeni nie wystarczy opierać się tylko na jednym narzędziu, należy korzystać z weryfikacji wieloczynnikowej, która maksymalizuje poziom bezpieczeństwa (np. równocześnie: login, odcisk palca, wizerunek twarzy, jednorazowe hasła).

Inne wyzwanie jest związane z jednej strony z postępem technologicznym, z drugiej zaś z coraz powszechniej wykorzystywanymi systemami teleinformatycznymi do automatycznej weryfikacji tożsamości na podstawie wizerunku twarzy. Rozwiązania takie są stosowane w systemach bankowych i innych systemach transakcyjnych używanych przez niektóre sieci handlowe. Z automatycznej weryfikacji tożsamości coraz częściej korzysta się również na przejściach granicznych w ramach systemu ABC (Automated Border Control), na podstawie paszportu (z danymi biometrycznymi zapisanymi na mikroprocesorze) oraz wizerunku twarzy i/lub odcisków palców osoby przekraczającej granicę. Na wprowadzenie tego rodzaju rozwiązań w kreatywny sposób odpowiedzieli przestępcy, którzy próbują „oszukiwać” systemy weryfikacji tożsamości między innymi za pomocą silikonowych masek 3D twarzy²⁵. Koniecznością staje się więc

21 W Polsce prace badawczo-rozwojowe nad wdrożeniem biometrii twarzy do bankowości prowadzi PKO BP.

22 W Polsce biometria palca w bankowości mobilnej jest stosowana lub testowana m.in. przez Alior Bank, BGŻ BNP, Santander Bank, Citi Handlowy, Eurobank, Getin Bank, ING Bank Śląski, mBank, Millennium, Pekao, PKO BP, Raiffeisen Polbank.

23 W Polsce prace badawczo-rozwojowe nad wdrożeniem biometrii głosu do bankowości prowadzi PKO BP; proste rozwiązania w tym zakresie stosuje też Santander.

24 Uwierzytelnienie to proces elektroniczny, który umożliwia identyfikację elektroniczną osoby fizycznej lub prawnej lub potwierdzenie pochodzenia oraz integralności weryfikowanych danych w postaci elektronicznej.

25 J.J. Roberts, *Systemy rozpoznawania twarzy na lotniskach i płatnościach oszukane przez maski i zdjęcia, budzące obawy dotyczące bezpieczeństwa*, Fortune [online], 12 grudnia 2019, <https://fortune.com/2019/12/12/airport-bank-facial-recognition-systems-fooled> [dostęp: 20.01.2021].

dalsze udoskonalanie automatycznych systemów weryfikacji tożsamości, w tym dołączanie innych sensorów (np. temperatury skóry twarzy, detekcji mikrodrgań skóry twarzy itd.) w celu zabezpieczenia stosowanej technologii przed pomysłowością przestępców.

W tym kontekście niezwykle ciekawe są projekty badawczo-rozwojowe podejmowane przez czołowe polskie i globalne podmioty gospodarcze oraz ośrodki naukowe specjalizujące się w biometrii i bezpieczeństwie tożsamości. Takie inicjatywy są konieczne z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa procesów identyfikacji i procesów transakcyjnych, a dla podmiotów gospodarczych stanowią naturalną formę rozwoju. Wspólną płaszczyzną tych projektów są zaawansowane techniki biometryczne oraz stosowanie elementów sztucznej inteligencji, w tym sztucznych sieci neuronowych.

Nowoczesne systemy identyfikacji oraz weryfikacji tożsamości dynamicznie się zmieniają ze względu na nowe potrzeby związane z bezpieczeństwem i nowe narzędzia w rękach przestępców. Co niezmiernie ważne, w tym rozwoju naukowo-gospodarczym biorą udział polskie przedsiębiorstwa, nie powinno również zabraknąć krajowych liderów w dziedzinie bezpieczeństwa tożsamości, w tym i wytwórców dokumentów publicznych, które odgrywają istotną rolę w systemie bezpieczeństwa państwa. ■

STRESZCZENIE:

Identyfikatory naturalne są najstarszym i zarazem najdynamiczniej rozwijanym środkiem weryfikacji tożsamości człowieka. Rozwój ten dotyczy zwłaszcza zaawansowanych technik biometrycznych z elementami sztucznej inteligencji. W artykule zostały przedstawione – na tle innych środków identyfikacji człowieka – podstawowe zasady weryfikacji tożsamości na podstawie wizerunku twarzy.

SŁOWA KLUCZOWE:

identyfikacja, weryfikacja tożsamości, biometria, wizerunek twarzy, środki identyfikacji

Bibliografia

- Bandera R., *Zagrożenia bezpieczeństwa w bankowości elektronicznej*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2016, t. XXIV.
- Bobde S.S., Deshmukh S.V., *Face Recognition Technology*, „International Journal of Computer Science and Mobile Computing” 2014, no. 3(10).
- Cole S.A., *Suspect Identities. A History of Fingerprinting and Criminal Identification*, Harvard University Press, Cambridge–London 2002.
- Lach A., *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012 nr 3.
- Girdwoyń P., *Zarys kryminalistycznej taktyki obrony*, Kraków 2004.
- Kędzierska G., *Identyfikacja kryminalistyczna*, w: *Technika kryminalistyczna*, t. 1, W. Kędziński (red.), Szczytno 1994.
- Jain A., Ross A., *Introduction to Biometrics*, w: *Handbook of Biometrics*, A. Jain, P. Flynn, A. Ross (red.), Springer, New York 2008.
- Koziczak A., *Pomiar jako podstawa identyfikacji kryminalistycznej*, w: *Współczesna kryminalistyka: wyzwania i zagrożenia*, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, M. Zubańska (red.), Szczytno 2015.
- Moszczyński J., *Dylematy identyfikacji indywidualnej i grupowej*, w: *Kryminalistyka – jedność nauki i praktyki. Przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, M. Goc, T. Tomaszewski, R. Lewandowski (red.), Warszawa 2016.
- R. Lewandowski, *Biometria – nowe zastosowania*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017 nr 17.

Patria A.L.L. et al., *Personal Identification Through Facial Features*, "Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation" 2017, no. 4(4).

Stebly N.K., *Scientific Advances in Eyewitness Evidence*, "William Mitchell Law review" 2015, no. 41(3).

Szajna A.P., *Identyfikacja człowieka na podstawie śladów małżowiny usznej*, w: *Kryminalistyka i zagadnienia pokrewne – przegląd naukowy*, B.A. Nowak, K. Maciąg (red.), Lublin 2017.

Ślaski K., Ciunel J., *System szkolenia Straży Granicznej w zakresie weryfikacji autentyczności dokumentów*, „Człowiek i Dokumenty” 2015 nr 38.

Witryny internetowe

J.J. Roberts, *Systemy rozpoznawania twarzy na lotniskach i płatnościach oszukane przez maski i zdjęcia, budzące obawy dotyczące bezpieczeństwa*, Fortune [online], 12 grudnia 2019, <https://fortune.com/2019/12/12/airport-bank-facial-recognition-systems-fooled/>.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Instrukcja wykonywania zdjęć do dokumentów paszportowych oraz dowodów osobistych* [online], 20.05.2016, <https://obywatel.gov.pl/documents/10181/0/Instrukcja+wykonywania+zdj%C4%99%C4%87+do+paszportu+i+dowodu+osobistego.pdf/Obde8940-b31a-40c4-a2f2-60d141ff6d19/>.

Walczymy z kradzieżami tożsamości i wyludzaniem danych. Nowe przepisy do końca wakacji, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej [online], 11.07.2019, <https://www.gov.pl/web/cyfrizacja/walczymy-z-kradziezami-tozsamosci-i-wyludzaniem-danych-nowe-przepisy-do-konca-wakacji/>.

Article history: Received: 2.06.2021; Reviewed: 23.06.2021; Accepted: 24.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0015.3437

Corresponding author: Remigiusz Lewandowski, PhD; War Studies University (ASzWoj), National Security Faculty, Strategic Studies Institute, Warsaw, Poland;
ORCID: 0000-0001-7353-9742; e-mail: r.lewandowski@akademia.mil.pl

Cite this article as: Lewandowski, R., PhD, "Face Image in the Process of Identification and Identity Verification"; bellona quart. 2021(2): 31–44

Policy: The content of the journal is circulated on the basis of the Open Access which means free and limitless access to scientific data.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Table of content URL: <https://kwartalnikbellona.com/issue/12943>

Author's bio: Remigiusz Lewandowski, PhD
A graduate of Aarhus University in Denmark, PhD in Economics, Executive MBA (University of Illinois at Urbana-Champaign and University of Warsaw). He specializes in the field of state economic security as well as security of electronic identification and trust services. Professionally associated with ASzWoj and companies operating in the field of modern technologies.

Rethinking of Turkey's Geopolitics together with Eastern Mediterranean. Turkish Perspective

Deniz Ülke Aribogan, PhD, Prof. at Üsküdar University

ORCID: 0000-0001-9397-1241

e-mail: denizulke.aribogan@uskudar.edu.tr

Üsküdar University, Istanbul, Turkey

İbrahim Arslan, PhD, Assoc. Prof. at Üsküdar University

ORCID: 0000-0001-5606-5610

e-mail: ibrahim.arslan@uskudar.edu.tr

Üsküdar University, Istanbul, Turkey

ABSTRACT:

In the studies carried out within the scope of geopolitical discipline, the expression “geography is destiny” is frequently used and it is claimed that geography has unchangeable, irreversible qualities and the policies implemented are shaped through this assumption. This assumption ignores the humanitarian interventions over the geography and makes it difficult to understand the results produced by these interventions at both regional and global level. Similarly, the dynamic nature of international relations reveals new actors in the international system in times of bounce and collapse, and the borders that expand or narrow with each transformation can differentiate the geopolitical view with new sovereign countries. In the historical process, transportation accessibility, trade, search for raw materials, security and alliance relations have caused the same geography to be interpreted differently in different periods. This situation also applies to the geography of Turkey had been the homeland of empires. The developments in the Middle East over the past two decades has created a sensitivity in the relations between Turkey and the West, especially the United States. Competing interests with the EU and the US in the Middle East and the Eastern Mediterranean, has necessitated a reassessment of Turkey's geography.

KEYWORDS:

Geopolitics, Turkey, the Eastern Mediterranean, Cyprus, Delimitation of Maritime Jurisdiction Areas

© 2021 D.Ü. ARIBOĞAN, İ. ARSLAN PUBLISHED BY MILITARY PUBLISHING INSTITUTE, POLAND.
THIS WORK IS LICENSED UNDER THE CREATIVE COMMONS ATTRIBUTION-NONCOMMERCIAL-NO DERIVATIVES 4.0 LICENSE

Introduction

Almost every article written about Turkey's geopolitical position begins with a similar content and Turkey is emphasized as a bridge or central country surrounded by three seas while linking Asian, European, and African continents together. Turkey's geography, being a homeland for empires in history in different periods and a point of articulation for political communities that marginalised each other for different reasons, is a land and sea area that has preserved its geopolitical importance for hundreds of years together with its close surrounding basin. This landmass does not only have a special value in terms of military, but also in terms of being the articulation point of economic, political, sociological, and psychological fault lines between societies. Inspired by the largest city and brand-face of Turkey, Napoleon expressed; "Constantinople! Constantinople! . . . It is the empire of the world!"¹, and confirming this expression, Istanbul, as a centre of attraction and influence, in the recent period constitutes one of the focal points of global and regional competitive relationship.

It is possible to argue that, among the frequent mistakes of geopolitical discipline which seeks to establish a link between geography and politics, geography is defined as determinant and policies as determined. In this context, the quote "geography is destiny" is based on the assumption that the geography on which we are located has immutable, unconvertible qualities and that policies are shaped by this permanent variable. For example, it is a generally accepted proposition that Germany's desire to have safe borders underlies its desire to create a living space (*lebensraum*) for itself throughout the 20th century. The historian Golo Mann mentions that the Germans, surrounded by the North and Baltic seas and the Alps in the centre of Europe, are a dynamic power that lives in a large prison and wants to escape from it. According to Mann, what has characterized the German nature for a hundred years is the lack of geographical form, its unreliability where the German lands are surrounded by mountains and water from the north and the south.² The unique geography of the USA, on the other hand, provided physical security by separating it from others with oceans and shaped it as an idealistic (at the same time pragmatic) empire.³

Geographical locations undoubtedly have permanent physical qualities, and they have an important role in determining national characters, foreign policy attitudes, alliance relations and global political positioning. However, permanent qualities can also be shaped by artificial lakes, artificial channels, border walls and new features can be built through human interventions on geographies. Moreover, the historical process has witnessed the desire of states to open new geographical areas for themselves and new geopolitical openings created by changing geographical borders. State boundaries are changeable and new actors join the system every period based on transformations via either fragmentation or integration. In the early 1900s, there were only about 50 sovereign states in the world;

1 Madden, Thomas F. *Istanbul, City of Majesty at the Crossroads of the World*. New York, Random House, 2016, p. 249.

2 Quoted in Robert Kaplan. *The Revenge of Geography*. New York, Random House, 2013, p. xvii.

3 Miller, Aaron David. "How Geography Explains the United States." *Foreign Policy*, April 26, 2013, <https://foreignpolicy.com/2013/04/16/how-geography-explains-the-united-states/>.

By 2020, the number of United Nations member states reached 193.⁴ Each change, growing or shrinking borders means new sovereign therefore it is inevitable that each change will also form its own geopolitical framework.

In addition to the concrete components of the dynamic character of geographies, there are also abstract components. Therefore, all geographic locations and standards may have different meanings over time due to the differentiation of political and economic importance attributed to them. For example, since ancient times, for centuries, the focus of geopolitical pursuits was the Mediterranean because of being close to trade and being accessible to land via simple sea vehicles, but later it shifted to the Silk Road route due to needs such as gunpowder, compass, salt, and spice. For the first time during the Colonialism process, port cities and geographies that enable logistics across the ocean came into prominence. On the other hand, with the emergence of the industrial society, search for raw materials and the seas that could increase the global trade capabilities of the new imperialism had gained importance. Since the late 19th century, Eastern Europe has been described as the ‘heart of the world,’ as the centre of coal and steel production, and at the beginning of the 20th century, the Middle East, where oil and natural gas basins were located, became important. With the spread of globalization and the idea of global village in the 1980s, it had been mentioned that geopolitics is no longer important and de-territorialization phenomenon is prevailing instead. However, the securitization and marginalization processes that got stronger after the September 11 attack reversed this tendency. In the upcoming period, with the prominence of renewable energy resources and production relations defined as industry 4.0, it will not be surprising that space, oceans and cyber space, defined as ‘global commons,’ will come to the fore as the determining elements of the ‘new geopolitical’ understanding.

Although the renewed nature and flexible character of geopolitics sometimes lead to confusion regarding the geopolitical importance of geographies and geostrategic interests of states, it is not possible to deny the existence of elements that remain constant. While the permanent characteristics of a given country “stem from the durable historical experiences and sustaining heritages of the territory itself, the temporary characteristics are conjectural and short-termed. For instance, the argument, ‘Turkey is a bridge between Asia and Europe’ is a permanent argument, whereas “Turkey is a barrier to Soviet expansionism toward the south” is a temporary one.⁵ For this reason, when interpreting the geopolitical characteristics of states and geographies, it is important to evaluate the permanent and temporary features separately.

In this study, it is aimed to re-interpret Turkey’s geography together with its temporary and permanent characteristics while taking into account the recent developments in the Middle East and the Eastern Mediterranean region. The study will focus primarily on the geographical location of Turkey and its geopolitical transformation in conjunction with the international system will be addressed within the context of the historical process.

4 <https://www.un.org/en/member-states/index.html/>.

5 Ariboğan, Deniz Ülke. “Revisioning Turkey’s Geopolitics; The Determinants of Continuity and Change.” *Ortaoğlu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayını*, 2003.

Subsequently, emphasizing on the relation between the geography of Turkey and the Eastern Mediterranean, the problems Turkey faces within the context of sharing maritime jurisdiction areas and policies pursued by Turkey during the Libyan Crisis will be explained. The obtained information and findings will be discussed within their own sections and the results obtained will be presented in the conclusion of the study. Turkish and English literature was referred in this study.

1. Geopolitics and Turkey

As expressed by former prime minister, Ahmet Davutoğlu “in terms of its sphere of influence, Turkey is a Middle Eastern, Balkans, Caucasian, Central Asian, Caspian, Mediterranean, Gulf, and Black Sea country all at the same time”.⁶ This diversity is the factor that determines the permanent and temporary characteristics of the geography on which the country is located. Turkey, as well as being a joint point of the different geographies, it also provides a historical connection and interaction among the people living in these geographies. Turkey’s multi-faceted geopolitical position gives it considerable leverage over the major European powers as well as Russia, the United States, and even China.⁷ We can summarize the permanent pillars on which Turkey’s geopolitical architecture built upon as follows.

Turkey is located on the Anatolian peninsula, a location at the crossroads of East and West, North and South axis, surrounded by three seas - namely the Black Sea, the Aegean Sea and the Mediterranean. The latter was called the center of the World in the Hellenic, Roman and Ottoman times and presented a melting pot for different cultures, languages, myths and beliefs. Thus, the Mediterranean was “not only the center of the world, but the world itself where the north and the south, richness and poverty, young and old, the three monotheistic religions and the three continents meet.”⁸ Turkey’s geography, consisting of different continents, cultures, religions, being a transit point and a bridge between languages, sometimes led Turkey to be defined as a fragmented country.

Turkey is located at the center of Eurasia, that reaches from the Atlantic Ocean with coastal countries Spain and Portugal in the west, to Russia’s easternmost point at the Bering Strait which links the Arctic Ocean to northernmost part of the Pacific Ocean. While covering %35 of the Earth surface, it is also a home of 5 billion people and 93 independent countries. The renowned geographer, Sir Halford Mackinder, who is also known as one of the founding fathers of geopolitical thought defined “the core of Euro-Asia” as the ‘hearthland’ that possesses vast resources and argued that whoever gained access to these resources might be able to achieve world domination.⁹ According to his famous

6 Davutoğlu, Ahmet. “Turkey Foreign Policy Vision: An assessment of 2007.” *Insight Turkey* 10, 2008, p. 77.

7 Freeman, Chas W. “Turkey in the New Geopolitical Context, Middleeast Policy Council.” September 15, 2016 <https://mepc.org/speeches/turkey-new-geopolitical-context/>.

8 Bleda, Tanşuğ. “The Mediterranean and the Black Sea.” *Perceptions; Journal of International Affairs*, September-November, vol. 1, no. 3, 1996.

9 Mackinder, Halford J. “The Geographical Pivot of History.” *Geographical Journal* 23, no. 4, April, 1904, p. 436.

argument, “who rules East Europe commands the Heartland; who rules the Heartland commands the World-Island; who rules the World-Island commands the world”.¹⁰ As Turkey is the country that bridges the Eastern Europe to the hearth of Caucasus and Central Asia, its role became of crucial importance for the political powers trying to reach the rich resources of Asian steppes.

Another critical factor that shapes Turkey’s geopolitical identity is the Turkish Straits, which comprises the Strait of Dardanelles, the Sea of Marmara and the Bosphorus. The Straits do not only have geopolitical and strategic importance with regards to military concerns of the coastal countries but also have a significant value in terms of international transportation and trade. As this waterway provides a passage to high seas for the Black Sea countries, including Russia, Bulgaria, Georgia, Romania, Ukraine, and Turkey, it is an extension of land and seascape from the Balkans to the Caucasus and from the Ukrainian and Russian steppe to Anatolia. Turkish sovereignty and complete control over the Straits was reinstated in full with the 1936 Montreux Convention and implicit with the return of sovereignty was de-internationalization of the Straits and the return to their original status as internal waters of Turkey.¹¹ Turkey’s power and authority over these strategic waters was legalized by the Montreux Treaty in 1936.

Turkish territory is the south-east extension of Europe, via the Balkans and Turkey might also be considered as a Balkan country in various aspects. Having a long history and influence over the socio-political transformation of Balkan communities, Turkey’s attachment to Balkan culture by way of languages, myths, traditions and perceptions is obvious. Almost 10% of Turkey’s population have ancestors who immigrated to Anatolia¹² while escaping from the catastrophic consequences of the bloody Balkan wars in the early 20th century. Thus, the establishment views the Balkans as part of its geographical and emotional hinterland. Even the term ‘Balkan’ is Turkish, meaning ‘mountainous area.’ In Maria Todorova’s words, “searching for the Ottoman heritage in the Balkans is a useless effort because the Balkans is the Ottoman itself.”¹³ So, Turkey’s conception of geopolitics, extends to the Balkans which articulates the land of Anatolia to the mainland of Europe.

Turkey shares all its southern and south-eastern borders with the Middle East countries, and it forms the northern end of the broader Middle East basin extending from North Africa to the Caspian Sea. As a land area that integrates the Mediterranean, Caspian Sea and Black Sea triangle, Turkey possesses the shortest and therefore indispensable route of trade, raw material and energy transportation routes. This location also provides a special importance to Turkey as a merging point in terms of land and sea transportation. Anatolian lands, which were the passageway of the silk road route in the past and today it provides the main

10 Mackinder, Halford J. *Democratic Ideals and Reality*. New York, Henry Holt, 1919, p. 106.

11 Aybay, Gündüz and Nilüfer Oral. “Turkey’s Authority to Regulate Passage of Vessels Through the Turkish Straits.” Perceptions: *Journal of International Affairs*, June-August, vol. 3 no. 2, 1998, p. 3. <http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-III/june-august-1998/GunduzAybayNiluferOral.pdf/>.

12 Kramer, Heinz. *A Changing Turkey; A Challenge to Europe and the United States*. Washington D.C., Brookings, 2000, p. 146.

13 Todorova, Maria. “Balkanlarda Osmanlı Mirası (The Ottoman Heritage in Balkans).” Trans. Bernar Kutluğ, in *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, Kemali Saybaşı and Gencer Özcan eds., İstanbul, Bağlam, 1997, p. 117.

route to Europe for One Belt One Road project developed by China. In addition to ports and highways, it is the center of the continental energy transport network developed over natural gas pipelines in recent decades.

Despite the fact that the geography of a given country -namely Turkey in this case- seems a constant factor, the geopolitics of that specific territory may vary in time, due to shifts and changes in the international power balance, technological developments, environmental and economic factors. Whilst the permanent characteristics stem from the durable historical experiences and sustaining heritages of the territory itself, the temporary characteristics are conjectural and short-termed as they are based on political assumptions.¹⁴ Since “the contention that geography and historical discourse [are] always intimately bound up with questions of politics and ideology,¹⁵ Turkey’s geopolitics has also been shaped by the temporary characteristics in different periods.

After Turkey’s NATO membership in 1952, Turkey’s stance in the global politics determined by the bipolar world order had been identified by its geopolitical position as a neighbouring country to the Soviet Union. On the one hand, Turkey served as a guardian country of the south-eastern wing of the alliance, a natural barrier and deterrent preventing the expansion of the Warsaw pact towards the warm seas, on the other hand, it assumed the role of an anti-communist teammate, defined as the northern tier, between the Middle East region and the Soviet Block.

As a Eurasian country, Turkey’s involvement in Eurasian politics also differed in time; thus, during the recent decades its geopolitical identity transformed from being a buffer state to Russian expansionism during the Cold War to providing a cultural bridge to reaching Turkic Speaking countries during the early post-Cold war era, and then to maintaining a transit zone for transporting Caspian resources through Europe in the recent times. Considering Brzezinski’s argument that the power that dominates Eurasia would control two of the world’s three most advanced and economically productive regions and the control over Eurasia would almost automatically entail Africa’s subordination, rendering the Western hemisphere and Oceania geo-politically peripheral to the world’s central continent... “Thus, Eurasia is the chessboard on which the struggle for global primacy continues to be played.”¹⁶ According to Brzezinski Turkey may oblige to play an active role in the region as ‘a geopolitical pivot’ (temporary character) and “geopolitical pivots are the states whose importance is derived not from their power and motivation, but rather from their sensitive location and from the consequences of their potentially vulnerable condition for the behavior of geo-strategic players. Most often geopolitical pivots are determined by their geography, which in some cases gives them a special role either in defining access to important areas or denying resources to a significant player.”¹⁷ So Turkey’s role in Eurasia

14 Arıboğan, Deniz Ülke. “Revisioning Turkey’s Geopolitics; The Determinants of Continuity and Change.” Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayını, 2003.

15 Foucault, Michel, cited in Gearóid Ó Tuathail and John Agnew (eds.). *A Companion to Political Geography*. Washington: Blackwell, 1998, p. 79.

16 Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard*. New York, Basic Books, 1997, p. 31.

17 Ibid., p. 41.

defined sometimes as a bridge, sometimes as a buffer state, sometimes a frontier nation and sometimes a central state.

Despite the belief of Turkey's diminishing importance for the West with the end of the Cold War, Turkey has regained its geopolitical importance as an energy hub and an alternative link which connects the Caspian Basin countries including Russia and the Central Asian energy reserves to world markets. Her territory that lies between the Middle East, Russia, the Caucasus and the Western energy markets provided Turkey a new role that has a control over the essential energy-transport corridors. This function is mostly considered as essential as having control over energy supplies themselves.¹⁸ One of the major advantages of Turkey in terms of connecting Europe with the Caspian basin is its distinctive feature of being the state with the longest coast on the Black Sea. Russia's policy over Crimea and its military pressure on the Black Sea, on the one hand, will position this region as a commercial and energy transport area, on the other hand will turn it into a military hot spot on the other.

The post-Cold War political environment obliged Turkey another important mission. Turkey as a Muslim populated country, as Samuel Huntington brought forward with his "Clash of Civilizations" thesis, constitutes a joint point of providing cultural links between Islam and others, on the other hand, it has gained importance as a buffer zone that prevents political problems originating from the Middle East from spreading to the West. But after the September 11 attacks, despite taking sides with the Western alliance in military operations, Turkey's rejection of US troops to be stationed on its territory with March 1 memorandum has created new political consequences. The events on the southern border, the ending of the Arab Spring, and the Syrian Civil War, Turkey's approach towards the Middle East has entered a new phase, the Kurds, who live in different countries' regions, become the new ally of the USA and that was perceived as a vital threat by Turkey.

Today, at this stage, Russia's permanent presence in Syrian lands and its access to the warm seas as a Mediterranean country point to new geopolitical balances in terms of security architecture of the Middle East. In this regard, it would be misleading and inadequate to interpret Turkey's geopolitical concerns about the Eastern Mediterranean and Cyprus in terms of the Cold War equilibrium or the post-Cold War order's multi polarity or globalization. The Eastern Mediterranean region has become the heart of the world as the intersection of North Africa, the Middle East and Eurasia, and Turkey's approach to the region must be addressed in terms of global and regional balance of power rather than national interests.

2. Eastern Mediterranean and Turkey

The line drawn between Cape Bon in Tunisia and Cape Lilibeo in the west of Sicily Island is used to describe the Eastern Mediterranean.¹⁹ When this line taken as the basis; locat-

18 Tekin Ali and Iva Walterova. "Turkey's Geopolitical Role: The Energy Angle." *Middle East Policy*, vol. XIV, no. 1, Spring, 2007, p. 84.

19 Tuna, Fatih. "Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası." *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 2020, p. 74.

ed at the east of this line, Italy, Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Albania, Greece, Turkey, Syria, Lebanon, Palestine, Israel, Libya, Egypt, and Tunisia are the surrounding countries of the Eastern Mediterranean.²⁰ The Island of Cyprus, where the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GASC) and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) maintain their existence, and Malta are located in this geography. United Kingdom is in this region with the Akrotiri and Dhekelia bases on Cyprus Island.

Cyprus, having a strategic importance for the Eastern Mediterranean policy of Turkey and denominated as 'the key to Western Asia,' is the largest island in the Levant region and the third largest island after Sicily and Sardinia in the Mediterranean. The island of Cyprus is 65 km away from Turkey and 965 km away from Greece.²¹ East Mediterranean; in addition to Cyprus Island, controls Rhodes Island and Crete Island located in the south of the Aegean Sea and the Suez Canal-Red Sea – Bab-el-Mandeb – Indian Ocean and Aegean Sea – Marmara Sea – Black Sea routes. In addition to the control of the specified routes, the natural gas and oil reserves recently discovered in the Eastern Mediterranean increase the interest of regional and global powers in the region. According to the statement of the Minister of Industry of the GASC, there are around 6-8 billion barrels of oil reserves around Cyprus.²² Egypt's 1.8 billion barrels of oil in the Eastern Mediterranean,²³ 65.2 trillion cubic feet of natural gas reserves,²⁴ and Israel's more than 1,480 billion cubic meters of natural gas reserves detected in nine separate fields²⁵ gives clues about the energy resources of the region.

The most convenient routes for delivering energy to the world markets for the energy produced in the Gulf region, the Caspian, Central Asia, and Russian basins, passes through Turkey. This situation offers Turkey the opportunity to be a hub of energy supply and transfer (transition)²⁶ between consumer and producer countries. East Mediterranean, when considered in conjunction with Anatolia, stands out as an area of importance for Turkey in the context of the defence of the country, as well as the economic and commercial importance. In addition, the Eastern Mediterranean, as a part of the historical and cultural past (heritage/legacy) of Turkey, allows Turkey to communicate with the Middle East and the African continent. Within the scope of the Turkish policy of opening up to Africa,

20 Yıldız, Dursun, *Akdeniz'in Doğusu (Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su sorunu Açısından)* İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi, 2008, p. 4.

21 Keser, Ulvi ve Serdal Akgün. "Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme." *Casus Belli; Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını*, Lefkoşa, 2015, p. 2.

22 Yayı, Cihat. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi." *Güvenlik Stratejileri*, 7 (14), 2011, p. 19.

23 Balkaş, Özer. "Doğu Akdeniz Petrol ve Doğal Gazında Paylaşım ve Hükümlerlik Gerginliği." (Conference paper presented at The Eastern Mediterranean Oil Exploration and Cyprus Workshop, METU Northern Cyprus Campus, 16.9.2011)

24 "Egypt." *U.S. Energy Information Administration*, 24.5.2018, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/EGY>, accessed 20 Aralık 2020,

25 Boustros, Ellas. "Natural Gas in East-Mediterranean Basin- Changing the Energy Landscape." *Energy Paper*, Qatar, 2018, p. 13.

26 Özev, Muharrem Hilmi. "Küresel Denklemden Türkiye'nin Enerji Güvenliği." *SETA Yayınları* 89, İstanbul, 2017, p. 33.

Turkey adopted African Action Plan by 1998 which started to be implemented in 2002. As a result of developing relations between Turkey and Africa, the African Union, as an international organization, declared Turkey as a Strategic Partner in 2008.²⁷

Understanding the importance of the Eastern Mediterranean for Turkey necessitates the knowledge of the history of the island of Cyprus located in the hearth of the Eastern Mediterranean and the understanding of maritime jurisdiction areas of policy pursued by the concerning parties. From this viewpoint, in the next chapter, the importance of Cyprus for the Eastern Mediterranean policy of Turkey will be discussed from a historical perspective and the relevance of the policies pursued by Turkey during the Libyan Crisis for the Eastern Mediterranean will be mentioned.

2.1. The Importance of the Island of Cyprus for Turkey's Eastern Mediterranean Policy

Annexed from the Venetians in 1571 by the Ottomans, the Island of Cyprus had been administered by the Ottoman Empire for over 300 years.²⁸ In the ongoing process, the administration of the island was transferred to Britain in 1878, provided that the sovereignty remained in the Ottoman Empire. Britain annexed the island at the beginning of the First World War in 1914 with a unilateral decision and Turkey recognized the British sovereignty over the island in 1923.²⁹

The Republic of Cyprus was established in 1960 with international agreements based on partnership between the Turkish Cypriot people and the Greek people, and The Cyprus Constitution guarantees the equal political rights and status of the Turkish and Greek Cypriot Peoples on the Island. Contrary to the agreements and the Cyprus Constitution, Greek Cypriots had continued their attempts to exclude Turkish Cypriots from state institutions, to end their existence on the island and to annex the island to Greece since the 1930s. The Republic of Cyprus ceased to exist after the abolishment of the constitution by one-sided force and violence applied by the Greek Cypriots against the Turks. On 27 December 1963, Peacekeeping Force was established constituting from the militaries of three guarantor countries (The UK, Turkey and Greece); Nicosia was divided into two with a line called 'Green Line' drawn by the British general on the map with a green coloured pencil on December 30, 1963. Subsequently, the International Peacekeeping Force (UNFICYP) was deployed on the island with the resolution 186³⁰ of the UN Security Council on March 4, 1964. Meanwhile, Greece continued to send soldiers to the island secretly, and the number of Greek soldiers on the island reached 20,000 over time.

27 Karagül, Soner and İbrahim Arslan. "Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği." *Uluslararası Hukuk ve Politika*, vol. 9, no. 35, 2013, p. 31.

28 Öymen, Onur. "Kıbrıs'ın Dünü ve Bugünü." *Mülkiye*, vol. XXVIII, no. 242, 2004, p. 73.

29 Batur, Bülent. "Türk Konsolosluğu Gözünden İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiliz Müstemleke İdaresi Altında Kıbrıs Türkleri." *Çag University Journal of Social Sciences*, 10 (1), June 2013, p. 57.

30 "Resolution of 4 March 1964 (S/5575)." *UNSCR*, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/186/>, accessed 12 February 2021.

Acting with the support of the Greek Junta, Nikos Sampson carried out a military coup in Cyprus on 15 July 1974 in order to cede the island to Greece and seized power in a short time. Turkey, within the framework of the Treaty of Guarantee proposed the UK to undertake a joint intervention in the island. When the UK responded negatively to the request of Turkey,³¹ Turkey, taking into consideration the safety of the Turkish Cypriots on the island, had organized the Cyprus Peace Operation on 20 July 1974. Thus, the annexation of Cyprus to Greece was prevented and the existence of the Turkish Cypriot people was secured. With the exchange agreement made between the leaders of the two communities on the island, approximately 120 thousand Greeks moved from the North to the South, 65 thousand Turks moved from the South to the North, and then, two homogeneous population groups were formed on the island. Currently, the Turkish Republic of Northern Cyprus in the north and the Greek Administration of Southern Cyprus in the south continue to exist. 35.04% of the island, with a surface area of 9251 km² belongs to the TRNC and 59.56% belongs to the GASC. The area of British bases is 256.01 km² while the buffer zone covers an area of 244.04 km².³²

In the process, the Turkish Cypriot people declared the Turkish Republic of Northern Cyprus on 15 November 1983 based on their right to self-determination.³³ Despite this development, efforts to reach a final solution on the island continued, the Annan plan, based on a two-constituent state partnership, was submitted to the referendum by the UN Secretary General on 31 March 2004 in the TRNC and the GASC. Greek Cypriots with a %75,83 voted against the plan while Turkish Cypriots with a %64,90 voted for the plan.³⁴ With the rejection of the Greek Cypriot side, the comprehensive solution plan supported by the UN and EU, including the whole international community, became invalid. Although the Greek Cypriots rejected the solution plan, the GASC was accepted as a full member of the EU on 1 May 2004 under the name of the Republic of Cyprus.³⁵ EU membership has further encouraged the GASC in its attempts to ignore the TRNC's rights and interests. Turkey stated on the same day that the Greek Cypriots that will join the EU are authorized to represent neither Turkish Cypriots nor the whole of Cyprus.³⁶

The GASC announced Exclusive Economic Zone (EEZ) in the Eastern Mediterranean on April 2, 2004 on behalf of the "Republic of Cyprus", to be effective beginning March 21, 2003. GASC, with its attitude of acting as the sole legal representative of the island of Cyprus, ignored the rights of both the other political entity on the island, the TRNC, as

31 Öymen, Onur. "Kıbrıs'ın Dünü ve Bugünü." *Mülkiye*, vol. XXVIII, no. 242, 2004, p. 79.

32 "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi. BM Müzakerelerinin Başlangıcı." *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, accessed 6 February 2021.

33 "KKTC Kuruluş Bildirgesi." *KKTC Cumhurbaşkanlığı*, <https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004/>, accessed 12 February 2021.

34 Dinçer, Melih. "Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı." *Kıbrıs Araştırmaları ve İnceleme Dergisi*, III/5, Lefkoşa, December 2019, p. 63.

35 "Cyprus." *European Union*, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/cyprus_en accessed on 13 February 2021.

36 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa/, accessed 6 February 2021.

well as that of Turkey. The GASC; continuing this attitude after 2004, it signed bilateral EEZ agreements in the Eastern Mediterranean. In this context, the GASC signed EEZ agreements with Egypt in 2003, Lebanon in 2007 and Israel in 2010.³⁷

EEZ, which stands out as an important concept in the context of sovereign right over natural resources in the body of water and on the seabed, grants exclusive economic rights and important authorization to the coastal state. The area of the EEZ, which is determined on the basis of the line where its territorial waters are measured, can be determined as 200 nautical miles at most. The state can use its rights and authority arising from international law, above and below the surface of the sea in the maritime area.³⁸ Conducting research, building and using artificial facilities, making regulations regarding customs, finance, health and immigration are among the rights and powers granted to the relevant state.³⁹

The GASC has not only signed EEZ agreements, in addition, since 2007, 13 oil exploration license areas have been determined in the south of the island and have been tendered to energy companies (Table). With this attitude, the GASC, ignoring the principle of proportionality of coastal lengths, has also taken over the areas of the countries in the region with which it has made maritime delimitation agreements.⁴⁰

Greece, on the other hand, taking the islands of Crete, Kasos, Karpathos, Rhodes and Meis (Kastellorizo) as the basis, aims to determine the delimitation of the maritime jurisdiction based on the Median (Equidistance) line. Located in this lane, Meis Island is 2.1 kilometres to the coast of Turkey and 582 kilometres to the Greek mainland and has 7.3 km² surface area. The residents of the island provide their daily needs from Kaş district of Turkey.⁴¹ Greece, disregarding Turkey's 1792 kilometers-long coastline in the Mediterranean, is aiming to leave a limited EEZ to Turkey in the Eastern Mediterranean by claiming in all circumstances that the islands have their separate EEZs based on median lines with the GASC (Map 1).

Turkey's Eastern Mediterranean policy is based on the protection of the rights and interests of Turkey and TRNC arising from international law against this attitude of Greece and the GASC. In inter-state practices, the understanding that islands have limited influence in limiting maritime zones is preferred against demands to keep them at the same value with mainland countries.⁴² In this context, Turkey, on the basis of applications in interstate practices and international maritime law, is claiming that the regions and the di-

37 Erciyes, Çağatay. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları." Conference paper presented at İstanbul Kültür University, 2019.

38 Karapınar, Nuray. "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar." *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, 20, 2015, p. 19.

39 Cihat, Yayı. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye." *Bilge Strateji*, 4(6), 2012, pp. 14-15.

40 Ibid., p. 36.

41 Elçin, Süleyman. "Meis Adası'ndaki insan hareketliliği Kaş'tan rahatça görülebiliyor." 18.9.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/meis-adasindaki-insan-hareketliliği-kastan-rahatca-gorulebiliyor/1977522/>, accessed 6 February 2021.

42 Acer, Yücel. "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletlerarası Uygulama." *Uluslararası Hukuk ve Politika*, vol. 4, no. 16, 2008, p. 18.

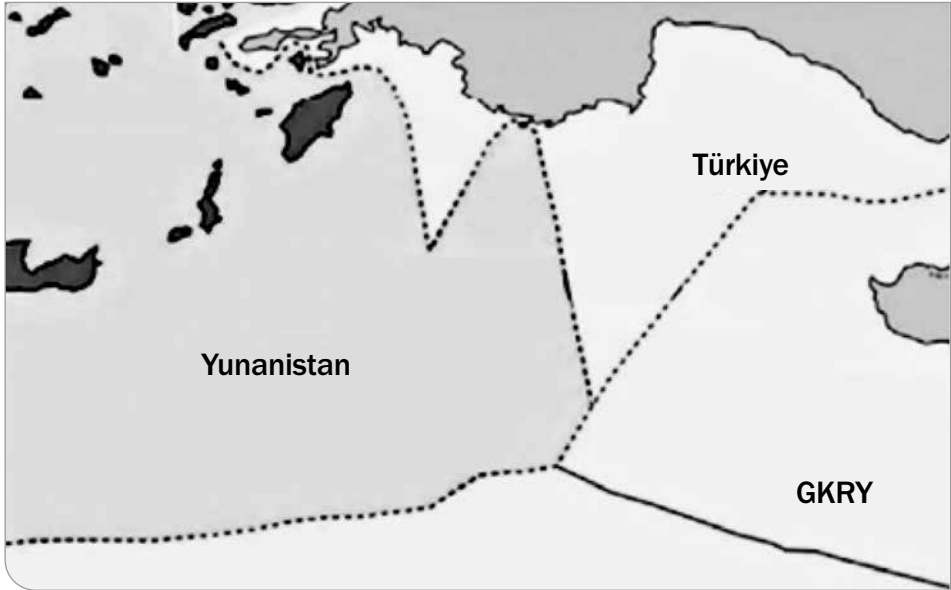
Table. Licence Areas

Source: Turkey's stance in the Eastern Mediterranean is clear, AA, July 12, 2019, accessed: February 6, 2021.

rections (in the context of the reverse direction) of the islands should be taken into account; that the mainland cannot be blocked by the islands⁴³ and that the coastal lengths of the countries in the Eastern Mediterranean should be taken into account in delimitation of maritime jurisdiction areas. Turkey, from this viewpoint, through a detailed study

43 Yaycı claims that there is no standard criterion that can be valid in the resolution of every dispute encountered in the delimitation of the maritime jurisdiction areas. See: Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye." *Bilge Strateji*, vol. 4, no. 6, Bahar 2012, p. 38.

Map 1. Greece's and the GASC's EEZ Claims

Source: Erciyas (2019)

Map 2. Turkey's Approach to the Continental Shelf and EEZ in the Eastern Mediterranean

Source: Ali Murat Alhas, "Turkish-Libyan maritime pact a game changer in E.Med," AA, December 12, 2019, <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-libyan-maritime-pact-a-game-changer-in-emed/1671447/>, accessed February 7, 2021.

over a map which covers the entire region and through using diagonal lines, mutual coastal countries have been identified to constitute a basis for delimitation agreements.⁴⁴ In this context, Turkey, taking into consideration of mutual maritime borders between the coastal city of Darnah in Libya and the cape of Deveburnu in Turkey; signed a Memorandum of Understanding on the Delimitation of Maritime Jurisdictions based on the F-E line shown in Map 2 with Libya's legitimate government recognized by the UN, Government of National Accord, on 27 November 2019. Following this development, Greece Parliament has ratified EEZ agreement with Egypt in August 2020 in order to make the agreement signed between Turkey and Libya GNA obsolete. The Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs stated that the agreement between Greece and Egypt did not only attempt entrench upon the rights of Libya, but also Egypt's, and Turkey will not allow any activity on this issue and the agreement has been declared as null and void for Turkey.⁴⁵

Apart from Greece and the GASC who are trying to exclude Turkey and the TRNC from the region, agreements on the basis of the principles of equity, proportionality, superiority of geography and non-closure stipulated by international law for the delimitation of EEZ is also for the benefit of other countries bordering the Eastern Mediterranean. In this regard, if Syria, Lebanon, Israel and Egypt sign delimitation agreements with the TRNC based on the aforementioned principles, it is possible that they can obtain significantly more areas than their maritime jurisdiction areas as a result of the agreements they have signed with the GASC.⁴⁶

In order to protect the rights and interests of Turkey; exploration and drilling activities in the Eastern Mediterranean via Turkey Petroleum Corporation, started from January 2018, with Barbaros Hayrettin Paşa, Yavuz, Fatih and Oruç Reis vessels. Oruç Reis vessel, mentioned at the EU Leaders Summit held on 10-11 December 2020, continues its seismic exploration activities in the Eastern Mediterranean in the maritime jurisdiction areas reported to the UN by Turkey to the announcement made by the Turkish Foreign Ministry (Map 3).

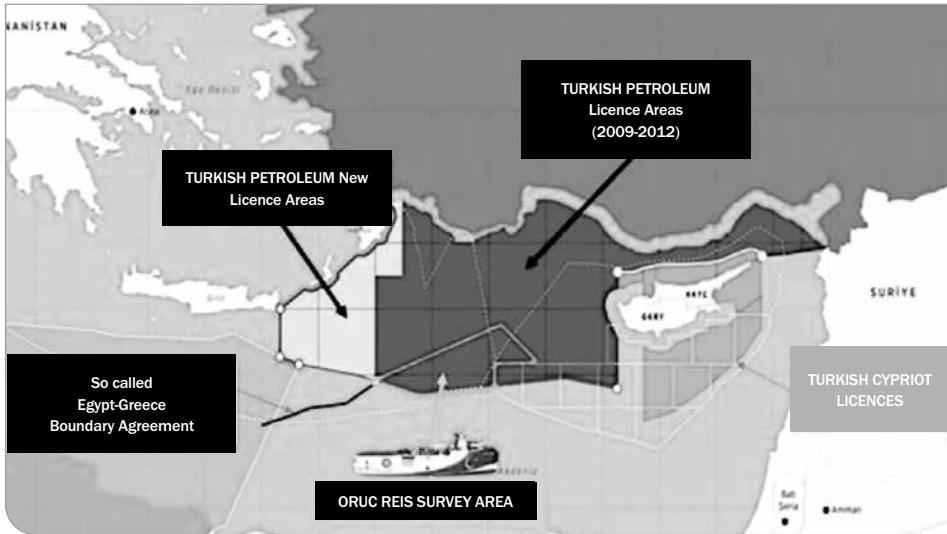
In this process, Israel, Italy, Egypt, and Jordan, who wanted to export Eastern Mediterranean natural gas, formed a regional organization called "EastMed Gas Forum" together with Greece and the Greek Cypriot Administration. Forum has brought together Greece and the GASC, that Turkey has been disputing over the issue of maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean, as well as other regional actors.⁴⁷ On the other hand, as one of the Forum member countries Israel's Energy Minister Yuval Steinitz, said in a state-

44 Tuna, referring to Yaycı, states that the GASC also uses diagonal lines when declaring the EEZ and making maritime restriction agreements. See: Cihat Yaycı. *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, pp. 147-148.

45 Türk Dışişlerinden Yunanistan ile Mısır arasında imzalanan anlaşmaya tepki. 6.8.2020, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202008061042604962-turk-disislerinden-yunanistan-ile-misir-arasinda-imzalanan-anlasmaya-tepki/>, accessed 7 February 2020.

46 Yaycı, Cihat. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye." *Bilge Strateji*, 4 (6), 2012, p. 42.

47 Doğu Akdeniz Gaz Forumu: Türkiye'ye rakip altı ülke bölgesel kuruluş için anlaşma imzalarını attı, 22.9.2020, BBC News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54252161>, accessed 6 February 2021.

Map 3. Oruc Reis Offshore Activity (Survey) Area

Source: Dilara Hamit, Turkey shares map of Oruc Reis offshore activity, AA, August 11, 2020, <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkey-shares-map-of-oruc-reiss-offshore-activity/1937792/>, accessed February 7, 2021.

ment on 23 January 2021 that they would be pleased if Turkey would want to attend the forum and said that it would be good to develop commercial relationships in this situation.⁴⁸

Apart from this initiative of the regional countries, the US, who has been on the opposite sides with Turkey especially due to the policies implemented in the Middle East, also has been pursuing pro-Greece policies in the Eastern Mediterranean. In this context, the USA continues to modernize the military base in Crete belonging to Greece. Greece and Israel plan to establish a modern air base in Crete and seek to expand their activities in the Eastern Mediterranean in coordination with the USA.⁴⁹

2.2. Turkey's Policy in the Libyan Crisis within the Context of the Eastern Mediterranean

The two administrative bodies formed in Libya after the developments since 2011 continue their existence in the country as of December 2020. The first of these administrations is the Tripoli-based GNA which is recognized by the UN. The second is the Tobruk-led House of Representatives. The House of Representatives is under the control of General Khalifa Haftar.

48 Deveci, Mustafa. "İsrail Enerji Bakanı Steinitz: Türkiye Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na katılmak isterse memnuniyet duyarım." AA, 23.1.2021, accessed 6 February 2021.

49 Stelya, Nikolaos. "Yunanistan'da üç ABD üssü yenileniyor." August 26, 2019, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2019/08/26/yunanistanda-uc-abd-ussu-yenileniyor/>, accessed 6 February 2021.

Turkey, as stated above, signed a memorandum of understanding on the delimitation of maritime jurisdictions with Libya's legitimate government recognized by the UN on 27 November 2019.⁵⁰ Immediately after the signing of the Memorandum of Understanding, Greece and Egypt expressed their reactions, claiming that the signed Memorandum was against international law. During ongoing process, President Erdogan, on December 9, 2019 stated that if Libya's legitimate government recognized by the UN asks for support, such a call would recognize the right to send troops to Libya for Turkey.⁵¹ After this statement, Turkey sent 35 troops to Libya in January 2020 as the first convoy.⁵² At this point, Turkey continues to give political and military support to GNA.

Turkey's active stance in the Libyan Crisis caused the countries with regional interests to take action. Russia, taking position on the opposite side against Turkey in Libyan Crisis, with the aim of helping Haftar's attack on Tripoli, sent 1,400 mercenaries via private security company Wagner Group to Libya.⁵³ Russia's support for the military regimes in the Middle East and North Africa (Haftar in Libya, Sisi in Egypt and Assad in Syria) is related to Putin's the post-Soviet national security strategy pursuing to establish a link between Caucasus and the Mediterranean. Russia, through supporting the military regimes in the region, aims to produce a solution to break of the western isolation resulting from the annexation of the Crimea region in Ukraine. Today, the Arab Quartet, which consists of the United Arab Emirates (UAE), Bahrain, Egypt, and Saudi Arabia, aims to control the revolutions in Arab countries by establishing authoritarian governments while strengthening their authoritarian regimes in domestic politics.⁵⁴

USA, UK and European countries generally support the GNA in Libyan Crisis, however, France, by choosing to pursue a double-edged policy, officially supports the GNA and continues to provide military support to Haftar. France adopts an anti-Turkey stance in the possible developments in North Africa where Turkey may increase its sphere of influence in the region.

While EU member countries follow different policies in the Libyan Crisis, with a decision taken on 25 March 2020, the European Council launched the IRINI operation in the Mediterranean as of April 2020 to monitor the implementation of the arms embargo in

50 The Memorandum of Understanding, Article 4, paragraph 3 states that "If either of the two Parties is engaged in negotiations aimed at the delimitation of its Exclusive Economic Zone with another State, that Party, before reaching a final agreement with the other State, shall notify and consult the other Party" Article 5 holds the provision: "Either party may propose amendment or review of this MoU through diplomatic channels if deemed necessary except Article 1 and Article 2. Amendments are made with the consensus of the parties". Article 1 bears the title: "The Boundaries of Continental Shelf and Exclusive Economic Zone"; Article 2 bears the title: "Annexes to the Memorandum of Understanding."

51 "Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?" *BBC NEWS TÜRKÇE*, 10.12.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215/>, accessed 19 December 2020.

52 Sayın, Ayşe. "Libya'ya İlk Etabta 35 Asker Gitti." *BBC NEWS TÜRKÇE*, January 8, 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51029014/>, accessed 19 December 2020.

53 Kirkpatrick, David D. "Cease-Fire in Libya Collapses Despite International Efforts." *The New York Times*, 27.1.2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/27/world/africa/libya-cease-fire-collapses.html/>, accessed 19 December 2020.

54 Akdoğan, İsmail. "Suudi Arabistan'ın Libya Politikası ve Türkiye Karşılığının Arka Planı," *AA*, 14.1.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-in-libya-politikasi-ve-turkiye-karsitliginin-arka-plan/1702027/>, accessed 1 December 2020.

Libya.⁵⁵ According to the EU statement, the mission of the IRINI operation is to control of compliance with the UN arms embargo by satellite, air, and sea vessels. In response, Libyan Foreign Minister Mohammed Sayala wrote a letter to the UN Security Council in April 2020 about the EU's IRINI operation. Sayala argued that the EU's IRINI operation ignored the air frontiers and the eastern Libyan borders where Haftar's forces received weapons. Sayala stated that the EU plan was not sufficient, there was no consultation with the GNA within the scope of UN Security Council resolutions and the plan was not approved by the GNA. Sayala claimed that the operation's current plan is suspicious, and it is targeting the GNA without monitoring the flow of weapons to Haftar's forces.⁵⁶

Concerns voiced by Sayala came true against Turkey after about seven months. The German Hamburg frigate, commanded by Greek admiral Micropoulos, investigated a Turkish container ship MV Roseline-A about 150 miles off Benghazi on 22 November 2020, as part of the IRINI operation. The ship was carrying dye and food supplies to Libya. Although the captain of MV Roseline-A stated that there is no material on the ship contrary to UN resolutions and he is acting in cooperation, the SAT team of the Hamburg frigate searched the ship for about sixteen hours, from 17:45 until 09:38 the next morning.⁵⁷ This development was evaluated in Turkey as an action carried out against Turkey by the EU and Germany.

Eighteen days after the MV Roseline-A event, it was seen that in the decisions taken at the EU Leaders Summit on 10-11 December 2020 under "Eastern Mediterranean" title contain statements against Turkey. Among the decisions taken, it was indicated that Turkey's continued provocative unilateral actions in EEZ of Cyprus bound the EU to protect interests of the EU itself and the members and the Council was invited to take additional measures related to the prevention of unauthorized drilling attempts of Turkey in the Eastern Mediterranean. In addition, was included in the statement that the EU will coordinate Turkey's activities in Eastern Mediterranean with the US.⁵⁸ Subsequently, with Joe Biden being the elected President after the elections held in the United States, the possibility of an alliance against Turkey in the Eastern Mediterranean gained strong support. Even though it originates from different reason, the decision of the US to implement CAATSA sanctions against Turkey three days after the EU Leaders Summit,⁵⁹ strengthens the aforementioned possibility.

55 "Council Decision on a European Union military operation in the Mediterranean (EUNAVFOR MED IRINI)," *Council of the European Union*, 2020.

56 Assad, Abdulkader. "Libya's Foreign Minister to Security Council: EU Arms Embargo Monitoring Plan isn't Sufficient." *The Libya Observer*, April 02, 2020, <https://www.libyaobserver.ly/news/libyas-foreign-minister-security-council-eu-arms-embargo-monitoring-plan-isnt-sufficient/>, accessed 13 December 2020.

57 Yılmaz, Kardelen. "Gürdeniz, AB'nin Yaptığı Düşmanca Bir Eylemdir." *Denizcilik dergisi*, 25.11.2020, <http://www.denizcilikdergisi.com/denizcilik-gundem-haberleri/gurdeniz-abnin-yaptigi-dusmanca-bir-eylemdir/>, accessed 13 December 2020.

58 "European Council Meeting (December 10 and 11, 2020). Conclusions." *European Council*, 2020.

59 The sanctions against Turkey that had been talked about for three years after Turkey's purchase of Russian S-400 air defense system, were implemented on December 14, 2020 date by the US within the scope of CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act). See: "The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231," *U.S. Department of State*, December 14, 2020, <https://www.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/>.

Turkey's being the party of demanding equity in determining the sharing of the maritime jurisdiction areas, gains an advantage over Greece's assertion to defend non-proportional maritime jurisdiction areas which is not acceptable even to the bare eyes. If Turkey's method to determine the delimitation of the maritime jurisdiction areas were to be accepted, not only in Turkey, but also the countries of Libya, Egypt, Israel, Lebanon, and Syria may have more maritime areas. Turkey's assertion to protect its rights and interests, in regard to the delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean, is to have maritime areas proportional to the coastline which constitutes an integrity with the superiority of mainland to islands; in this regard, having the longest coastline in the Eastern Mediterranean provides a geopolitical advantage to Turkey.

Conclusion

Eastern Mediterranean and Anatolian geography complement each other in terms of security. In the Eastern Mediterranean, it becomes difficult to ensure the protection of the Anatolian geography without a sufficient depth of EEZ. Rhodes and Crete Island belong to Greece. Cyprus Island's control being under the same country or an anti-Turkey government will mean a containment of Turkey from the south. The Eastern Mediterranean will virtually turn into a Greek lake. Therefore, the island of Cyprus and EEZ gained in accordance with international law in the Eastern Mediterranean is of vital importance for Turkey's security. Turkey equates rights and interests of the Cypriot Turks with the safety of Anatolian people. The policies pursued by Turkey in Libyan Crisis constitutes an integrity with the Eastern Mediterranean policies.

Turkey, in the conjuncture that emerged after the Cold War, is tried to be contained by Greece and GASC from the south with the support by the USA and the EU and kept away from the Middle East and Africa. Although the EU does not have any rights and powers, it tries to intervene in the sharing of maritime jurisdictions in the Eastern Mediterranean. Turkey, being aware of the vital importance of the Eastern Mediterranean for Anatolia and of connection between freedom and the sea, intends to protect its interests and will continue to show military presence in the region as required. In this context, it would not be misleading to state that the answer to the question of whether the Eastern Mediterranean will be shaped as a new area of cooperation or as a competition and conflict area in the future will be determined by the attitude of the USA and the EU as well as regional powers. ■

STRESZCZENIE:

Na gruncie nauki o geopolityce często wskazuje się, że geografia jest przeznaczeniem i że charakteryzuje się niezmiennymi cechami. Takie założenie wpływa na kształt i prowadzenie polityki, ignoruje humanitarne interwencje i sprawia, że trudniej jest zrozumieć skutki owych interwencji zarówno na poziomie regionalnym, jak i globalnym. Dynamiczny charakter relacji międzynarodowych sprzyja pojawianiu się nowych aktorów na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w okresach koniunktury i dekonunktury, w wyniku transformacji może dochodzić do zmiany granic, a w związku z tym do zróżnicowania geopolitycznego, powstania nowych suwerennych państw.

Z perspektywy procesu historycznego – dostępności transportu, handlu, poszukiwania nowych surowców, a także relacji sojuszniczych czy w dziedzinie bezpieczeństwa – można stwierdzić, że sama interpretacja geografii bywa różna w zależności od okresu rozwojowego. Przykładem – geografia Turcji, ojczyzny wielu imperiów. Rozwój wydarzeń na Bliskim Wschodzie w ostatnich dwóch dekadach spowodował, że relacje między Turcją a Zachodem, szczególnie zaś Stanami Zjednoczonymi, zostały nadszarpnięte. Konkurencyjność interesów z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi na Bliskim Wschodzie oraz we wschodniej części Morza Śródziemnego zmusza do ponownej oceny geografii Turcji.

SŁOWA KLUCZOWE:

geopolityka, Turcja, obszar wschodniego Morza Śródziemnego, Cypr, delimitacja obszarów morskich

References

- Acer, Yücel. "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletlerarası Uygulama." *Uluslararası Hukuk ve Politika*, vol. 4, no.16, 2008, pp. 1-18.
- Akdoğan, İsmail. "Suudi Arabistan'ın Libya Politikası ve Türkiye Karşılığının Arka Planı." AA, 14.1.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-in-libya-politikasi-ve-turkiye-karsitliginin-arka-plan/1702027/>, accessed December 1, 2020.
- Arıboğan, Deniz Ülke. "Revisioning Turkey's Geopolitics. The Determinants of Continuity and Change." Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayını, 2003.
- Assad, Abdulkader. "Libya's Foreign Minister to Security Council: EU Arms Embargo Monitoring Plan isn't Sufficient." *The Libya Observer*, April 2, 2020, <https://www.libyaobserver.ly/news/libyas-foreign-minister-security-council-eu-arms-embargo-monitoring-plan-isnt-sufficient/>, accessed December 13, 2020.
- Aybay, Gündüz and Nilüfer Oral. "Turkey's Authority to Regulate Passage of Vessels Through the Turkish Straits." *Perceptions. Journal of International Affairs*, June-August, vol. 3 no. 2, 1998. <http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-III/june-august-1998/GunduzAybayNiluferOral.pdf/>.
- Balkaş, Özer. "Doğu Akdeniz Petrol ve Doğal Gazında Paylaşım ve Hükümlerlik Gerginliği." (Conference paper presented at The Eastern Mediterranean Oil Exploration and Cyprus Workshop, METU Northern Cyprus Campus, 16.9.2011).
- Batur, Bülent. "Türk Konsolosluğu Gözünden İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiliz Müstemleke İdaresi Altında Kıbrıs Türkleri." *Çağ University Journal of Social Sciences*, 10 (1), (June 2013), pp. 57-70.
- Bleda, Tanış. "The Mediterranean and the Black Sea." *Perceptions; Journal of International Affairs*, September-November, vol. 1, no. 3, 1996.
- Boustros, Ellas. *Natural Gas in East-Mediterranean Basin- Changing the Energy Landscape, Energy Paper*. Qatar, 2018.
- Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard*. New York, Basic Books, 1997.
- "Council Decision on a European Union Military Operation in the Mediterranean (EUNAVFOR MED IRINI)." *Council of the European Union*, 2020.

"Cyprus." *European Union*, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/cyprus_en/, accessed February 13, 2021.

Davutoğlu, Ahmet. "Turkey Foreign Policy Vision: An assessment of 2007." *Insight Turkey* 10, 2008, pp. 77-96.

Deveci, Mustafa. "İsrail Enerji Bakanı Steinitz: Türkiye Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na katılmak isterse memnuniyet duyuyorum." AA, 23.1.2021, accessed February 6, 2021.

Dinçer, Melih. "Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı." *Kıbrıs Araştırmaları ve İnceleme Dergisi*, III/5, Lefkoşa, Aralık, 2019, pp. 57-68.

"Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?" *BBC NEWS TÜRKÇE*, December 10, 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215/>, accessed December 19, 2021.

"Doğu Akdeniz Gaz Forumu: Türkiye'ye rakip altı ülke bölgesel kuruluş için anlaşma imzalarını attı." September 22, 2020, BBC News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54252161/>, accessed February 6, 2021.

"Egypt." *U.S. Energy Information Administration*, May 24, 2018,

Elçin, Süleyman. "Meis Adası'ndaki insan hareketliliği Kaş'tan rahatça görülebiliyor." September 18, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/meis-adasindaki-insan-hareketliliği-kastan-rahatca-gorulebiliyor/1977522/>, accessed February 6, 2021.

Erciyes, Çağatay. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları." Conference paper presented at İstanbul Kültür University, 2019.

"European Council Meeting (10 and 11 December 2020)-Conclusions." *European Council*, 2020.

Freeman Chas W. "Turkey in the New Geopolitical Context." *Middleeast Policy Council*, September 15, 2016, <https://mepc.org/speeches/turkey-new-geopolitical-context/>.

Foucault, Michel. cited in Gearóid Ó Tuathail and John Agnew (eds.), *A Companion to Political Geography*. Washington: Blackwell, 1998.

Kaplan, Robert. *The Revenge of Geography*. New York, Random House, 2013.

Karagül, Soner and İbrahim Arslan. "Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği." *Uluslararası Hukuk ve Politika*, vol. 9, no. 35, 2013, pp. 21-55.

Karapınar, Nuray. "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar." *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, 20, 2015, pp. 13-21.

Keser, Ulvi ve Serdal Akgün. "Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme." *Casus Belli: Kıbrıs, Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını*, Lefkoşa, 2015.

"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı." *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa/, accessed February 6, 2021.

Kirkpatrick, David D.. "Cease-Fire in Libya Collapses Despite International Efforts." *The New York Times*, 27.1.2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/27/world/africa/libya-cease-fire-collapses.html/>, accessed December 19, 2020.

"KKTC Kuruluş Bildirgesi." *KKTC Cumhurbaşkanlığı*, <https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004/>, accessed February 12, 2021.

Kramer, Heinz. *A Changing Turkey: A Challenge to Europe and the United States*, Washington D.C., Brookings, 2000.

Mackinder, Halford J. "The Geographical Pivot of History." *Geographical Journal*, 23, no. 4, April 1904.

Mackinder, Halford J. *Democratic Ideals and Reality*. New York, Henry Holt, 1919.

Madden Thomas F. *Istanbul, City of Majesty at the Crossroads of the World*. New York, Random House, 2016.

Miller, Aaron David. "How Geography Explains the United States." *Foreign Policy*, April 26, 2013, <https://foreignpolicy.com/2013/04/16/how-geography-explains-the-united-states/>.

Öymen, Onur. "Kıbrıs'ın Dünü ve Bugünü." *Mülkiye*, vol. XXVIII, no. 242, 2004, p. 73.

Özev, Muharrem Hilmi. *Küresel Denklemden Türkiye'nin Enerji Güvenliği*, SETA Yayınları 89, İstanbul, 2017.

"Resolution of March 4, 1964 (S/5575)", *UNSCR*, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/186/>, accessed February 12, 2021.

Sayın, Ayşe. "Libya'ya İlk Etapta 35 Asker Gitti." *BBC NEWS TÜRKÇE*, 8.1.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51029014/>, accessed December 19, 2020.

Stelya, Nikolaos. "Yunanistan'da üç ABD üssü yenileniyor." August 26, 2019.

Tekin, Ali and Iva Walterova. "Turkey's Geopolitical Role: The Energy Angle." *Middle East Policy*, vol. XIV, no. 1, Spring 2007, pp. 84-94.

"The United States Sanctions Turkey Under CAATSA 231." *U.S. Department of State*, December 14, 2020, <https://www.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/>.

Todorova, Maria. "Balkanlarda Osmanlı Mirası (The Ottoman Heritage in Balkans)." Trans. Bernar Kutluğ, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, in Kemali Saybaşılı and Gencer Özcan eds., İstanbul, Bağlam, 1997, pp. 117-145.

Tuna, Fatih. "Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası." *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 2020, pp. 74-87.

"Türk Dışişlerinden Yunanistan ile Mısır arasında imzalanan anlaşmaya tepki." August 6, 2020, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202008061042604962-turk-disislerinden-yunanistan-ile-misir-arasında-imzalanan-anlaşmaya-tepki/> accessed February 7, 2021.

"Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı." http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa/. accessed February 6, 2021.

Yaycı, Cihat. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye." *Bilge Strateji*, vol. 4, no. 6, 2012, pp. 1-70.

Yaycı, Cihat. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi." *Güvenlik Stratejileri*, vol. 7, no. 14, 2011, pp. 17-41.

Yaycı, Cihat. *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.

Yıldız, Dursun. *Akdeniz'in Doğusu (Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su sorunu Açısından)*. İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi, 2008.

Yılmaz, Kardelen. "Gürdeniz, AB'nin Yaptığı Düşmanca Bir Eylemdir." *Denizcilik dergisi*, November 25, 2020, <http://www.denizcilikdergisi.com/denizcilik-gundem-haberleri/gurdeniz-abnin-yaptigi-dusmanca-bir-eylemdir/>, accessed December 13, 2020.

<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2019/08/26/yunanistanda-uc-abd-ussu-yenileniyor/>, accessed February 6, 2021.

<https://www.eia.gov/international/analysis/country/EGY/>, accessed December 20, 2020.

Article history: Received: 29.03.2021; Reviewed: 20.06.2021; Accepted: 21.06.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0015.0340

Corresponding author: Deniz Ülke Arıboğan, PhD, Prof. at Üsküdar University, Üsküdar University, İstanbul, Turkey; ORCID: 0000-0001-9397-1241;
e-mail: denizulke.aribogan@uskudar.edu.tr
İbrahim Arslan, PhD, Assoc. Prof. at Üsküdar University, Üsküdar University, İstanbul, Turkey; ORCID: 0000-0001-5606-5610;
e-mail: ibrahim.arslan@uskudar.edu.tr

Cite this article as: Arıboğan, D., PhD; Arslan, İ., PhD, „Rethinking of Turkey's Geopolitics together with Eastern Mediterranean. Turkish Perspective”. bellona quart. 2021(2): 45–66

Policy: The content of the journal is circulated on the basis of the Open Access which means free and limitless access to scientific data.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Table of content URL: <https://kwartalnikbellona.com/issue/12943>

Czyn niepodległościowy Józefa Piłsudskiego a zjawiska zdrady i szpiegostwa. Wybrane aspekty

dr Konrad Paduszek

ORCID: 0000-0003-2052-3151

e-mail: k.paduszek@akademia.mil.pl

Akademia Sztuki Wojennej, Instytut Historii Wojskowej, Warszawa

ABSTRACT:

During the years of Józef Piłsudski's independence act (from the time of his underground activity to the rebirth of the Republic of Poland), the institutions of intelligence, counterintelligence and political police in the partitioning states developed intensively, and after regaining independence – in the neighboring countries hostile to Poland. The actions taken by these institutions – infiltration, surveillance and provocation – resulted in the phenomena of treason and espionage. This state of affairs affected the forms, methods and possibilities of Józef Piłsudski's fight for independence, both when he was active in the underground and later, when he was the commander-in-chief and the head of state.

The article describes selected cases of treason and espionage as well as measures to counteract them in the conditions of underground activity and the reborn Polish state. The forms, methods and possibilities of independence activities undertaken by Józef Piłsudski in the face of betrayal and espionage as well as his attitude to these phenomena were discussed.

KEYWORDS:

Józef Piłsudski, treason, espionage, infiltration, Second Department of the General Staff of the Polish Army

© 2021 K. PADUSZEK PUBLISHED BY MILITARY PUBLISHING INSTITUTE, POLAND.

THIS WORK IS LICENSED UNDER THE CREATIVE COMMONS ATTRIBUTION-NONCOMMERCIAL-NO DERIVATIVES 4.0 LICENSE

Wstęp

Wydawało mi się niekiedy, że byłem tak często i tak chętnie zdradzany na prawo i na lewo przez plotki, opowiadania, kłamstwa i oszczerstwa, że często nie mogłem nie myśleć, że robiono to rozmyślnie, żeby oddać i mnie, i Polskę nieprzyjacielowi dla pokrycia nadużyć, których było bez liku¹. Zjawiska zdrady oraz szpiegostwa towarzyszyły każdej działalności konspiracyjnej i występowały w każdym państwie. Nie inaczej było w czasie odzyskiwania niepodległości przez Rzeczpospolitą. Józef Piłsudski działania niepodległościowe prowadził w warunkach niespotykanego w nowożytnych dziejach Europy rozwoju i potencji aparatu państwa wyspecjalizowanego w inwigilowaniu obywateli, zwłaszcza tych, których władza uznała za groźnych dla niej. Wyrafinowane formy i metody nadzoru obywateli oraz przymusu wobec nich, stowarzyszeń i partii politycznych, legalnych czy nielegalnych, utrudniały działalność prowadzoną w warunkach konspiracji i zagrażały jej powodzeniu. Po przełomie listopada 1918 roku, gdy Piłsudski stanął na czele kształtującego się państwa i dowodził siłami zbrojnymi, niejednokrotnie doświadczał zdrady towarzyszy wspólnej idei – niepodległości Polski – i ich zaprzędania się przeciwnikom oraz wrogom. W nowym świecie, powstałym po pierwszej wojnie światowej, zjawiska zdrady i szpiegostwa stały się jeszcze częstsze.

Przegląd literatury przedmiotu

Badane zagadnienie rzadko było przedmiotem samodzielnych studiów. Informacje najczęściej są rozproszone w monografiach i artykułach poświęconych działalności politycznej Józefa Piłsudskiego oraz historii służb specjalnych. Największe znaczenie mają prace Ryszarda Świątko *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*², dotycząca kontaktów z japońskimi i austro-węgierskimi służbami specjalnymi, oraz Jerzego Gaula *Na tajnym froncie. Działalność wywiadowczo-informacyjna obozu niepodległościowego w latach 1914–1918*³. Obydwie publikacje powstały na podstawie szerokiej kwerendy w archiwach krajowych i zagranicznych. Spośród publikacji dotyczących służb specjalnych dużą wartość wciąż prezentuje wydana niemal trzydzieści lat temu monografia Elżbiety Kaczyńskiej i Dariusza Drewniaka *Ochra. Carska policja polityczna*⁴, w której trafnie opisano formy i metody działalności wywiadu i kontrwywiadu politycznego w Cesarstwie Rosyjskim. W najważniejszych opracowaniach dotyczących historii polskiego kontrwywiadu prowadzonego przez organizacje militarne i partie polityczne przed odzyskaniem niepodległości, a następnie przez wyspecjalizowane służby II Rzeczypospolitej, nie zostało jednak podjęte przedmiotowe zagadnienie⁵.

1 *Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego*, t. VIII, Warszawa 1937, s. 211. Wszystkie cytaty zamieszczone w tekście przytoczono w wersji oryginalnej.

2 R. Świątek, *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*, Kraków 1998.

3 J. Gaul, *Na tajnym froncie. Działalność wywiadowczo-informacyjna obozu niepodległościowego w latach 1914–1918*, Warszawa 2001.

4 E. Kaczyńska, D. Drewniak, *Ochra. Carska policja polityczna*, Warszawa 1993.

5 H. Cwiąg, *Przeciw Abwehrze*, Warszawa 2001; A. Krzak, *Kontrwywiad wojskowy przeciwko radzieckim służbom specjalnym 1921–1939*, Toruń 2007; A. Peptórski, *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.

Metodologia

W artykule przeanalizowano literaturę przedmiotu oraz źródła pamiętnikarskie i archiwalne w celu zdefiniowania stosunku Józefa Piłsudskiego do zjawisk zdrady i szpiegostwa przed 1918 rokiem oraz w pierwszych latach II Rzeczypospolitej. Zastosowano metodę historyczną, która umożliwiła opisanie okoliczności działalności konspiracyjnej Piłsudskiego, prowadzonej w warunkach dynamicznego rozwoju służb specjalnych i policji politycznych w Europie od połowy XIX wieku do początków XX wieku, zwłaszcza służb zaborców Rzeczypospolitej zainteresowanych powstrzymaniem polskich dążeń niepodległościowych. Wykorzystano również metody analizy literatury przedmiotu oraz badania dokumentów w celu poznania postawy Piłsudskiego wobec zjawisk zdrady i szpiegostwa w ruchu konspiracyjnym i po odzyskaniu niepodległości, gdy pełnił funkcje naczelnika państwa i naczelnego wodza. Do analizy wybranych przykładów zdrady i szpiegostwa, które wpłynęły na powodzenie działalności politycznej i wojskowej Piłsudskiego oraz kształtowały jego doświadczenie jako konspiratora oraz męża stanu i dowódcy, posłużono się metodą przypadków indywidualnych (case study).

* * *

Przedmiotowe zagadnienie warto rozważać w szerszym tle porównawczym. W XIX wieku rządzący w Europie zyskali instytucje do prowadzenia niejawnych interesów państwa za granicą i w kraju w sposób bardziej skuteczny niż konwencjonalne działania dyplomacji, wojska i policji, pozwalający kontrolować życie i działalność poddanych, a także – co nie mniej ważne – chronić rządzących przed rządzonymi. Chodzi o instytucje policji politycznej oraz wywiadu i kontrwywiadu. Wprawdzie w poprzednich stuleciach również pozyskiwano informacje za granicą i w kraju w sposób niejawny, ale nie każdą tego rodzaju działalność można nazwać wywiadem i kontrwywiadem. Odejście od form ustrojowych absolutyzmu w dziewiętnastowiecznej Europie na drodze ewolucji i rewolucji doprowadziło między innymi do ukształtowania się klasycznej administracji cywilnej i wojskowej, a w kolejnych dziesięcioleciach do jej rozrostu organizacyjnego, kadrowego oraz specjalizacji zatrudnionych urzędników i żołnierzy. Tak więc dopiero u progu XIX wieku zaczęły się kształtować trwałe instytucje o jasno określonym zakresie działalności, specjalizujące się w niejawnym pozyskiwaniu informacji oraz w przeciwdziałaniu temu procederowi. Proces ten trwał przez cały wiek XIX, a przyspieszył w jego drugiej połowie. Wystarczy wspomnieć, że okryta złą sławą ochrona powstała w 1882 roku, wcześniej, w 1850 roku, w Austrii zorganizowano wojskowe Biuro Ewidencyjne, a w 1866 roku w Niemczech powołano Centralne Biuro Wywiadowcze. I choć głównie miały one pozyskiwać informacje, zwłaszcza w sposób niejawny, oraz chronić państwo, a ściślej – władze państwowe, przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, to ich szerokie kompetencje, nietransparentność organizacji, niejawne formy i metody pracy oraz mały zakres kontroli zwierzchniej, spowodowały, że niekiedy działały one w sposób patologiczny. Wystarczy wspomnieć najgłośniejsze sprawy z przełomu XIX i XX wieku, tj. proces oficera francuskich sił zbrojnych Alfreda Dreyfusa oraz działalność prowokatora rosyjskiej policji politycznej Jewno Azefa. Innym problemem, z którym borykały się instytucje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych, był dylemat wy-

nikający z konfliktu dwóch racji: prowadzenia działań zgodnie z porządkiem konstytucyjnym i prawnym oraz skuteczności podejmowanych czynności. Instytucje te powinny działać praworządnie, ale rządzący oczekiwali od nich przede wszystkim skuteczności, nierzadko więc działały one w sprzeczności z prawem. Wspomnieć też trzeba o tzw. czarnych gabinetach, znanych niemal we wszystkich państwach europejskich począwszy od czasów nowożytnych, czyli praktyce niejawnego kontrolowania korespondencji nie tylko zagranicznych dyplomatów, lecz także poddanych oraz obywateli.

Nawet działania zgodne z prawem, pozbawione patologicznych cech jak w sprawach Dreyfusa i Azefa, również wpływały negatywnie na życie polityczne, zwłaszcza na kulturę polityczną oraz kondycję moralną i etyczną społeczeństw, a także na postawy obywateli wobec państwa. Mowa o kwestii zaufania rządzonych do rządzących. Ujawniane przypadki pozyskiwania tajnych współpracowników, agentów, konfidentów i szpicli w organizacjach politycznych, zarówno legalnych, jak i nielegalnych, a także to, że w procederze tym brały udział nie tylko policje polityczne państw europejskich przełomu XIX i XX wieku, lecz także ich służby kontrwywiadu, a nawet wywiadu, gdy przedmiot działania stanowiła emigracja polityczna, kształtowały doświadczenie, świadomość i ogląd rzeczywistości działaczy politycznych, którzy byli przedmiotem tego rodzaju działalności, oraz szerokich rzesz społeczeństwa. Utwierdzali się oni w przekonaniu, że zakulisowe działania stanowią siłę sprawczą wydarzeń na scenie politycznej. Pozostałe narzędzia z szerokiego wachlarza *modus operandi* służb informacyjnych oraz policyjnego aparatu przymusu i represji, tj. inwigilacja, prowokacja i dezinformacja, również niekorzystnie oddziaływały na świadomość i psychikę działaczy.

W takich okolicznościach kształtowały się oraz rozwijały ruchy i organizacje wyrażające wolę zmiany porządku ustrojowego, politycznego i społecznego w Europie w XIX wieku, zrzeszające anarchistów, radykalnych socjalistów oraz przedstawicieli nacji pozbawionych niepodległości i suwerenności państw. Prowadzili oni konspiracyjną działalność polityczną i zbrojną, z aktami terroru wymierzonymi w przedstawicieli najwyższych władz państwowych łącznie. W pierwszym rzędzie w walce o niepodległość stali Polacy, których działania, najczęściej konspiracyjne, były przedmiotem pracy policji „tajnych, widnych i dwupłciowych”, jak nazwał je Cyprian Kamil Norwid w wierszu *Siła ich*. Przywódcy konspiracyjnych ruchów niepodległościowych często stykali się ze zdradą i szpiegostwem, sami też niejednokrotnie byli obiektem inwigilacji, prowokacji i dezinformacji. Środki te osłabiały czyn niepodległościowy, ale miały i inne, równie ważne konsekwencje. Wpływały bowiem na światopogląd przywódców konspiracyjnych organizacji niepodległościowych, percepcję oraz interpretację wydarzeń politycznych, w których uczestniczyli lub których byli świadkami. Nierzadko doświadczały zdrady i szpiegostwa, co powodowało, że trwali w przekonaniu o znaczeniu, skuteczności i niemal omnipotencji instytucji policji politycznych, które były ich sprawcą. Podkopywało to zaufanie do towarzyszy walki o wspólną sprawę i prowadziło nawet do rezygnacji z działalności lub podjęcia współpracy z instytucjami represji.

W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku okoliczności te towarzyszyły polskiemu czynowi niepodległościowemu w państwach zaborczych Rzeczypospolitej, zwłaszcza w Rosji, gdzie przez wiele lat działalność prowadził Józef Piłsudski. Doświadczenie historyczne pokazuje, że agentura właśnie najczęściej pojawiała się i przybierała największe rozmiary

zawsze tam, gdzie nie było wolności zrzeszeń i zgromadzeń, wolności rozpowszechniania poglądów, gdzie działalność organizacji opozycyjnych wobec ustroju nie mogła być jawna. Patologiczne zjawiska w ruchu rewolucyjnym lub reformatorskim, w kontekście przedmiotu badań – zdrady i szpiegostwa, można uznać za nieuchronne, jeśli ruch taki był zmuszony działać w podziemiu. Szacuje się, że w 1910 roku w Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) działało 30% agentury ochrony Królestwa Polskiego. Dla porównania, w Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL) było to 12,4%, a w ruchu narodowym – 10,2%⁶. Zejście organizacji politycznych do działalności konspiracyjnej powodowało, że zanikały wszelkie formy kontroli społecznej, na skutek braku forum do dyskusji i ewolucji poglądów kostniały ideologie i programy, przekształcały się w dogmaty, to zaś prowadziło do radykalizacji postaw i działań.

Józef Piłsudski szybko doświadczył represji po zaangażowaniu się w konspiracyjną działalność polityczną, najpierw w ruchu studenckim, następnie socjalistycznym. Po raz pierwszy został aresztowany i zesłany w 1887 roku, a ponownie w 1900 roku. Rosyjska ochrona interesowała się nim jak każdym poddanym cara, który prowadził działalność zagrażającą bezpieczeństwu państwa, ale czyniła to szczególnie intensywnie, gdy w 1904 roku pod wpływem zaogniających się stosunków rosyjsko-japońskich Piłsudski postanowił zorganizować konspiracyjne oddziały bojowe pod auspicjami japońskich sił zbrojnych. W zamierzeniu miały one stanowić zaczątek powstańczej siły zbrojnej, a precyzyjniej – miały być zorganizowane ze wsparciem organizacyjnym, materiałowym i finansowym japońskiego wywiadu wojskowego w zamian za informacje o rosyjskich siłach zbrojnych oraz organizowanie na ich tyłach akcji dywersyjnych i sabotażowych. Współpraca ta, w planach korzystna dla obu stron, ostatecznie żadnej stronie nie umożliwiła osiągnięcia założonych celów. Niemniej nawiązanie dobrowolnych kontaktów ze służbą specjalną obcego państwa było pierwszym tego rodzaju doświadczeniem w konspiracyjnym życiu Piłsudskiego i zaowocowało przy budowaniu Organizacji Spiskowo-Bojowej PPS.

Chociaż okoliczności jej powstania są dobrze znane, należy przypomnieć, że w marcu 1905 roku powstał Wydział Spiskowo-Bojowy, wkrótce przekształcony w Organizację Spiskowo-Bojową PPS, a w październiku tego roku w Organizację Bojową PPS (OB PPS), z Józefem Piłsudskim na czele Wydziału Bojowego. Po rozłamie w ruchu socjalistycznym większość jej członków wraz z tzw. starymi przeszła do PPS-Frakcji Rewolucyjnej Piłsudskiego, który po wydarzeniach 1905 roku w Rosji zdał sobie sprawę, że przekształcenie ruchu rewolucyjnego w powstanie antycarskie nie będzie możliwe. OB PPS powstała jako kontrakcja wobec poczynąń ochrony. Podjęcie konspiracyjnej działalności politycznej, zwłaszcza nawiązanie kontaktów i współpracy z Japonią, przeciwnikiem wojennym Imperium Rosyjskiego, nieuchronnie spowodowało wzmożenie działalności carskich służb. Już w 1904 roku na łamach organu prasowego PPS „Przedświt” pisano o [...] *ogromnej armii szpiegów używanych przez żandarmerię moskiewską do strzeżenia ludzi, podejrzanych o nieprawomyślność, i do wykrycia nici spisków i organizacji politycznych w naszej ojczyźnie*, a bliski Piłsudskiemu Leon Wasilewski twierdził we wspomnieniach, że ten nawoływał

6 E. Kaczyńska, D. Drewniak, *Ochrona. Carska policja...*, op.cit., s. 128.

do fizycznego rozprawienia się z „plagą szpiclowską” w Warszawie⁷. Tymczasem ochrona dość dobrze rozpoznała polski ruch antycarski i mimo przedsięwziętych środków konspiracyjnych wiedziała o składach broni PPS w Krakowie przeznaczonych do akcji bojowych w Królestwie Polskim, orientowała się także w kontaktach Piłsudskiego z Japończykami, co źle świadczyło o zdolnościach konspiracyjnych socjalistów. Głównym informatorem był makiaweliczny prowokator w rosyjskim ruchu rewolucyjnym, już wspomniany Jewno Azef. Piłsudski spotkał go osobiście co najmniej raz, gdy wziął udział w konferencji partii socjalistycznych i rewolucyjnych w Rosji, która obradowała w Genewie od 2 do 8/9 kwietnia 1905 roku⁸.

Piłsudski coraz bardziej zdawał sobie sprawę z niezwykle trudnych warunków pracy konspiracyjnej. Dał temu wyraz w referacie wygłoszonym na I Zjeździe PPS-Frakcji Rewolucyjnej w marcu 1907 roku: [...] *A na to przede wszystkim trzeba wiedzieć – jak najwięcej wiedzieć o wrogu. Toteż musimy nauczyć się zbierać wszystkie wiadomości o wojsku, policji, o żandarmerii i szpiegostwie. Każdy posiada kawałek wiedzy o nich. Każdy zna życie swego sąsiada. Jeżeli to wszystko się złoży, będziemy mieli całość wiadomości bardzo ważnych. A wiedzieć o wrogu, to znaczy umieć z nim walczyć*⁹. Wiedzę o wspomnianych wrogach, którymi byli przede wszystkim konfidentki i prowokatorzy rosyjskiej policji politycznej, a także o skali ich działalności i penetracji ruchu konspiracyjnego przez ochronę, przyniosła ucieczka za granicę w 1909 roku urzędnika warszawskiego oddziału rosyjskiej tajnej policji Michała Bakaja. Przekazał on działającemu na emigracji działaczowi rosyjskiej Partii Socjalistów-Rewolucjonistów Władimirowi Burcewowi listę agentów i prowokatorów żandarmerii wykorzystywanych do inwigilowania partii politycznych i osobistości życia publicznego. Burcew, znany z demaskowania współpracowników ochrony, ujawnił między innymi prowokatorską działalność Jewno Azefa, przekazał tę listę PPS. Wykaz zawierał nazwiska donosicieli, którzy wyjawili władzom rosyjskim plany akcji Organizacji Bojowej PPS, a także adresy konspiracyjnych lokali, składów broni i drukarni, a więc dane demaskujące działalność konspiracyjną. Na liście współpracowników znalazł się również pisarz, krytyk literacki, filozof i publicysta Stanisław Brzozowski, autor *Legendy Młodej Polski*. Fakt ten wstrząsnął polską opinią publiczną, a spory obrońców jego niewinności i oskarżycieli dowodzących współpracy z policją polityczną trwają do dziś, mimo że Bakaj wycofał oskarżenia pod jego adresem, a konfidentem ochrony mógł być inny Stanisław Brzozowski, co pozwala przypuszczać, że sprawa była intrygą rosyjską¹⁰. Pisarz i filozof, okryty hańbą współpracy konfidencyjnej, zmarł w zapomnieniu we Florencji w 1911 roku. Sprawa ta stanowiła przykład skutków pochopnego oskarżenia o zdradę i delatorstwo, co było niezwykle łatwe w świecie intryg snutych przez ochronę.

Rewelacje Bakaja środowisko PPS-Frakcji Rewolucyjnej przyjęło z niedowierzaniem, niemniej w ruchu konspiracyjnym zapanowała szpiegomania, wszędzie widziano agentów i pro-

7 J. Gaul, *Na tajnym froncie...*, op.cit., s. 44.

8 R. Świątek, *Lodowa ściana...*, op.cit., s. 309.

9 J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*. T. 12, *Uzupełnienia*. T. 2. 1898–1914, Andrzej Garlicki, R. Świątek (red. i oprac.), Warszawa 1993, s. 238.

10 E. Kaczyńska, D. Drewniak, *Ochrona. Carska policja...*, op.cit., s. 106–107; R. Świątek, *Lodowa ściana...*, op.cit., s. 432–436.

wokatorów ochrony. Piłsudski, być może z ich inspiracji, 26 września 1908 roku wziął udział w głośnej akcji bojowej pod Bezdanami na rosyjski pociąg, którym przewożono znaczną sumę pieniędzy z Kongresówki do Sankt Petersburga. Głównym celem było zdobycie funduszy na działalność partyjną, ale uczestnictwem w akcji „Ziuk” Piłsudski zademonstrował solidarność z towarzyszami pracy konspiracyjnej i działań bojowych, których dobre imię podważyły informacje zbiegłego urzędnika policji politycznej. Zbiegiem okoliczności, a jak twierdzi Ryszard Świątek nieprzypadkowo, w podobnym czasie przejechał przez Bezdany pociąg, którym Mikołaj II prywatnie podróżował z Petersburga do Spały. Ochrona wiedziała o przygotowaniach do akcji od zdrajcy z Organizacji Bojowej PPS, doświadczonego bojowca Edmunda Tarantowicza, mogła więc zmontować prowokację i dopuścić do akcji pod Bezdanami, by uzmysłwić władzom państwowym, jak duże zagrożenie niesła działalność polskiego ruchu rewolucyjnego, a tym samym uzasadnić w oczach władz Cesarstwa Rosyjskiego nieodzowność działalności policji politycznej¹¹. Prowokacyjne działanie mieściło się w *modus operandi* ochrony, wystarczy wspomnieć gry operacyjne z udziałem Jewno Azefa, w wyniku których śmierć w zamachach terrorystycznych ponieśli dygnitarze rosyjscy w randze ministra. Z drugiej strony policja polityczna miała w państwie wystarczająco silną pozycję, nie było więc konieczności prowadzenia tak bardzo ryzykownej gry. Tarantowicz został aresztowany przez żandarmerię rosyjską po przypadkowej strzelaninie w kwietniu 1908 roku i wydał w śledztwie co najmniej siedemdziesięciu działaczy PPS oraz członków OB PPS. Ujawnił również informacje o Józefie Piłsudskim. Za te niegodziwe czyny sąd partyjny skazał zdrajcę na karę śmierci, o czym Piłsudski oczywiście wiedział i co akceptował. Wyrok na Tarantowiczu wykonali 14 lutego 1909 roku dwaj bojownicy OB PPS w Genui, skąd bojowiec zamierzał udać się na emigrację do Stanów Zjednoczonych. Zabójstwo zdrajcy działało odstraszaюще na ewentualnych jego naśladowców, ale hamowało ujawnienie się konfidentów w szeregach konspiracji, którzy chcieliby liczyć na łagodne potraktowanie przez partyjny sąd. Przypuszcza się, że Tarantowicz nie był jedynym zdrajcą. Ochrona po jego aresztowaniu znała plany Piłsudskiego dotyczące przeprowadzenia kolejnej akcji bojowej (podobnej do przeprowadzonej w Bezdanach), której celem była kasa powiatowa w Mozyrzu nad Prypiecią. Źródło informacji Rosjan nie jest jednak znane¹².

Po stracie nadziei na możliwość przekształcenia rewolucji w powstanie narodowe Piłsudski postawił na zbrojną walkę z Rosją w ramach oczekiwanego konfliktu zbrojnego między zaborcami. Aby urzeczywistnić swój zamiar, zwrócił się do austro-węgierskiej służby specjalnej, instytucji państwa zaborczego, z ofertą współdziałania. Decyzja z pewnością nie przyszła łatwo, z pewnością jednak otworzyła nowy rozdział pracy konspiracyjnej. Bez względu na okoliczności i motywy każda współpraca przywódcy ruchu niepodległościowego z zagraniczną służbą specjalną niesła ogromne ryzyko w razie jej ujawnienia. Dekonspiracja niweczyła bowiem przedsięwzięcie, co więcej, mogła zostać wykorzystana przez przeciwników politycznych Piłsudskiego do przypisania mu roli agenta państwa zaborczego. Doświadczenie współpracy z obcą służbą specjalną znacząco wpłynęło na percepcję zjawisk zdrady i szpiegostwa. Pierwsze próby nawiązania kontaktu z oficerami Biura Ewidencyjnego

11 R. Świątek, *Lodowa ściana...*, op.cit., s. 402.

12 Ibidem, op.cit., s. 463, p. 285.

w 1906 roku i następnym zakończyły się niepowodzeniem. Dopiero napięta sytuacja międzynarodowa i możliwość konfliktu z Rosją skłoniły Austriaków do podjęcia rozmów z Piłsudskim. Bliski mu wówczas Michał Sokolnicki wspominał: *W 1909, w okresie pierwszego konfliktu o Serbię, Piłsudski zaczął sam rozmowy z Austrią, ale charakterystycznym sposobem pominął władze centralne i właściwe dykasterie polityczne; obszedł zarazem wszelkie reprezentacje polskie i rokował wraz z paru tylko zaufanymi ludźmi ze sztabu, z dowództwem krakowskiego korpusu. Poszedł tedy po linii wyłącznie rzeczowej, politycznie nie wiążącej, a dającej gwarancję tajemnicy. Poszedł poza tym po linii najniebezpieczniejszej, ocierającej się o wywiad. Dlatego narady te, ukryte z nielicznymi wyjątkami dla wszystkich, wziął w swe ręce i wykluczył z nich przede wszystkim i na zawsze wszelkie sprawy pieniężne. [...] Od rozmawiania z agentami tylko krok był do agentur, od tajnych kontaktów słabego powstańczego czynnika z potężnymi rządami krok tylko do spraw pieniężnych. Koszta dyplomacji zdawały mu się też w ogóle nieproporcjonalnymi do maksimum spodziewanych rezultatów. Od tamtych czasów patrzył uważnie na ludzi, nawet swoich najbliższych, czy nie dosięga ich pokusa. Wszak i w dawniejszym polskim ruchu rewolucyjnym znaleźli się tacy, co sprzedawali swą służbę nie tylko na mękach tortur, ale za gotowe na stole pieniądze; czy nie groźniejsze było i teraz sprzedanie się domniemanym przyjaciółom, spodziewanym sojusznikom?*¹³. W tym czasie, w 1908 roku, środowiska niepodległościowe pod przewodnictwem Kazimierza Sosnkowskiego utworzyły konspiracyjny Związek Walki Czynnej (ZWC), który powstał bez inspiracji Piłsudskiego, ale wkrótce stał się pomocnym narzędziem urzeczywistniania jego koncepcji czynu niepodległościowego. Kierownictwo w ZWC objął on już w 1909 roku, a komendantem głównym ZWC został wybrany trzy lata później. Jawną działalność prowadziły powstałe w 1910 roku paramilitarne Towarzystwo „Strzelec” w Krakowie i Związek Strzelecki we Lwowie, które miały stać się zaczątkiem organizacji polskiej siły zbrojnej gotowej do powstania antyrosyjskiego.

Kontakty i współpracę z grupą Piłsudskiego Biuro Ewidencyjne zakonspirowało pod kryptonimem „Konfident R” tak skutecznie, że austriacka policja zaniepokojona poczynaniami Polaków, ale niewprowadzona w kulisy ich działalności, aresztowała jednego z najbliższych współpracowników Piłsudskiego, Walerego Sławka, pod zarzutem współpracy z wywiadem rosyjskim¹⁴. Sprawa ta – wynikała ze szczelnej konspiracji działalności Polaków przez Biuro Ewidencyjne przed instytucjami porządku publicznego Austro-Węgier, ale też w rezultacie ich nadgorliwości – uzmysłowiła Piłsudskiemu ryzyko wnikania się w kontakty z obcą służbą specjalną. Tym bardziej że wywiad rosyjski nie próżnował i starał się pozyskiwać informacje o działalności poddanych rosyjskich w Austro-Węgrzech znanych z działalności antypaństwowej. Pracami kontrwywiadowczymi ZWC kierował w Krakowie Walery Sławek, a we Lwowie Witold Jodko-Narkiewicz, którzy informowali austriacką służbę specjalną o działalności rosyjskiego wywiadu i jego konfidentach. Pierwsza identyfikacja konfidenta ochrony nastąpiła w 1910 roku, wkrótce nastąpiły kolejne. Z opublikowanych w Polsce Ludowej – z intencją skompromitowania Piłsudskiego współpracą ze służbą specjalną zaborcy – wspomnień Józefa Rybaka, oficera Biura Ewidencyjnego narodowości polskiej, który

13 M. Sokolnicki, *Rok czternasty*, Londyn 1961, s. 110–111.

14 J. Gaul, *Na tajnym froncie...*, op.cit., s. 56–57.

utrzymywał łączność z Józefem Piłsudskim, przygotowanych na podstawie zeznań Rybaka złożonych pracownikom Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, wynika, że „Strzelec” w pierwszym roku działalności kontrwywiadowczej ujawnił dwanaście przypadków działalności szpiegów rosyjskich, ale czyniący szkody uniknęli dekonspiracji¹⁵.

Dotkliwe straty przyniosła działalność agenta w kierownictwie ZWC Władysława Chybowskiego, który poinformował ochronę o kontaktach Piłsudskiego z austriacką służbą specjalną. Jego zdrada została ujawniona dopiero w 1917 roku, gdy rozpoczęto badanie archiwum ochrony wywiezionego z Królestwa Polskiego i porzuconego w Smoleńsku. Rewelacje pochodzące z cennego archiwum publikował „Ilustrowany Kurier Codzienny”¹⁶. Być może prawdziwym źródłem informacji był konfident Piłsudskiego w ochronie, a informacje w prasie zaczerpnięte z porzuconych dokumentów miały zakonspirować jego istnienie. Hipotezę tę rozważał Ryszard Świątek, ale nie zdołał zidentyfikować jego personaliów. Według historyka informator miał być zakonspirowany pod pseudonimem „Iwan Iwanowicz Iwanow”. Badacz słusznie stwierdził, że mając takie źródło informacji, Piłsudski powinien zidentyfikować współpracowników ochrony w swoim najbliższym kręgu. Tak się nie stało, bo Piłsudski zdołał ujawnić tylko rosyjskich konfidentów pomniejszego rzędu, np. Aureliusza Miłobędzkiego, współpracownika policji politycznej od 1909 roku. Jeśli więc hipoteza o informatorze Piłsudskiego była prawdziwa, to być może pełnił on rolę dezinformacyjną w stosunku do ZWC, a Piłsudskiemu wydawał konfidentów mniejszego znaczenia, aby uwiarygodnić się w jego oczach¹⁷.

Jak niebezpieczne było wikłanie się we współpracę z austriackimi służbami specjalnymi, a z drugiej strony jak skuteczny był wywiad rosyjski, uzmysłowił Piłsudskiemu i jego towarzyszom skandal szpiegowski wywołany ujawnieniem tuż przed wybuchem pierwszej wojny światowej wieloletniej współpracy z rosyjskim wywiadem płk. Alfreda Redla, kierownika antyrosyjskiej komórki kontrwywiadu, a w latach 1905–1911 zastępcy szefa kontrwywiadu. Obawiano się, że mógł on wyjawiać Petersburgowi tajniki współpracy polskich konspiratorów z austriackim Biurem Ewidencyjnym. Sprawa wywołała powszechne oburzenie w społeczeństwie, a przede wszystkim szpiegomanie, która również udzieliła się organizacjom konspiracyjnym.

Wybuch światowego konfliktu otworzył przed Piłsudskim nowe możliwości realizacji zbrojnego czynu niepodległościowego. Doświadczenia pracy konspiracyjnej ugruntowały w nim świadomość zagrożenia szpiegostwem i zdradą, które mogły zniweczyć trud i poświęcenie walki o niepodległość Polski. Po rozpoczęciu światowego konfliktu w 1914 roku stwierdził, że [...] skierowano też, jak zwykle, na teatr wojny strumień złota, by tam, gdzie nie wystarczy skrawek idealizmu czy strach, wzniecony terrorem wojny, spróbować zwykłego w takich wypadkach środka – przekupstwa. Złoto płynęło więc pod różnymi pozorami – czy w postaci wynagrodzenia za straty, dawanego hojnie pokornym, a odmawianego lub dawanego w małych kwotach obojętnym lub niepokornym, czy w postaci najrozmaitszych subsydiów pismom, instytucjom i towarzystwom; czy w tej najgorszej i najobrzydliwszej po-

15 Pamiętniki generała Rybaka, posł. J. Kancewicz, Warszawa 1954, s. 56–58.

16 R. Świątek, *Lodowa ściana...*, op.cit., s. 504, p. 38.

17 Ibidem, s. 518–519.

staci – kupowania sobie ludzi jako szpiegów i informatorów w najrozmaitszych kwestiach i dla najrozmaitszych celów¹⁸. Dał temu wyraz w kolejnej wypowiedzi: [...] *Ponieważ zaś władze wojskowe, będące w wojnie, wiecznie są niesyte danych i wiadomości i wiecznie niepewne pracy nad odniesieniem zwycięstwa, powiększają stale i ustawicznie, nie żałując na to pieniędzy, system szpiegostwa, złączonego z użyciem człowieka do wszystkiego*¹⁹.

W sierpniu 1914 roku Piłsudski liczył na wzniecenie powstania przeciwko Rosji i wkroczył do Królestwa Polskiego na czele kompanii kadrowej, złożonej z najwierniejszych współpracowników wywodzących się ze Związku Strzeleckiego i Polskich Drużyn Strzeleckich. Choć plan się nie powiódł, akcja była zaczynem odrodzenia polskich sił zbrojnych i pierwszym krokiem do odzyskania niepodległości. Gdy kompania wkraczała na terytorium Królestwa Polskiego, obawiano się działalności szpiegów i sabotażystów pozostawionych przez wojsko rosyjskie, ale liczone na pomoc ludności w przeciwdziałaniu ich poczynaniom. W ramach akcji plakatuwej kolportowano oświadczenie: *Rząd Narodowy Polski do mieszkańców Kielc! W imieniu Rządu Narodowego Polskiego wzywam mieszkańców miasta Kielce, aby złożyli wszystką posiadaną broń (karabiny, rewolwery, brauningi, szable itd.) w Biurze Żandarmerii Polowej Wojsk Polskich (Magistrat). Z obowiązku wydania wykluczona jest broń precyzyjna nie mogąca służyć do boju. Zarazem wzywam wszystkich, aby podawali informacje o szpiegach moskiewskich i ludziach nieprzychylnych Rządowi Narodowemu Polskiemu. Rząd Narodowy Polski liczy, że Rodacy Kielczanie są przejęci miłością dla Ojczyzny i oddani wielkiej sprawie Niepodległości. Rząd Narodowy spodziewa się dlatego, że wszyscy ochotnie poddadzą się Jego rozkazom. Jednak z tymi, którzy okażą się zdrajcami, Rząd Narodowy postąpi z całą surowością i nieposłusznych oddawać będzie pod sąd wojenno-polowy. Szef Żandarmerii Polowej Wojsk Polskich*²⁰.

Już w sierpniu 1914 roku zaczęto werbować i organizować jednostki polskie, które wkrótce sformowano w Legiony Polskie. Działania kontrwywiadowcze 1 Pułku Legionów Polskich początkowo prowadziła Żandarmeria Polowa Wojsk Polskich, a od września 1914 roku Żandarmeria 1 Pułku Legionów Polskich, którą dowodził najpierw por. Wacław Kostek-Biernacki (sierpień–listopad 1914), a następnie por. Jan Jur-Gorzechowski (listopad–grudzień 1914). Kolejne polskie pułki, 2. i 3., miały odrębną służbę ochrony przed szpiegostwem – Żandarmerię Polową Legionów Polskich. Powołano ją pod koniec września 1914 roku, a jej komendantem-szefem został rtm. Robert Kunicki, po jego śmierci zaś rtm. Wacław Harasymowicz. O ich działalności kontrwywiadowczej informowała odezwa z 25 sierpnia 1914 roku podpisana przez komisarza polskich wojsk w Kielcach Michała Sokolnickiego: *Władzę wykonawczą względem przestępców politycznych w mieście i w wojsku jest żandarmeria polowa wojsk polskich. Jej należy oddawać zdrajców i szpiegów*²¹. Negatywne doświadczenia dawnych „beków” Organizacji Bojowej PPS z konspiracji, gdzie spotykali się działalnością agenturalną i prowokatorską ochrony, dawały o sobie znać pod-

18 Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego, t. VIII, op.cit., s. 33.

19 Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego, t. IX, op.cit., s. 273.

20 A.J., Narbut-Łuczyński, *Historia wojenna Legionów Polskich. Powstanie i działalność bojowa Oddziału Józefa Piłsudskiego (VIII–XI 1914)*, Warszawa–Kraków 2014.

21 J. Daniel, J. Osiecki, *Legenda 1914*, Kielce 1989, s. 32.

czas służby wojskowej w szeregach strzelców Piłsudskiego. Michał Sokolnicki po wypadzie wywiadowczym do Ostrowca w towarzystwie dawnych bojowców zanotował: *Rynek był gwarny, odbywały się na nim narady, ludzie stali grupami swarząc się i szwargocząc, gdy zaś samochód stanął przed hotelem, otoczyli go gwarną ciżbą. Odczułem nagle nie tylko wrogość tego wyłącznie żydowskiego tłumu, ale coś więcej: wyraźnie znajdowały się tam typy znane mi z ciemnej strony dawnych przeżyć rewolucyjnych: szpicle i prowokatorzy*²².

Z pochwyconymi szpiegami rosyjskimi postępowano bezlitośnie. Konstanty Aleksandrowicz, żołnierz ZWC i Legionów, wspominał scenę z ewakuacji strzelców z Kielc: *Było ich dzie więciu [szpiegów – przyp. K.P.]. Nie wiem, czy był jakiś sąd nad nimi, ale to wiem, że ich wszystkich tego rana powieszono na jednym i tym samym drzewie w pobliskim lasku. Komendant naszej żandarmerii – Kostek (Biernacki) miał ogromnie w tym kierunku rozwiniętą inicjatywę*²³. Przeszukania domów, rekwizycje, aresztowania i egzekucje dokonywane przez żandarmerię legionową budziły niechęć miejscowej ludności oraz ściągaly krytykę na poczynania podkomendnych Piłsudskiego, zwłaszcza Kostka-Biernackiego, płynącą nawet z szeregów Legionów. Dowódca 5 Pułku Piechoty, następnie szef sztabu Komendy Legionów Leon Berbercki, zanotował o komendancie żandarmerii: [...] *Człowiek ten obstawiał szubienicami krańce wsi Radomszczyzny, wieszając na nich bez sądu chłopów polskich, rzekomych szpiegów na rzecz wojsk rosyjskich, a w rzeczywistości za otwarte przejawy ujemnego stosunku do Legionów. Często słyszałem wśród szeregów legionowych głośne słowa oburzenia na postępowanie por. Kostki-Biernackiego: do końca jego kariery życiowej utrwalił się powszechnie używany przydomek „Kostek-wieszatelnia”*²⁴. Oficer wkrótce został odwołany ze stanowiska komendanta żandarmerii, a sąd polowy I Brygady LP wszczął dochodzenie w sprawie samosądów, jednak zarzuty przeciwko Biernackiemu nie zostały potwierdzone i w marcu 1916 roku postanowiono zaniechać dochodzenia. Pod komendą następcy, por. Jana Jura-Gorzechowskiego, działania kontrwywiadowcze żandarmerii nie osłabły. Jak zapisał Felicjan Sławoj-Składkowski, naczelný lekarz I Pułku Piechoty Legionów, 12 grudnia 1914 roku pod Łowczówkiem: *Dzisiaj za wsią rozstrzelaliśmy górala, którego wydała sama ludność, że za pieniądze przeprowadził Moskali na nasze tyły ścieżkami górskimi, wskutek czego musieliśmy się cofać. Sąd polowy skazał go na śmierć. Egzekucję wykonał pluton służbowy. Cała opinia miejscowej ludności jest za słusznością wykonanego wyroku*²⁵. Słowa te zanotowali oficerowie bliscy Piłsudskiemu i oddają one postawę tego środowiska, również Piłsudskiego, wobec pojmanych szpiegów.

Najdotkliwszymi doświadczeniami zdrady i szpiegostwa, jakie dotknęły Piłsudskiego w okresie legionowym, były ujawnione przypadki współpracy „legunów” z ochroną. Do najbardziej spektakularnych należy sprawa Michała Korna-Wyszarskiego, który służył w Oddziale Wywiadowczym I Brygady. Należał do zaufanego, wąskiego grona żołnierzy, którzy otrzymali pozwolenie na wyjazdy do Królestwa Polskiego, a nawet czasowo dowodził Oddziałem Wywiadowczym pod nieobecność jego komendanta. Sprawa ta nie najlepiej

22 M. Sokolnicki, *Rok czternasty*, op.cit., s. 224.

23 *Ze spuścizny po Kostku Alexandrowiczu. III Kampania kielecka*, „Niepodległość” 1934, t. IX, s. 63.

24 *Pamiętniki generała broni Leona Berbeckiego*, Katowice 1959, s. 101.

25 F. Sławoj-Składkowski, *Moja służba w brygadzie*, wyd. II, Warszawa 1990, s. 51.

świadczyła o skuteczności identyfikowania szpiegów we własnych szeregach, bo współpracę Korna-Wysznarskiego ujawniono dopiero po rozwiązaniu Oddziału Wywiadowczego i to w sposób dość przypadkowy. Sprawę ujawnili Austriacy, a ostatni szef Biura Ewidencyjnego, Maksymilian Ronge, nie omieszkiał kąśliwie opisać tego zdarzenia we wspomnieniach: *Osiągnięcia polskich legionów w dziedzinie wywiadu także były dalekie od oczekiwanych. Znacznie częściej to my narażaliśmy się na niebezpieczeństwo, że wśród ludzi, którzy ze Szwajcarii, Holandii i Danii zgłaszali się do legionu, znajdują się rosyjscy szpiedzy. W połowie maja 1915 r. pewien krawiec spotkał przypadkowo w wiedeńskiej restauracji oficera, który niedawno kazał sobie w jego zakładzie przyszyć gwiazdki kapitana, a przez swoje mało oficerskie zachowanie wydał mu się podejrzany. Na prośbę krawca interweniował prawdziwy kapitan. Rzekomy rotmistrz legionowy Jerzy Michał Wysznarski wzbudził także w nim wątpliwości, polecił więc zatrzymać go i wylegitymować. Mężczyzna poprosił, aby mógł udać się do ustępu. Tam wpakował sobie kulę w łeb. W muszli klozetowej znaleziono czternaście banknotów tysiąc koronowych i papierowe ruble, a przy przeszukiwaniu jego kwatery kompromitujące notatki oraz legitymację powszechnie używaną przez rosyjską służbę tajną²⁶. Korn-Wysznarski został okryty infamią w środowisku legionowym. Jego sprawa początkowo była tuszowana, wszakże fakt, że w bliskim otoczeniu Józefa Piłsudskiego działał szpieg ochrony, który również utrzymywał bliskie kontakty z ważnymi postaciami zbrojnego czynu niepodległościowego, między innymi z Walerym Sławkiem, zakrawał na skandal. Szpiegostwo było tak dużej wagi, że śledztwo podjął niemiecki kontrwywiad, w rezultacie aresztowano działaczy PPS i POW Konstancję Klempińską, Aleksandrę Szczerbińską oraz Stanisława Hempla²⁷. Wspomnienia strzelców milczą o jego zdradzie, a nazwisko szpiega zostało usunięte z oficjalnej ewidencji oficerów Legionów Polskich. Szpiegostwo i zdrada skutkowały infamią, a ich sprawca okrywał się hańbą.*

Sukcesy wojsk centralnych w wojnie z Rosją sprawiły, że Legiony, które miały stanowić zaczątek polskiego oręża, były coraz mniej potrzebne Niemcom i Austriakom. We wrześniu 1916 roku formacja ta została oficjalnie przemianowana na Polski Korpus Posiłkowy, a w kwietniu 1917 roku żołnierze polscy zostali podporządkowani dowództwu niemieckiemu z zamiarem włączenia ich do Polskiej Siły Zbrojnej, organizowanej przy armii niemieckiej. Legioniści odmówili jednak złożenia przysięgi na wierność i braterstwo broni Niemcom. Tzw. kryzys przysięgowy doprowadził do uwięzienia Józefa Piłsudskiego w twierdzy Magdeburg oraz rozwiązania I i III Brygady.

Państwa centralne nie były już zainteresowane dalszą współpracą wywiadowczą z Józefem Piłsudskim i jego grupą. Armie niemiecka i austriacka wkroczyły na ziemie Królestwa Polskiego i wyparły siły rosyjskie bez zbrojnego powstania Polaków. Piłsudski zainicjował więc czyn niepodległościowy z wykorzystaniem konspiracyjnej Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), którą utworzono już w sierpniu 1914 roku, a jej głównym celem były polityczne i wojskowe przygotowania do powstania. W *Deklaracji POW*, przygotowanej przez Tadeusza Żulińskiego, pierwszego komendanta, zgodnie z wytycznymi Piłsudskiego unormowano całokształt życia organizacyjnego oraz przedstawiono program ideowy. W pierw-

26 M. Ronge, *Dwanaście lat służby wywiadowczej*, Warszawa 1992, s. 65–66.

27 R. Świątek, *Lodowa ściana...*, op.cit., s. 779–781.

szym artykule dokumentu zapisano: *Celem POW jest zdobycie niepodległości Polski drogą walk zbrojnej. Za głównego przeciwnika uznawano Rosję*. Postanowienie to jasno sprecyzowano w drugim artykule: *POW w obecnej chwili skierowuje swój oręż przeciwko największemu swemu wrogowi – Rosji*²⁸. Przed wycofaniem się Rosjan z Królestwa Polskiego Oddziały Lotne POW przeprowadzały akcje dywersyjne i sabotażowe na tyłach wojsk rosyjskich, a także zamachy, zwłaszcza przeciwko rosyjskiej policji i żandarmerii oraz ich konfidentom i prowokatorom. Organizacja rozwijała działalność również na obszarze Cesarstwa Rosyjskiego. Konspiracyjne komórki, których jednym z naczelnych zadań było prowadzenie wywiadu, powstały między innymi w Petersburgu, Moskwie i Kijowie.

Ochrańa i żandarmeria sprawstwo akcji destrukcyjnych początkowo przypisywały bojowcom PPS, ale po ustaleniu, że ich organizatorem była POW, celem działalności rosyjskiego wywiadu i aparatu represji stała się konspiracja. Ciosy na konspiracyjne struktury POW w Królestwie Polskim spadły w rezultacie zdrady jej żołnierzy. Represje dotknęły działaczy w Warszawie i okręgu lubelskim. Rosyjscy szpiedzy w POW zostali ujawnieni przez Austriaków dopiero w 1917 roku. W czerwcu aresztowano Władysława Piłsudskiego i Henryka Łuszczynskiego, którzy w śledztwie przyznali się do współpracy z ochrańą. Przypadek tego ostatniego był wyjątkowym świadectwem zdrady, Łuszczynski bowiem należał do PPS od 1904 roku, a współpracę z carską policją podjął już w 1911 roku²⁹.

Po wkroczeniu w 1915 roku wojsk austro-węgierskich i niemieckich do Królestwa Polskiego część struktur POW wyszła z konspiracji i włączyła się w organizowanie naboru żołnierzy do Legionów Polskich, jednocześnie kontrolowała napływających rekrutów. W czasie gdy rozluźniały się kontakty ze służbami specjalnymi Niemiec i Austro-Węgier, Piłsudski coraz bardziej obawiał się szpiegostwa ze strony dotychczasowych sojuszników, państw centralnych. *Jeżeli wezmę przeżycia moje, jako waszego dowódcy – zwrócił się do dawnych podkomendnych na zjeździe legionistów w Kaliszu w 1927 roku – zmuszonego nieraz w waszym imieniu pertraktować z najrozmaitszymi dowódcami innymi, targować się o wasze wygody, o wasze codzienne wojenne życie, z panami tych, czy innych sztabów, to mam większe, niż wy, doświadczenie, i większy, niż wy, wgląd w to, co za tym się kryło. [...] Mielśmy, naturalnie, agenturę obcą jednego z państw zaborczych, które chciały, aby przelewano krew za nie, a nie za co innego, agentura musiała stanąć w sprzeczności z naszymi dążeniami, musiała w interesach zaborcy nam szkodzić, aby nas w dążeniu do wielkości zatrzymać, aby nas usunąć od wielkości, aby krew przelana za Polskę nie była za wielką dla interesów zaborcy*³⁰. Ze słów tych przebijają gorycz wynikła z wielu lat doświadczania zdrady i szpiegostwa w szeregach zarówno PPS, jak i ZWC czy Legionów Polskich. Wprawdzie słowa te Piłsudski wypowiedział po maju 1926 roku, ale takie refleksje snuł już znacznie wcześniej. W styczniu 1916 roku zwrócił się do Zygmunta Zielińskiego, przyszłego dowódcy III Brygady: *Przecież obecnie głośno mówią, że same legiony po to zostały sformowane, by dostarczyć*

28 T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 20; M. Wołos, P. Olstowski, *Rola militarna i polityczna Polskiej Organizacji Wojskowej w odzyskaniu niepodległości. Próba bilansu*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2018, nr 1/2, s. 159–192.

29 J. Gaul, *Na tajnym froncie...*, op.cit., s. 183.

30 *Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego*, t. IX, op.cit.

*Austrii dostatecznej ilości szpiegów na samych Polaków, wojsko zaś jest jedynie pozorem dla werbunku szpiegowskiego*³¹.

Niemieckie służby specjalne coraz intensywniej interesowały się działalnością POW, a od października 1915 roku represjonowały i zwalczały tajne związki wojskowe. *Potężna akcja wywiadowcza, skierowana przez niemieckich lub tutejszych, ad hoc zwerbowanych szpic-lów, przeciw górszej, nie mogącej się pogodzić z nowym stanem rzeczy patriotycznej młodzieży, coraz częściej poczęła zapętliać więzienia miejskie* – wspominał świadek wydarzeń w Warszawie okupowanej przez Niemców³². Represje zelżały po proklamowaniu aktu 5 listopada w 1916 roku, ale Piłsudski został objęty ścisłym dozorem niemieckiej policji, a w lipcu 1917 roku, gdy wypowiedział sojusz z Austro-Węgrami i Niemcami, przewidywał bowiem ich klęskę w wojnie, został uwięziony w twierdzy Magdeburg. Na POW spadła fala represji i aresztowań, w rezultacie działalność organizacji niemal zamarła. W warunkach ponownej konspiracji odbudował ją tajny zarząd – Konwent Organizacji A, z komendantem głównym Edwardem Rydzem-Śmigłym na czele. Siedzibę organizacji przeniesiono z okupowanej przez Niemców Warszawy do zajętego przez Austriaków Krakowa, aby zmniejszyć ryzyko represji.

Warszawska POW inspirowała jedną z najgłośniejszych akcji przeciwko okupacyjnym władzom niemieckim – wykonanie wyroku śmierci na naczelniku niemieckiej policji politycznej w Warszawie, *de facto* szefie kontrwywiadu, Erichu Schultzem. Zamach przeprowadzony 1 października 1918 roku był jedną z najbardziej spektakularnych akcji wymierzonych w aparat przymusu i represji zaborcy. Wydarzenia opisał bojowiec, członek Centralnego Wydziału Bojowego PPS, Antoni Purla, wykonawca wyroku śmierci: *Na represje okupantów pozostawała już tylko jedna odpowiedź z naszej strony: niszczyć całą siłą aparat policji niemieckiej, „sprzątać” kierowników. Toteż w miesiącu kwietniu 1918 roku uchwałą Centralnego Wydziału Bojowego PPS wydano wyrok śmierci na dr. Ericha Schultzego. [...] Wydział Bojowy początkowo postanowił zgładzić go w jego biurze za pomocą bomby zegarowej. Czynu tego mieli dokonać dwaj wywiadowcy, Polacy pracujący w policji niemieckiej, a będący w kontakcie z Wydziałem Bojowym. Jednak po pewnym czasie odstąpiono od tego zamiaru, jako niezbyt pewnego. [...] Dnia 1 października (w dniu akcji) o godzinie szóstej rano udałem się na ulicę Smolną, gdzie miał być dokonany zamach, dla zbadania terenu oraz ułożenia na miejscu odwrotu. Według informacji naszego wywiadu na Smolnej stale kręcili się agenci policyjni. Dzisiaj, a przynajmniej teraz, nie widzimy żadnego, prawie nie ma przechodniów. Ulica pusta, szybko wchodzimy do bramy nr 11. Trzeciński czeka spokojnie, jak mówił, na przedstawienie. Tu nikt nam nie przeszkadza. Brama ażurowa. Wszystko widać doskonale. Czekamy. Z obecnych ja tylko znałem Schultzego. Uwaga tych dwóch towarzyszy skupiła się na mnie. Naraz szepnąłem przez zęby: Uwaga! On! On! On! – Wybiegłem z wyciągniętą bronią, gotową do strzału. Zastąpiłem mu drogę. Chwila ciszy. Spojrzeliśmy sobie w oczy. Poznaliśmy się wzajemnie. Schultze zamarł – oczy zasłży mu łzami. Padł strzał.*

31 J. Gaul, *Na tajnym froncie...*, op.cit., s. 247.

32 A. Kraushar, *Warszawa podczas okupacji niemieckiej 1915–1918. Notatki naocznego świadka*, Lwów–Warszawa–Kraków 1921, s. 34.

*Naczelnik policji niemieckiej runął mi do nóg*³³. Wkrótce przeprowadzono jeszcze dwa zamachy na dwóch naczelników niemieckiej policji politycznej oraz akcje likwidacyjne przeciwko zdrajcom i prowokatorom na usługach niemieckiej policji politycznej. Planowano przeprowadzenie zamachu nawet na gen. Hansa Hartwiga von Beselera, generalnego gubernatora okupowanego przez Niemców terytorium Królestwa Polskiego, ale akcja nie została podjęta.

Działalności kontrwywiadowczej i akcji likwidacyjnych POW zaczęły obawiać się policje polityczne oraz służby informacyjne Niemiec i Austro-Węgier. Wspomniany już wcześniej ostatni szef Biura Ewidencyjnego płk Maksymiliana Ronge napisał: *Od jesieni 1918 r. niestrudzenie pracowano nad rozbudową tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej, której trzon stanowiła dawna 1 brygada Piłsudskiego. Polacy utworzyli własny kontrwywiad, kontrolowali pracę naszej administracji oraz łączność telefoniczną. Bierny opór pracowników kolei, poczty i telegrafu, niechęć urzędników do współpracy – wszystko to paraliżowało działalność naszych placówek kontrwywiadu*³⁴. Powodzenie akcji bojowych POW zawdzięczała dość skutecznej ochronie kontrwywiadowczej. Zadanie to pełniła żandarmeria, w listopadzie 1918 roku dowodzona przez Edwarda Rybickiego. Ochraniała ona lokale konspiracyjne, sprawdzała lojalność kandydatów do służby i żołnierzy POW, chroniła poufne informacje oraz w ograniczonym zakresie prowadziła wywiad. W działaniach ochronnych brała udział również Służba Bezpieczeństwa POW, powołana w 1918 roku. W komendach naczelnym istniały wydziały tej służby, których działania koordynował Centralny Oddział Służby Bezpieczeństwa POW. Służba Bezpieczeństwa miała za zadanie ujawnianie prowokatorów niemieckich i austriackich w ruchu niepodległościowym. Przyjmowano do niej starannie wybranych żołnierzy podziemia. Byli oni wyjątkowo zakonspirowani, nawet komendy lokalne nie wiedziały o ich służbie w kontrwywiadzie POW. Znaczną rolę odegrał też jej oddział żeński, zwłaszcza po 1 lipca 1917 roku, gdy austriacki kontrwywiad aresztował 27 członków POW, których oskarżono o zdradę stanu i szpiegostwo.

Na obszarze powstającej Rzeczypospolitej Polskiej organizacja została rozwiązana 11 listopada 1918 roku. Ponad 26 tys. jej członków wstąpiło do odradzającego się Wojska Polskiego. Natomiast na terenach przeciwników walczącej o niepodległość Polski, zwłaszcza w Niemczech i Rosji Sowieckiej, kontynuowano działalność konspiracyjną. Sabotaż i kontrwywiad prowadzone przez POW odegrały ważną rolę w wojnach z Rosją Sowiecką i Ukrainą, a także w powstaniach o przyłączenie Wielkopolski i Górnego Śląska do Polski. Duże znaczenie w walkach miały POW byłego zaboru pruskiego i POW Górnego Śląska.

Pierwsza wojna światowa załamała stary porządek w Europie. Na gruzach upadłych mocarstw kształtował się nowy ład, ale zakończenie działań wojennych na froncie zachodnim 11 listopada 1918 roku nie było równoznaczne z wygaśnięciem konfliktów zbrojnych na wschodzie Europy. Klęska państw centralnych i upadek Cesarstwa Rosyjskiego zapoczątkowały proces odzyskiwania niepodległości przez Polskę oraz ustalania granic na drodze wojen i powstań. Dla Piłsudskiego zakończył się czas pracy konspiracyjnej, walki oraz układania się z zaborcami, których służby informacyjne i policje polityczne zostały rozwiązane, ale

33 A. Purlal, *Zamach na naczelnika niemieckiej policji politycznej dr. Ericha Schultzego w Warszawie*, „Niepodległość. Czasopismo poświęcone dziejom polskich walk wyzwoleniczych w dobie popowstaniowej” 1931/1932, t. V, z. 2, s. 14.

34 M. Ronge, *Dwanaście lat...*, op.cit., s. 218.

zjawiska szpiegostwa i zdrady wcale nie odeszły w przeszłość. Sąsiedzi walczącej o niepodległość Polski, w większości co najmniej jej nieprzychylni, a często wroddzy, wnet zorganizowali nowe instytucje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych.

Piłsudski po przybyciu do Warszawy szybko zaczął organizować wojskową służbę kontrwywiadu i wywiadu. Biorąc pod uwagę ogromną liczbę w ich szeregach żołnierzy wywodzących się Legionów Polskich i POW, z pewnością można powiedzieć, że były to służby Piłsudskiego, choć nie pełnił on w nich żadnych kierowniczych stanowisk. Wzorem Francuzów wywiad i kontrwywiad ustanowiono w ramach centralnych instytucji Wojska Polskiego. W Oddziale II Naczelnego Dowództwa WP ulokowano wywiad (jedynie początkowo przez kilka miesięcy znajdował się w on Oddziale VI), a w Departamencie II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych umiejscowiono kontrwywiad. W kompetencji tego ostatniego leżało przeciwdziałanie działalności szpiegowskiej i dywersyjnej w kraju na terenach nieobjętych walkami. Działania defensywne w obszarze frontowym prowadził Oddział II Naczelnego Dowództwa WP³⁵. Piłsudski po latach pracy konspiracyjnej, a także doświadczeń zdobytych w kontaktach ze służbami specjalnymi oraz obserwacji i stykania się ze zjawiskami zdrady i szpiegostwa nawet w bliskim otoczeniu, zdawał sobie sprawę ze znaczenia służb informacyjnych dla bezpieczeństwa i niepodległości państwa oraz skutecznego prowadzenia jego interesów. Do organizowania i pełnienia służby w Oddziale II Naczelnego Dowództwa WP i Ministerstwie Spraw Wojskowych delegował dawnych konspiratorów i Polaków z armii zaborczych, którym mógł całkowicie zaufać. Lojalność była najważniejszą kwalifikacją, większą niż umiejętności i doświadczenie, które w tym czasie mieli jedynie nieliczni. Wart przywołania jest fragment wspomnień Wiktora Tomira Drymmera, jednego z ważniejszych oficerów Oddziału II: *W poczekalni Sztabu Generalnego zastałem wielu sławnych już oficerów, czekających tak samo jak i ja na dalsze rozkazy. Byli tam major W. Sławek, kapitan Józef Beck, kapitan Wyżel-Scieżyński, kapitan Boerner i inni. Wyszedł do nas major Ignacy Matuszewski, który przedstawił się nam jako szef Wydziału Wywiadowczego, i wyjaśnił nam cel naszego wezwania: mamy być wszyscy użyci na froncie jako oficerowie wywiadu. Mjr Sławek zauważył, że przecież nie mamy o tym najmniejszego pojęcia. „To się panowie nauczycie, gen. [sic!] Rybak jest w tej materii wielkim specjalistą, wszystko panom wyjaśni i poinstruuje. Stawiając kandydatury panów do wywiadu, brałem pod uwagę dwa elementy: ideowość i inteligencję panów. Reszta jest do nauczania się”³⁶. Wspomniany Józef Rybak znany był Sławkowi i Piłsudskiemu z kontaktów z austriackim Biurem Ewidencyjnym, a po 1918 roku współorganizował służby informacyjne Wojska Polskiego. Podobnie rzecz się miała w przypadku kontrwywiadu. Najważniejszą kwalifikacją była lojalność. Już 30 listopada 1918 roku Piłsudski zaprosił do Belwederu towarzysza prac konspiracyjnych, Bogusława Miedzińskiego. *Potrzebuję tu waszej pomocy – powiedział mi Komendant. Obsada centrali w Sztabie Generalnym jest już załatwiona. Szefowi sztabu pozostawiam też obsadę w dowództwach liniowych. Ale potrzebuję oficerów do obsady oddziałów II-ch w sztabach DOG-en [Dowództw Okręgów Generalnych – przyp. K.P.]. Do ich zadań nie jest ważna znajomość wywiadu**

35 System dualistyczny istniał jedynie w czasie walk o niepodległość i granice. W 1921 r. wywiad i kontrwywiad zostały zorganizowane w Oddziale II Sztabu Generalnego WP.

36 W.T. Drymmer, *W służbie idei*, Warszawa 1998, s. 67.

*i kontrwywiadu; natomiast potrzebni mi są ludzie o pewnym wyrobieniu politycznym, dobrej znajomości stosunków, a co najważniejsze w chwili obecnej, umiejętności taktownego postępowania, tak, aby w ramach pełnej dyscypliny wobec swych dowódców potrafili dyskretnie pokierować nimi i pomóc im zorientować się w życiu politycznym kraju*³⁷. Okręgami wojskowymi dowodzili oficerowie wywodzący się z armii zaborczych, zatem „ludzie Piłsudskiego” mieli informować Naczelnego Wodza o poczynaniach tychże oficerów i sytuacji sił zbrojnych oraz baczyc, by jego polecenia były wykonywane. Prosto, ale trafnie, w kolejnej wypowiedzi zawartej we wspomnieniach Miedziński zdefiniował rolę oddziałów informacyjnych przy okręgach wojskowych, do których oficerowie przychodzili jak do [...] *podręcznego biura informacyjnego dla wszystkich piłsudczyków, którzy potrzebowali instrukcji i informacji, a rzecz prosta – nie mogli iść po nie do Belwederu*³⁸. Terenowe placówki kontrwywiadu były w przeważającej mierze kierowane przez protegowanych Piłsudskiego, a Miedziński pod koniec czerwca 1919 roku zorganizował Oddział II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych i stanął na jego czele.

Procesowi odzyskiwania niepodległości najbardziej zagrażała agresja Rosji Sowieckiej i jej służby specjalne. Piłsudski polecił Miedzińskiemu rozbić struktury działającej w Polsce partii komunistycznej, która opowiadała się przeciwko niepodległości i stanowiła ekspozyturę sowieckiego wywiadu. *Komendant zwrócił mi uwagę na to, że sprawa ta wygląda całkiem inaczej dzisiaj niż w latach przedwojennych. Że obecnie ci sami ludzie, niezależnie od swojej liczebności, mają potężne plecy w Moskwie; że mogą stamtąd otrzymywać i na pewno otrzymują potężną pomoc pieniężną i techniczną – rzecz w każdej konspiracji olbrzymiej wagi – i że jeśli jeszcze nie działają, to lada chwila mogą zacząć działać, pod instrukcjami tejże Moskwy, jako aparat wywiadu i dywersji na naszym terenie. Że więc oka z nich spuszczać nie można, ani broń Boże lekceważyć*³⁹. Dawni konspiratorzy rodem z PPS, ZWC i POW sprawnie poradzili sobie z rozpoznaniem struktur podziemnych nielegalnej Komunistycznej Partii Robotniczej Polski. Już w listopadzie 1919 roku aresztowano Edwarda Próchnika, kierownika Wydziału Agitacji w Wojsku, oraz jego współtowarzyszy: Stefana Żbikowskiego, Stanisława Budzyńskiego i Kazimierza Lauera. W lutym 1920 roku aresztowano działaczy Komitetu Centralnego KPRP: Marię Koszutską, Józefa Ciszewskiego, Franciszka Fiedlera i Adolfa Warskiego. Szacuje się, że do końca lipca aresztowano około dwóch tysięcy działaczy⁴⁰. Miedziński nie bez racji uznał nawet te działania za jeden z filarów zwycięstwa w wojnie z Rosją Sowiecką: *Jeśli chodzi o mój najpoważniejszy sukces – aresztowanie w ciągu zimy 1919–20 najwybitniejszych członków Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Komunistycznej – osiągnąłem go również przy pomocy polskich robotniczy o poglądach socjalistycznych. [...] Dwa elementy złożyły się na to, że w krytycznych miesiącach 1920 roku Moskwa zawiódła się całkowicie w swych nadziejach, że ofensywa Armii Czerwonej dopeł-*

37 B. Miedziński, *Wspomnienia (dokończenie)*, „Zeszyty Historyczne” 1976, z. 37, s. 171.

38 T. Świącicki, *Ze wspomnień o Walerym Sławku. Z listu B. Miedzińskiego do W. Pobóg-Malinowskiego*, „Zeszyty Historyczne” 1973, z. 23, s. 148.

39 B. Miedziński, *Wspomnienia...*, op.cit., s. 199.

40 M. Klimecki, *Sowietyzacja Polski w 1920 r. Tymczasowy Rewolucyjny Komitet Polski oraz jego instytucje latem i jesienią tegoż roku*, Toruń 2016, s. 53–54.

niona zostanie jakąś rewolucyjną dywersją „mas ludu pracującego” na tyłach armii polskiej. Jednym z nich był sukces naszych władz bezpieczeństwa w rozbiciu centralnego kierownictwa partii komunistycznej; drugim, było niezachwiane działanie PPS oparte na jej starych tradycjach walki o niepodległość, a szczególnie walki z Rosją. Mamy niejedno świadectwo na to, że w Moskwie istotnie dawano wiarę, iż hasła komunistyczne znajdują posłuch w Polsce⁴¹.

Większość żołnierzy POW, choćby wspomniany Bogusław Miedziński, zapisała wspianą kartę w procesie odzyskiwania niepodległości Polski w szeregach służby kontrwywiadu i wywiadu lub w czasie walk na frontach kampanii o niepodległą Rzeczpospolitą, lecz nawet w tak silnie umotywowanym patriotycznie środowisku zdarzały się zdrada i szpiegostwo. Ciężkie warunki konspiracyjnej działalności, napięcia i zagrożenia, jakie jej towarzyszyły ze strony kontrwywiadu i policji politycznych nowo powstałych państw, skutkowały przypadkami zdrady wśród służb powstałych pod egidą Piłsudskiego. Chodzi o żołnierzy POW oraz oficerów Oddziału II – por. Ignacego Dobrzyńskiego i ppor. Wiktora Steckiewicza oraz żołnierza Legionów Polskich i POW por. Wiktora Witkowskiego-Marczewskiego. Dobrzyński od listopada 1919 roku kierował zakonspirowaną placówką polskiego wywiadu w Moskwie, po jej likwidacji przez Wszechrosyjską Komisję Nadzwyczajną do Walki z Kонтrewolucją, Spekulacją i Nadużyciami Władz (WCzK) przeszedł na stronę Sowietów i oddawał cenne usługi w rozpracowaniu i rozbijaniu sieci wywiadu w bolszewickiej Rosji, m.in. w Piotrogradzie, gdzie siecią wywiadu kierował Wiktor Steckiewicz. Ten po aresztowaniu również zaczął współpracować z kontrwywiadem WCzK. Obydwaj wkrótce zostali kadrowymi czekistami i z powodzeniem przeciwdziałali pracy polskiego wywiadu w Rosji Sowieckiej. Zdrada ich była wyjątkowo dotkliwa dla aparatu wywiadu niepodległej Polski⁴². Oddział II utracił możliwość prowadzenia pracy operacyjnej w centrach politycznych Rosji, w Moskwie i Piotrogradzie, co w warunkach wojny z Sowiecami było dużą stratą. Dobrzyński w liście otwartym opisał pobudki, które skłoniły go do zdrady: *Moje osobiste zerwanie z wpojoną przez wychowanie ideologią romantyczną, ze ślepym uwielbieniem Piłsudskiego i ślepą wiarą w jego nieomylność, zrodziło się z chwilą, kiedy z samego charakteru swej pracy, jako szef wywiadu politycznego w Rosji Rewolucyjnej, zacząłem się stykać z szeregiem kłamstw i napaści, które powodować może tylko bezsilna wściekłość ginącego świata i burżuazji międzynarodowej. [...] Dla reszty zaś może wystarczyć fakt, że wraz ze mną otwarcie i dobrowolnie rzekli się pracy przeciw Rewolucji wszyscy moi ideowi współpracownicy, przysłani do Rosji z Kraju – oficerowie, kurierki, większość z nich stoi już mocno wraz ze mną w szeregach Rewolucji, w walce i pracy rewolucyjnej, inni, po dobrowolnym akcie rzeczenia się walki i oddaniu się w ręce władz sowieckich, nie uważają jeszcze za możliwe przejście do czynu. Nieprzynałani i wolni są w stanie umysłu, przełomu i studiów. Oczywiście, prędzej czy później pójdą z nami. Wobec tego*

41 B. Miedziński, *Wspomnienia...*, op.cit., s. 215, 217.

42 A. Krzak, *Sprawa „Świerszcza” i „Wilka”*. Por. Ignacy Dobrzyński vel tow. Sosnowski oraz Wiktor Steckiewicz vel tow. Kijakowski. Niektóre epizody z życia i działalności polskich renegatów, w: *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Przeszość, teraźniejszość, przyszłość. Materiały i Studia*, Warszawa 2012, s. 89–107; W. Rawski, *Działalność Polskiej Organizacji w Moskwie 1919–1920*. Cz. 1, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2013, nr 3, s. 101–126; W. Rawski, *Działalność Polskiej Organizacji w Moskwie 1919–1920*. Cz. 2, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2014, nr 3, s. 133–154; M. Świerczek, *Zdrada POW z 1920 roku. Próba dekonstrukcji mitu politycznego*, w: *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, H. Ćwiek, M. Siewier (red.), Warszawa 2019, s. 140–154.

przypuszczam, że trudno będzie dosyć głośno nas oskarżać o „zwykłą szpiegowską zdradę”, czy coś w tym rodzaju⁴³. Zdrada ich położyła się cieniem na legendzie i tożsamości POW utożsamianej z Józefem Piłsudskim i znacznie bardziej wykraczała poza fakt rozbicia przez kontrwywiad WCzK placówek polskiego wywiadu, godziła bowiem w autorytet Naczelnego Wodza. Wzorem sądów partyjnych PPS zdrajca miał ponieść najwyższą karę. Misję zamordowania Ignacego Dobrzyńskiego Oddział II powierzył niejakiemu Borejce, ale został on zatrzymany przez sowiecki kontrwywiad po przybyciu do Rosji⁴⁴.

W strategiczne plany Józefa Piłsudskiego dotyczące polityki wschodniej odradzającej się Rzeczypospolitej ugodził również akt zdrady i szpiegostwa. Piotr Wróblewski, podoficer placówki (ekspozytury) Oddziału II w Wilnie, który mimo niskiego stopnia wojskowego wyrządził ogromne straty polskiej racji stanu, podjął bowiem współpracę z litewskim kontrwywiadem i poinformował o planowanym przez Polaków na 28 sierpnia 1919 roku zamachu stanu w Kownie. Akcji patronował Józef Piłsudski, a przewrót miała zorganizować i przeprowadzić litewska komórka POW ze wsparciem wywiadu. Celem politycznym było ustanowienie propolskiego rządu na Litwie, który zawarłby unię z Rzeczypospolitą⁴⁵. Okoliczności zdrady oraz fiasko operacji wywiadu przedstawił organizator zamachu stanu Rajmund Kawalec po powrocie do kraju w styczniu 1923 roku w protokole przesłuchania złożonym w polskim kontrwywiadzie: *W Kownie zorganizowałem Okręg POW i zostałem naznaczony komendantem tego okręgu. Gdy Wilno zostało zajęte przez WP nawiązałem kontakt z Ekspozyturą Oddziału II. Porozumiałem się z kpt. Kościatkowskim od którego otrzymałem rozkazy. Pracę prowadziłem w przeciagu mniej więcej 6 miesięcy, tj. od połowy 1919 roku. Koło 20-go września zostałem aresztowany razem z Niekraszem [współorganizator zamachu stanu – przyp. K.P.] i innymi pewowiakami. Osadzono nas w więzieniu kowieńskim. Przesiedzieliśmy tam w strasznych warunkach prawie rok i dopiero wówczas rozpoczęło przeciw nam śledztwo. Następnie w krótkim czasie odbył się sąd, na którym przedstawiono mi oryginalne moje raporty i listy ewidencyjne szyfrowane oraz rozkazy do okręgu, które wysłałem do Wilna do ekspozytury Oddziału II. [...] Na sądzie oskarżał nas Wróblewski, który zeznał, iż sam słyszał od Kościatkowskiego detale naszej pracy. Twierdził, że POW jest organizacją wstępną [sic!] umożliwiającą Polakom przeprowadzenie okupacji. Zostałem skazany na śmierć przez rozstrzelanie, w myśl tymczasowej konstytucji litewskiej, kara ta została mi zamieniona dożywotnim więzieniem⁴⁶. Ostatecznie pewowiaci zostali amnestionowani w grudniu 1922 roku i powrócili do kraju w styczniu następnego roku. Operacja zakończyła się katastrofą, dwadzieścia jeden osób zaangażowanych w przygotowanie zamachu stanu zostało skazanych, a Litwini pozyskali informacje o 369 członkach POW na Litwie oraz 122 ich współpracownikach i sympatykach.*

43 POW po stronie rewolucji, Warszawa 1921, s. 8.

44 A. Krzak, *Kontrwywiad wojskowy...*, op.cit., s. 103.

45 A. Peplowski, *Wywiad w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920*, Warszawa 1999, s. 115; T. Gajownik, *Tajny front niewypowiedzianej wojny. Działalność polskiego wywiadu wojskowego na Litwie w latach 1921–1939*, Warszawa 2010, s. 32–37, 204.

46 Wojskowe Biuro Historyczne, Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, sygn. I.303.4.1741, *Oddział II Sztabu Głównego (Generalnego) z lat 1921–1939*.

Wykorzystali też propagandowo nieudaną operację na forum międzynarodowym do torpedowania polskich roszczeń terytorialnych wobec Litwy. Niemniej peowiacy Rajmund Kawalec, Józef Narkiewicz, Jan Majewski i Władysław Kudziewicz zostali odznaczeni Krzyżem Orderu Virtuti Militari V klasy. Nie ma informacji o tym, że Oddział II zamierzał zlikwidować zdrajcę, jak w przypadku Ignacego Dobrzyńskiego.

Nie mniej istotne znaczenie dla badanego zjawiska były pomówienia o zdradę i szpiegostwo dotyczące osób z bliskiego otoczenia Piłsudskiego. Bodaj najcięższej wagi przypadek takiego pomówienia w okresie kształtowania się państwowości II Rzeczypospolitej zdarzył się w apogeum wojny z Rosją Sowiecką, gdy Karol Polakiewicz, zastępca szefa kontrwywiadu Oddziału II Bogusława Miedzińskiego, został posądzony przez Józefa Leśniewskiego, ministra spraw wojskowych i członka Rady Obrony Państwa, o przestępstwa polityczne oraz zdradę stanu. W taki sposób zarzuty określił wiceminister spraw wojskowych gen. por. Kazimierz Sosnkowski w piśmie do Józefa Piłsudskiego⁴⁷. Sprawa była bez precedensu. Polakiewicz, legionista i peowiak, zaufany Miedzińskiego, z którym organizował kontrwywiad Oddziału II, następnie zastępca szefa służby i doradca w zakresie prawa, został posądzony o sprzyjanie komunistom w Polsce, jak sformułowano zarzut w dalszym toku sprawy, a wszystko to działo się w chwili, gdy Armia Czerwona prowadziła ofensywę na Warszawę, co zagrażało niepodległości państwa⁴⁸. Zarzut oprotowali szef kontrwywiadu Bogusław Miedziński oraz wiceminister spraw wojskowych Kazimierz Sosnkowski, który początkowo wnosił o powołanie komisji śledczej z ramienia Rady Obrony Państwa i zawieszenie w czynnościach posądzonego. W akcie protestu obydwoję złożyli na ręce Naczelnego Wodza wnioski o rezygnację z piastowanych stanowisk⁴⁹. Dochodzenie przeciwko zastępcy szefa kontrwywiadu poufnie przeprowadził Oddział VI Prawny Ministerstwa Spraw Wojskowych pod komendą gen. ppor. Aleksandra Pika. Ani Miedziński, ani Sosnkowski nie zostali poinformowani o zakulisowych czynnościach, co było dodatkową przyczyną wniosków o odwołanie, uznali bowiem, że minister spraw wojskowych utracił do nich zaufanie. Miedziński swoje stanowisko uzasadnił ministrowi spraw wojskowych następująco: *1. Fakt prowadzenia ściśle poufnych dochodzeń przeciwko memu bezpośredniemu podwładnemu bez mojej wiadomości jest tym samym dowodem nieufności w stosunku do mnie. Jest to tym cięższe, że chodzi o przestępstwo natury politycznej, do zwalczania których to przestępstw jestem ja i mój Oddział powołany. 2. Tolerowanie przeze mnie na stanowisku mego zastępcy przez rok przeszło oficera podejrzanego – byłoby dla mnie świadectwem karygodnego niedołęstwa i dlatego zawieszenie kpt. dr. Polakiewicza rozkazem z góry, a nie na mój wniosek, dyskwalifikuje mnie na moim stanowisku. 3. Wytoczenie śledztwa i zawieszenie oficera, zajmującego odpowiednie stanowisko bez przesłuchania go – a stwierdzam, że kpt. dr. Polakiewicz przesłuchanym nie był – jest sprzeczne z moim pojęciem o prawidłowym postępowaniu w tej*

47 Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (dalej: IJPA), Nowy Jork, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, *Pismo Wiceministra Spraw Wojskowych do Naczelnego Wodza* z 23 lipca 1920 r., t. 9, k. 12.

48 IJPA, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, *Pismo Ministra Spraw Wojskowych do Wiceministra Spraw Wojskowych*, k. 19.

49 IJPA, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, *Raport Szefa Oddziału II MSWojsk. do Naczelnego Wodza* z 23 lipca 1920 r., k. 14; IJPA, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, *Pismo Wiceministra Spraw Wojskowych do Ministra Spraw Wojskowych* z 23 lipca 1920 r., k. 16.

*dziedzinie. 4. Stawiany kpt. dr. Polakiewiczowi zarzut uważam za bezpodstawny i krzywdzący go. Do wyrażenia mojej opinii uprzednio nie byłem powołany*⁵⁰. Pretekstem do sformułowania niezwykle poważnych zarzutów było zainteresowanie Karola Polakiewicza fatalnymi warunkami pobytu w areszcie X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, dawnym rosyjskim areszcie śledczym dla więźniów politycznych, gdzie był przetrzymywany również Józef Piłsudski i gdzie po 1918 roku władze polskie osadzały osoby zagrażające niepodległości, głównie działacze komunistycznych. Zwłaszcza rozmowy z osadzonym w Cytadeli Maksymilianem Horwitzem, członkiem Komitetu Centralnego KPRP, posłużyły za pretekst do obwinienia Karola Polakiewicza o sprzyjanie komunistom. Zarzut ten w obliczu groźby utraty niepodległości i sowietyzacji Polski brzmiał jak oskarżenie o zdradę. Prawdopodobnie za sprawą tą stali antagoniści Piłsudskiego, którzy próbowali podważyć jego autorytet i skompromitować ludzi z jego bliskiego otoczenia piastujących ważne stanowiska w państwie. Piłsudski oddalił stawiane zarzuty i ostatecznie intryga obróciła się przeciwko jej inicjatorom. Józef Leśniewski utracił stanowisko ministra spraw wojskowych, które 9 sierpnia 1920 roku objął gen. por. Kazimierz Sosnkowski.

Piłsudski wielokrotnie doświadczył zjawisk zdrady i szpiegostwa, ale niezbyt często wypowiadał się o nich. Zwykle czynił to w sposób enigmatyczny i niejednoznaczny. *Jako Naczelnik Państwa widziałem starania ustawiczne i stale idące bez ustanku w jednym i tym samym kierunku, aby agentury obce, płatne, były możliwie na górze państwa. Szły one krok w krok obok mnie jako Naczelnika Państwa, szukając wytworzenia kilku rządów w Polsce – obok rządów stojących przy mnie – rządów agentur, stojących poza mną. Widziałem uśmiechy reprezentantów obcych państw, gdy śmiało mi w oczy patrząc, mogli powiedzieć, że moje zamiary mogą być zniszczone zupełnie nie przez kogo innego, jak przez polskich agentów*⁵¹. Ze słów tych wybrzmiewa gorycz, przeświadczenie o wszechobecności konfidentów i zdrajców oraz przekonanie, że zakulisowe działania stanowiły siłę sprawczą wydarzeń na scenie politycznej. Taka ocena rzeczywistości była jednak przejawskrawiona, bliższa światopoglądowi pracowników służb wywiadu i kontrwywiadu, choćby wspomnianego Maksymiliana Rongego, którzy postrzegali świat w kategoriach zagrożeń, niż postawie męża stanu. Wiedza Piłsudskiego o działalności agentury w organizacjach niepodległościowych, w których działał lub którym przewodził, a także przypadki zdrady ujawnione w odzyskującej niepodległość Polsce w latach 1918–1921 była duża i wpłynęła na ukształtowanie się właśnie takiego obrazu rzeczywistości, zbyt odbiegającego od faktycznego stanu spraw. Zjawiska szpiegostwa i zdrady rzucały cień na czyn niepodległościowy marszałka, utrudniały mu realizację zamierzeń i planów z czasów konspiracji oraz kształtowania racji stanu odradzającej się Polski, ponoszenia odpowiedzialności za jej los. Można jednak powątpiewać, czy proces odzyskiwania i obrony niepodległości powiódłby się, gdyby słowa Naczelnego Wodza były w pełni trafne. Wszakże Polska stała się wolna, a Piłsudski odegrał w tym dziele pierwszoplanową rolę.

Wypowiedzi Piłsudskiego skłaniają też do refleksji nad rolą służb specjalnych w wydarzeniach, w których brał on udział, czyli w walce o niepodległość Polski i następnie obronie powstałej w 1918 roku Rzeczypospolitej przed wrogimi państwami sąsiednimi.

50 IJPA, Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, *Pismo Szefa O.II MSWojsk. do Ministra SWojsk. z 23 lipca 1920 r.*, k. 16.

51 *Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego*, t. IX, op.cit., s. 90.

Historycy najczęściej koncentrują się na opisywaniu Piłsudskiego jako żołnierza, polityka czy męża stanu. Wiele uwagi poświęcono na badanie jego działalności wojskowej oraz kreowanie i prowadzenie polityki zagranicznej i wewnętrznej. Wymieniam tylko te najważniejsze zagadnienia. Tymczasem sporą część działalności Piłsudski prowadził przed 1918 rokiem w konspiracji i niewątpliwie to istotnie wpłynęło na jego światopogląd, kulturę polityczną oraz styl prowadzenia polityki już w niepodległej Polsce. Zdrada i szpiegostwo były nieuniknione zarówno wtedy, gdy działał on w konspiracyjnych organizacjach, jak i wtedy, gdy stał na czele kraju jako naczelnik państwa i naczelny wódz. Często doświadczanie wrogiej mu działalności, a następnie agentury w odzyskującej niepodległość Rzeczypospolitej skutkowało przeświadczeniem o doniosłej roli ukrytych mechanizmów władzy, których sprawcą były służby specjalne państw zaborczych, później sąsiadów Polski. Przekonanie to z jednej strony wyrażało się w dużym zainteresowaniu Piłsudskiego działalnością Oddziału II Sztabu Generalnego WP, służbą wywiadu i kontrwywiadu II Rzeczypospolitej, z drugiej w nadmiernym przeświadczeniu o wpływie zagranicznych służb specjalnych na bieg i rezultaty polskiej polityki krajowej i zagranicznej⁵². Niezaprzeczalnie służby specjalne pierwszej połowy XX wieku miały duże możliwości kreowania i kształtowania wydarzeń w niemal każdej dziedzinie działalności państwa i życia społecznego, ale nie zawsze z nich korzystały, a jeśli to czyniły, nie zawsze osiągały zamierzony rezultat, a nierzadko nie były zdolne do wykonania zadań stawianych przez rządzących. Na przykład potężna ochrona nie zapobiegła działalności organizacji i partii antypaństwowych w Rosji, a przywódcę zwycięskich bolszewików, Włodzimierza Lenina, dostarczyły do Rosji niemieckie służby specjalne i to bynajmniej w innym celu, niż przewożenie państwu komunistycznemu przygotowującemu się do wyzwolenia również proletariatu niemieckiego. Zjawiska zdrady i szpiegostwa, najczęściej inicjowane przez służby specjalne, miały wpływ na wydarzenia, w których uczestniczył Józef Piłsudski, ale były jednymi z wielu czynników, wcale nie najważniejszymi, które dopiero wraz z procesami zachodzącymi w obszarach polityki, wojska, gospodarki, społeczeństwa i kultury, by wymienić tylko najważniejsze, kształtowały bieg wydarzeń. ■

52 J. Gaul, *Józef Piłsudski a szpiegostwo w II Rzeczypospolitej*, w: *Sekretna wojna. Z dziejów kontrwywiadu II RP (1914) 1918–1945* (1948), Z. Nawrocki (red.), Poznań 2015, s. 131–156.

STRESZCZENIE:

W latach czynu niepodległościowego Józefa Piłsudskiego (od czasów jego działalności konspiracyjnej po odrodzenie Rzeczypospolitej) intensywnie rozwijały się instytucje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych w państwach zaborców, a po odzyskaniu niepodległości – we wrogich Polsce państwach sąsiednich. Następstwem podejmowanych przez te instytucje działań – infiltracji, inwigilacji i prowokacji, były zjawiska zdrady i szpiegostwa. Taki stan rzeczy wpłynął na formy, metody i możliwości walki Józefa Piłsudskiego o niepodległość, zarówno wtedy, gdy działał w konspiracji, jak i później, gdy pełnił funkcje naczelnego wodza oraz naczelnika państwa.

W artykule opisano wybrane przypadki zdrady i szpiegostwa oraz środki przeciwdziałania im w warunkach działalności konspiracyjnej i odrodzonego państwa polskiego. Omówiono formy, metody i możliwości działań niepodległościowych podejmowanych przez Józefa Piłsudskiego w obliczu zdrady i szpiegostwa oraz jego stosunek do tych zjawisk.

SŁOWA KLUCZOWE:

Józef Piłsudski, zdrada, szpiegostwo, infiltracja, Oddział II Sztabu Generalnego WP

Bibliografia

Ćwięk H., *Przeciw Abwehrze*, Warszawa 2001.

Drymmer W.T., *W służbie idei*, Warszawa 1998.

Gajownik T., *Tajny front niewypowiedzianej wojny. Działalność polskiego wywiadu wojskowego na Litwie w latach 1921–1939*, Warszawa 2010.

Gaul J., *Józef Piłsudski a szpiegostwo w II Rzeczypospolitej*, w: *Sekretna wojna. Z dziejów kontrwywiadu II RP (1914) 1918–1945 (1948)*, Z. Nawrocki (red.), Poznań 2015, s. 131–156.

Gaul J., *Na tajnym froncie. Działalność wywiadowczo-informacyjna obozu niepodległościowego w latach 1914–1918*, Warszawa 2001.

Kaczyńska E., Drewniak D., *Ochra. Carska policja polityczna*, Warszawa 1993.

Klimecki M., *Sowietyzacja Polski w 1920 r. Tymczasowy Rewolucyjny Komitet Polski oraz jego instytucje latem i jesienią tegoż roku*, Toruń 2016.

Kraushar A., *Warszawa podczas okupacji niemieckiej 1915–1918. Notatki naocznego świadka*, Lwów–Warszawa–Kraków 1921.

Krzak A., *Kontrwywiad wojskowy przeciwko radzieckim służbom specjalnym 1921–1939*, Toruń 2007.

Krzak A., *Sprawa „Świerszcza” i „Wilka”. Por. Ignacy Dobrzyński vel tow. Sosnowski oraz Wiktor Steckiewicz vel tow. Kijakowski. Niektóre epizody z życia i działalności polskich renegeatów*, w: *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość. Materiały i Studia*, Warszawa 2012, s. 89–107.

Nałęcz T., *Polska Organizacja Wojskowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984.

Narbut-Łuczyński A.J., *Historia wojenna Legionów Polskich. Powstanie i działalność bojowa Oddziału Józefa Piłsudskiego (VIII–XI 1914)*, Warszawa–Kraków 2014.

Miedziński B., *Wspomnienia (dokończenie)*, „Zeszyty Historyczne” 1976, z. 37.

Pamiętniki generała Rybaka, post. J. Kancewicz, Warszawa 1954.

Pamiętniki generała broni Leona Berbeckiego, Katowice 1959.

Peplowski A., *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.

Peplowski A., *Wywiad w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920*, Warszawa 1999.

Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego, t. VIII–IX, Warszawa 1937.

Piłsudski J., *Pisma zbiorowe: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*. T. 12, *Uzupełnienia*. T. 2. 1898–1914, Andrzej Garlicki, R. Świętek (red. i oprac.), Warszawa 1993.

POW po stronie rewolucji, Warszawa 1921.

Purtal A., *Zamach na naczelnika niemieckiej policji politycznej dr. Ericha Schultzego w Warszawie*, „Niepodległość. Czasopismo poświęcone dziejom polskich walk wyzwoleniczych w dobie popowstaniowej” 1931/1932, t. V, z. 2.

Rawski W., *Działalność Polskiej Organizacji w Moskwie 1919–1920*. Cz. 1, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2013, nr 3, s. 101–126.

Rawski W., *Działalność Polskiej Organizacji w Moskwie 1919–1920*. Cz. 2, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2014, nr 3, s. 133–154.

Ronge M., *Dwanaście lat służby wywiadowczej*, Warszawa 1992.

Sławoj-Składkowski F., *Moja służba w brygadzie*, wyd. II, Warszawa 1990.

Sokolnicki M., *Rok czernasty*, Londyn 1961.

Świerczek M., *Zdrada POW z 1920 roku. Próba dekonstrukcji mitu politycznego*, w: *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, H. Ćwiek, M. Siewier (red.), Warszawa 2019, s. 140–154.

Święcicki T., *Ze wspomnień o Walerym Sławku. Z listu B. Miedzińskiego do W. Pobóg-Malinowskiego*, „Zeszyty Historyczne” 1973, z. 23.

Świątek R., *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*, Kraków 1998.

Wołos M., Olstowski P., *Rola militarna i polityczna Polskiej Organizacji Wojskowej w odzyskaniu niepodległości. Próba bilansu*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2018, nr 1/2, s. 159–192.

Article history: Received: 21.07.2021; Reviewed: 29.07.2021; Accepted: 29.07.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0015.3439

Corresponding author: Konrad Paduszek, PhD; War Studies University (ASzWoj), Institute of Military History, Warsaw, Poland; ORCID: 0000-0003-2052-3151;
e-mail: k.paduszek@akademia.mil.pl

Cite this article as: Paduszek K., PhD, "Independence Act of Józef Piłsudski Versus Treason and Espionage Phenomena. Selected Aspects". *bellona quart.* 2021(2): 67–90

Policy: The content of the journal is circulated on the basis of the Open Access which means free and limitless access to scientific data.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Table of content URL: <https://kwartalnikbellona.com/issue/12943>

Author's bio: Konrad Paduszek, PhD
Assistant professor at the War Studies University's Institute of Military History. He specializes in the history of special services and propaganda. He authors the monography: „Zajrzeć do mózgu Lenina. Wywiad II Rzeczypospolitej a postrewolucyjna Rosja”.

Rozwój domeny kosmicznej przez NATO

ppłk dr inż. Radosław Bielawski

ORCID: 0000-0002-5701-4476

e-mail: radoslaw.bielawski@wat.edu.pl

Wojskowa Akademia Techniczna, Warszawa

ABSTRACT:

The article indicates the directions for NATO's research into a new, fifth domain of warfare – outer space. The directions for the development of positioning, navigation and precise time indication capabilities, i.e. the so-called PNT capabilities, were identified, and problems associated with PNT systems were defined. The development of early-warning capabilities has been considered important for the Alliance. These are to be provided by the Ballistic Missile Defense (BMD) being a tool for defending both the NATO area and against new threats from space. Moreover, the NATO activities related to environmental monitoring were identified and anticipated, including the ones increasing the level of environmental safety and security.

KEYWORDS:

outer space, NATO, directions for development, combat domain, capabilities

Wstęp

Podczas obrad sesji Rady Północnoatlantyckiej państw członkowskich, która odbyła się 20 listopada 2019 roku w Brukseli, ministrowie spraw zagranicznych wskazali nowy obszar działań operacyjnych wojsk, piątą domenę walki – przestrzeń kosmiczną. Decyzja ta skutkowałą zmianą charakterystyki działań, które z wykorzystaniem wcześniejszych domen, tj. lądu, powietrza, morza oraz cyberprzestrzeni, stały się wielodomenowe. Nowa sytuacja okazała się przełomem, zapoczątkowała bowiem budowę potencjałów militarnych – militaryzację i weaponizację kosmosu przez poszczególnych aktorów, zarówno państwowych, jak i sojusze, oraz skłoniła do wyznaczenia kierunków dalszych badań.

Już wstępne badania nad nową domeną walki rozwijaną przez NATO pozwalają na stwierdzenie, że przestrzeń kosmiczna ma szczególne znaczenie dla Sojuszu w takich dziedzinach jak: pozycjonowanie, nawigacja, precyzyjne wskazywanie czasu, wczesne ostrzeganie, monitorowanie środowiska walki, łączność satelitarna oraz zadania z zakresu ISR (intelligence, surveillance, reconnaissance), czyli integracja zdolności wywiadu, śledzenia i rozpoznania¹. Z przedmiotu badań wykluczono dwie zdolności – łączność satelitarną oraz ISR.

Celem artykułu jest wskazanie oraz antycypowanie głównych kierunków rozwoju domeny kosmicznej przez NATO. Podczas badań zastosowano różne metody i techniki badawcze: analizę, syntezę, uogólnienie oraz porównanie. Wykorzystano również obserwację uczestniczącą.

Rozwój zdolności pozycjonowania, nawigacji oraz precyzyjnego wskazania czasu

Dostarczanie usług pozycjonowania, nawigacji oraz precyzyjnego wskazania czasu (Positioning, Navigation and Timing – PNT) odnosi się do zdolności Sojuszu pozwalających na zlokalizowanie obiektów cywilno-wojskowych, określenie możliwości ich przemieszczania się wzdłuż określonej trajektorii oraz wskazywanie aktualnego czasu. Systemy PNT mają dla NATO istotne znaczenie operacyjne, ponieważ umożliwiają precyzyjne uderzenia, a także śledzenie sił i środków czy prowadzenie misji poszukiwawczo-ratowniczych. Ponadto globalne systemy nawigacji satelitarnej umożliwiają przepływ w czasie rzeczywistym informacji niezbędnych do opracowania obrazu pola walki oraz podejmowania właściwych decyzji w procesie dowodzenia.

Obecne programy rozwojowe systemów nawigacji satelitarnej (GNSS) są ukierunkowane na ich zabezpieczenie przed zagrożeniami, głównie przed jammingiem i spoofingiem². Jednym z tego typu rozwijanych i promowanych systemów jest krajowy plan badań i rozwoju (B+R) [National Plan for Research and Development (R&D)], mający na celu zwiększenie poziomu odporności infrastruktury na zakłócenia w dostarczanych usługach PNT. Został opracowany zgodnie z Executive Order 13905 – rozporządzeniem wykonawczym nr 13905 z 12 lutego 2020 roku. W dokumencie podkreślono konieczność wzmocnienia odporności państwa

1. NATO's approach to space, NATO/OTAN [online], 17.06.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175419.htm [dostęp: .10.07.2021].

2. R. Bielawski, *Bezpieczeństwo bezzałogowych systemów powietrznych w środowisku zakłóceń*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2020 nr 2 (5), s. 195.

przez odpowiedzialne korzystanie z usług pozycjonowania, nawigacji i pomiaru czasu. Dla użytkowników systemów oznacza to spełnienie określonych wymogów bezpiecznego użytkowania. Od sektora prywatnego wymaga się określenia tzw. profili, które umożliwiają identyfikację systemów, sieci i aktywów PNT, identyfikację usług PNT oraz wykrywanie zakłóceń. Wymaga się także opracowania planu badania podatności systemów, sieci i aktywów w przypadku zakłócenia usług PNT. Wyniki tych testów są podstawą do aktualizowania wskazanych profili.

Swego rodzaju kompromisem między zapewnieniem dostępności ciągłości usług PNT dla NATO a wysokim poziomem zabezpieczeń jest rozwój globalnego systemu nawigacji satelitarnej Galileo. Jego budowa, zainicjowana w 2002 roku, początkowo była negowana, argumentowano bowiem, że nowo powstały system będzie konkurencyjny w stosunku do systemu GPS. W miarę rozwoju Galileo jednak zaczęto postrzegać go jako system zapasowy dla GPS. Galileo spełnia wymagania NATO, oprócz modułu do zastosowań cywilnych ma on moduł Public Regulated Service (PRT) – szyfrowaną usługę nawigacyjną wyłącznie do zastosowań wojskowych. Moduł ten charakteryzuje się dużymi zdolnościami antyjammingowymi i antyspoofingowymi³. Galileo został zaprojektowany w taki sposób, żeby w razie awarii GPS było możliwe świadczenie zarówno cywilnych, jak i wojskowych usług, tj. usług pozycjonowania, nawigacji oraz precyzyjnego wskazania czasu. Takie rozwiązanie zapewnia bezpieczny i ciągły dostęp danych, tym samym bezpieczeństwo prowadzonych misji i operacji.

Inną koncepcją w odniesieniu do systemów PNT jest inicjatywa amerykańskiej agencji rządowej zajmującej się rozwojem technologii wojskowych – Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA). Zapoczątkowała ona program All Source Positioning and Navigation (ASPN), który ma na celu opracowanie systemu fuzji wielosensorowej oraz oferuje dostarczanie usług pozycjonowania, nawigacji i czasu każdej platformie operacyjnej w każdym środowisku⁴. Wśród czynników rozwoju systemu wymienia się ograniczenia systemów globalnej nawigacji satelitarnej polegające na braku dostarczania sygnałów w obiektach zamkniętych oraz zależność mocy tych sygnałów od warunków atmosferycznych. Koncepcja proponowana przez DARPA zakłada integrację różnych czujników opartych na rozwiązaniach typu plug and play, z otwartą architekturą systemową. W systemie, oprócz odbiornika multi-GNSS, rdzeniem będzie inercyjny zespół pomiarowy (Inertial Measurement Unit – IMU), tj. urządzenie wyposażone w jeden lub kilka trójosiowych żyroskopów i trójosiowych akcelerometrów, powiązane z zegarem atomowym o stabilności 1 mikrosekundy oraz niskim poborze mocy (praca z użyciem baterii). IMU umożliwia tzw. nawigację dead-reckoning (nawigację zliczeniową), czyli ustalenie pozycji obiektu na podstawie przebytej drogi, liczonej od ostatniej obserwowanej pozycji. Oprócz dwóch zasadniczych modułów ASPN do systemu można dołączyć takie urządzenia jak: kompasy elektroniczne, kamery 3D, dalmierze laserowe oraz odbiorniki radiowe⁵.

3 R.J. Landry, P. Boutin, A. Constantinescu, *New anti-jamming technique for GPS and GALILEO receivers using adaptive FADP filter*, "Digital Signal Processing" 2006, vol. 16 no. 3, s. 255.

4 Y. Zhou et al., *A Research on All Source Navigation and Positioning and Its Critical Technology*, w: *China Satellite Navigation Conference (CSNC) 2015 Proceedings: Volume III*, J. Sun et al. (eds.), Berlin, Heidelberg 2015.

5 K.L. Rongsheng, *All Source Positioning, Navigation, and Timing (GNSS)*, Artech House Publishers 2020.

Innym kierunkiem rozwoju systemów PNT jest budowa globalnego trójkonstelacyjnego systemu pozycjonowania GPS Block III. W rozwoju nowej wersji systemu chodzi, po pierwsze, o zwiększenie dokładności (trzykrotne) pozycjonowania i, po drugie, rozwiązanie problemu niestabilności pracy współczesnej wersji GPS w wypadku braku widoczności satelitów przed odbiornik GPS, np. w tunelach i podpiwniczeniach.

Innym problemem, ważnym zwłaszcza w zastosowaniach wojskowych, jest odporność systemu na zakłócenia typu jamming, meaconing czy spoofing, których liczba stale się zwiększa⁶. Przykładem choćby zdarzenia z okresu między 16 października a 7 listopada 2018 roku podczas „Trident Juncture”, jednych z największych ćwiczeń wojskowych NATO, które odbywały się w Norwegii. Uczestniczyło w nich ponad 50 tys. żołnierzy z 31 państw. W czasie ćwiczeń zanotowano przypadki zagłuszeń GPS. Badania źródeł emisji zakłóceń wskazały, że za tymi atakami stała Federacja Rosyjska. Można przyjąć, że motywem jej działań była chęć wzmocnienia swojej pozycji przez wykazanie dużej podatności amerykańskiego systemu. Z analizy tych zdarzeń wynika, że strona rosyjska ma własne środki dostarczania usług PNT w wypadku niestabilności pracy globalnego systemu nawigacji satelitarnej. Jednym z nich jest naziemny system radionawigacyjny Chayka lub przenośny system Skorpion EV⁷.

Działania zmierzające do podjęcia modernizacji systemu zostały autoryzowane przez Kongres Stanów Zjednoczonych w 2000 roku. Pierwszego satelitę nowego systemu, oznaczonego jako GPS III-01 (USA-289, Vespucci), wyniesiono 23 grudnia 2018 roku o godz. 13.51 za pomocą rakiety nośnej Falcon 9 Block 5⁸. Kolejne trzy satelity, oznaczone GPS III-02-04, umieszczono w przestrzeni kosmicznej w okresie od sierpnia 2019 roku do listopada 2020 roku. Szacuje się, że w pierwszym etapie budowy system osiągnie gotowość operacyjną w 2023 roku i będzie liczył 10 satelitów. Pierwsze testy emitowanego przez satelitę GPS III-01 sygnału L1C potwierdziły jego interoperacyjność z wcześniejszą wersją systemu, a także najbardziej oczekiwane cechy – zwiększoną odporność na zakłócenia oraz precyzję wskazań⁹.

Rozwój zdolności wczesnego ostrzegania

Wczesne ostrzeganie (*early warning*) stanowi kolejną, dynamicznie rozwijaną przez NATO dziedzinę związaną z przestrzenią kosmiczną. Obejmuje ono zdolność Sojuszu do zapewnienia ochrony własnych sił przez dostarczanie istotnych informacji o inicjacji, trajektorii oraz dalszej predykcji środków rakietowych, w szczególności balistycznych, mogących stanowić zagrożenie dla państw NATO. Prace koncepcyjne nad systemem wczesnego ostrzegania NATO wymusza proliferacja rakiet balistycznych, polegająca nie tylko na krajowej produkcji takiego rezerwuaru, lecz także na nabywaniu go z zewnątrz. Z punktu widzenia

6 E. Ochín, Ł. Lrmieszewski, *Security of GNSS*, w: *GPS and GNSS Technology in Geosciences*, Elsevier 2021.

7 *Russia Jammed GPS Signals During NATO Military Exercise Involving US Troops*, RNT Foundation [online], 15.11.2018, <https://rntfnd.org/2018/11/15/why-russia-jams-gps> [dostęp: 10.07.2021].

8 P. Steigenberger, S. Thaelert, O. Montenbruck, *GPS III Vespucci: Results of half a year in orbit*, „Advances in Space Research” 2020 vol. 66 no. 12, s. 2773–2785.

9 S. Thaelert et al., *Signal analysis of the first GPS III satellite*, „GPS Solutions” 2019 vol. 23 no. 4, s. 1–11.

NATO istotne są zagrożenia wynikające z rozprzestrzeniania się środków balistycznych w pobliżu południowo-wschodniej granicy Sojuszu oraz ochrona przed tego typu zagrożeniami pochodzącymi spoza obszaru euroatlantyckiego.

Obecnie trwa budowa Systemu Obrony Balistycznej (Ballistic Missile Defense – BMD) – systemu wczesnego ostrzegania o charakterze defensywnym. Ma on wspierać NATO w zapewnieniu kolektywnej obrony paktu i stanowi część Zintegrowanej Obrony Powietrznej i Przeciwrakietowej NATO (NATO's Integrated Air and Missile Defence). Założeniem budowy systemu było zapewnienie pełnego pokrycia i ochrony terytorium Europy. Pokrycie to opiera się na zasadach niepodzielności bezpieczeństwa sojuszniczego, solidarności NATO oraz sprawiedliwego podziału ryzyka¹⁰.

Podział strukturalny komponentów systemu BMD zależy od środków finansowych poszczególnych partycypantów. Największym inwestorem systemu są Stany Zjednoczone. Ich wkładem jest Europejskie Fazowe Podejście Adaptacyjne (European Phased Adaptive Approach – EPAA), ogłoszone przez prezydenta Baracka Obamę 17 września 2009 roku. Zakładało ono wdrożenie systemu obrony przeciwrakietowej Aegis, z pociskiem przechwytyjącym SM-3 (Standard Missile-3) jako zasadniczym elementem rażącym. System miał być wdrażany w trzech głównych etapach w latach 2011–2020. Czwartą fazę adaptacji systemu zamierzano wdrażać po 2022 roku, jednak 15 marca 2013 roku została ona anulowana. W ramach restrukturyzacji europejskiej części programu Stany Zjednoczone przekierowały środki na Alaskę, na rozmieszczenie tam dodatkowych 14 naziemnych rakiet przechwytyjących (Ground-Based Interceptor – GBI). Powodem takiego działania była zmiana środowiska bezpieczeństwa – przeciwdziałanie narastającemu zagrożeniu nuklearnemu i rakietowemu ze strony Korei Północnej, udowodniono jej bowiem przeprowadzenie testów nuklearnych 25 maja 2009 roku¹¹.

System jest złożony z kilku elementów kolokowanych na terenie Europy. W tureckiej miejscowości Kürecik przewidziano budowę amerykańskiego radaru BMD Tracking Radar Sensor, a w rumuńskiej bazie lotniczej Deveselu – budowę stanowiska Aegis Ashore Sensor Shooter. Tego typu obiekt ma powstać także w polskiej bazie wojskowej w Redzikowie. W hiszpańskiej bazie morskiej Rota planuje się rozlokowanie czterech okrętów – US Aegis BMD-capable Ships Sensor Shooter, a w bazie lotniczej Ramstein w Niemczech ma być zbudowane centrum dowodzenia (NATO Command Center), które zajmie się planowaniem, realizacją i koordynowaniem działań antybalistycznych. System dopełniają wyrzutnie Patriot lub SAMP/T oraz morskie i lądowe stacje radiolokacyjne¹².

System BMD jest zdolny do detekcji zagrożeń balistycznych dzięki połączonym ze sobą czujnikom i urządzeniom przechwytyjącym, zapewniającym ochronę warstwową. W pierwszej kolejności jest obliczana trajektoria zagrożenia, a następnie dobierana najlepsza opcja jego przechwycenia. O potencjalnych obszarach zagrożonych uderzeniem są alarmowane odpowiednie władze. Po zlokalizowaniu zagrożenia i jego przechwyceniu

10 *Obrona przeciwrakietowa*, NATO/OTAN [online], 7.06.2021., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm [dostęp: 11.07.2021].

11 S.G. Kim, Y. Gitterman, S. Lee, *Depth estimate of the DPRK's 2006-10-09, 2009-05-25 and 2013-02-12 underground nuclear tests using local and teleseismic arrays*, "Journal of Asian Earth Sciences" 2018 vol. 163, s. 249 [dostęp: 11.07.2021].

12 *Obrona przeciwrakietowa...*, op.cit.

(50% trajektorii) jest dobierany najdostępniejszy i najodpowiedniejszy środek bojowy i następnie wystrzelany w kierunku agresora z morza lub z powierzchni lądu. Niszczy on obiekt, gdy ten osiągnął około 75% toru lotu.

Z perspektywy rozwoju techniki oraz pojawiania się nowych zagrożeń należy uznać, że system BMD może być również dobrym narzędziem do wykrywania środków kosmicznych, takich jak: Kinetic Kill Vehicle (KKV), Exoatmospheric Kill Vehicle (EKV)¹³ i ASAT, a także broni hipersonicznej¹⁴.

Rozwój zdolności NATO związanych z monitorowaniem środowiska

Sojusznicze zdolności monitorowania środowiska (*environmental monitoring*) umożliwiają prognozowanie meteorologiczne oraz planowanie misji. Obecnie NATO uznaje również zagrożenia wynikające ze zmian klimatycznych. Swoje wysiłki koncentruje zwłaszcza na zmniejszeniu wpływu działań wojskowych na środowisko. W tym celu w marcu 2021 roku ministrowie spraw zagranicznych NATO zatwierdzili agendę NATO w sprawie zmian klimatu i bezpieczeństwa (NATO's Climate Change and Security Agenda). Przywódcy Sojuszu zatwierdzili również plan działań paktu na rzecz zmian klimatu i bezpieczeństwa (NATO's Climate Change and Security Action Plan). W dokumentach tych określono następujące działania NATO:

- reagowanie na klęski żywiołowe i katastrofy spowodowane czynnikiem ludzkim;
- ograniczanie skutków zmian klimatycznych (np. ekstremalnych zjawisk pogodowych);
- kształcenie kadry wojskowej w zakresie wyzwań środowiskowych;
- wspieranie krajów partnerskich w budowaniu lokalnych zdolności mających na celu zwiększanie efektywności energetycznej i niezależności od paliw kopalnych (np. węgla kamiennego, węgla brunatnego, ropy naftowej);
- budowanie infrastruktury przyjaznej dla środowiska;
- ochrona środowiska przed szkodliwymi skutkami operacji wojskowych;
- promowanie przyjaznych dla środowiska praktyk zarządzania na obszarach szkoleniowych i podczas operacji wojskowych;
- dostosowanie zasobów i zdolności wojskowych do ekstremalnych warunków klimatycznych¹⁵.

Wymienione działania zostały ukierunkowane na zachowanie bezpieczeństwa środowiskowego oraz ochronę środowiska. Zachowanie bezpieczeństwa środowiskowego obejmuje wyzwania bezpieczeństwa pochodzące ze środowiska fizycznego i naturalnego. W celu zwiększenia poziomu bezpieczeństwa oraz koordynacji działań wojskowych Sojusz w ramach współpracy dołączył do międzynarodowej inicjatywy Środowisko i Bezpieczeństwo (Environment and Security – ENVSEC). Ten partnerski projekt wspierają: Organizacja

13 H. Liang et al., *Optimal guidance against active defense ballistic missiles via differential game strategies*, "Chinese Journal of Aeronautics" 2020 vol. 33 no. 3, s. 978.

14 M. Czajkowski, *Anti-Satellite Weapons*, "Safety & Defense" 2021 vol. 7 no. 1, s. 107–116.

15 *Environment – NATO's stake*, NATO/OTAN [online], 6.08.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm [dostęp: 12.07.2021].

Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Program Rozwoju ONZ (UN Development Programme – UNDP), program środowiskowy ONZ (UN Economic Commission for Europe (UNECE) oraz Regionalne Centrum Środowiskowe dla Europy Środkowej i Wschodniej (Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe – REC). W ten sposób NATO stara się łączyć swoje specjalistyczne kompetencje, wiedzę i know-how i wspólnie dążyć do zmniejszenia zagrożeń dla środowiska i bezpieczeństwa oraz zacieśnienia współpracy państw w dziedzinie ochrony środowiska. Celem inicjatywy Środowisko i Bezpieczeństwo drogą promowania współpracy między krajami czterech regionów: Europy Wschodniej, Europy Południowo-Wschodniej, Kaukazu Południowego i Azji Środkowej. Inicjatywa określiła pięć priorytetowych obszarów: transgraniczne zasoby naturalne, zmiana klimatu, zmniejszanie ryzyka związanego z klęskami żywiołowymi, substancje i praktyki niebezpieczne oraz informacja i uczestnictwo na rzecz środowiska i bezpieczeństwa¹⁶.

Kolejna inicjatywa NATO w ramach wyzwań bezpieczeństwa pochodzących ze środowiska fizycznego i naturalnego polega na wspieraniu reagowania kryzysowego. Sojusz jest aktywnie zaangażowany w koordynowanie cywilnej gotowości i cywilnego reagowania kryzysowego na katastrofy ekologiczne. Odbyna się to głównie za pośrednictwem Euroatlantyckiego Centrum Koordynacji Reagowania na Katastrofy (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre – EADRCC), które zostało uruchomione po trzęsieniu ziemi w Turcji i Grecji pod koniec lat dziewięćdziesiątych minionego wieku. Aby unaocznic potencjalną rolę instytucji wojskowych w niesieniu pomocy w przypadku katastrof, NATO zorganizowało konsultacje i ćwiczenia w budowaniu scenariuszy z udziałem ekspertów wojskowych i cywilnych. Częściowo były one wspierane przez program „Nauka dla pokoju i bezpieczeństwa” (Science for Peace and Security – SPS), który promuje dialog i współpracę między państwami członkowskimi NATO, a także współdziałanie Sojuszu z krajami partnerskimi, z wykorzystaniem badań naukowych, innowacji technologicznych oraz wymiany wiedzy.

Działalność NATO dotyczy również bezpieczeństwa energetycznego, a w jego ramach – zapewnienia ochrony krytycznej infrastruktury energetycznej¹⁷. W tym celu sojusznicy promują wymianę informacji o zagrożeniach energetycznych oraz rozwijanie współpracy międzynarodowej i regionalnej. Ponadto Sojusz uczestniczy w projektach międzynarodowych, między innymi w projekcie „Chernobyl Dust Model”. Jego idea jest opracowanie realistycznego modelu 3D rozprzestrzeniania się radioaktywnego pyłu po katastrofie jądrowej – wybuchu w Czarnobylskiej Elektrowni Jądrowej, do którego doszło w nocy z 25 na 26 kwietnia 1986 roku. Mapa pozwoli na prowadzenie analiz związanych z pomiarami i monitorowaniem obszarów skażonych¹⁸.

Dążąc do zachowania bezpieczeństwa środowiskowego, NATO partycypuje we wprowadzaniu innowacyjnych technologii w ramach inicjatywy Smart Energy. Projekt ten zakłada

16 J.N. Hardt, *The case of the Environment and Security Initiative (ENVSEC) and its political implementation of the concept of environmental security* [in:] *Environmental Security in the Anthropocene*, Routledge 2017.

17 S. Litvak, O. Litvak, *Some Aspects of Reducing Greenhouse Gas Emissions by Using Biofuels*, „Journal of Ecological Engineering” 2020 vol. 21 no. 8, s. 198–206.

18 Z. Jaworowski, *Observations on the Chernobyl Disaster and LNT*, „Dose-Response” 2010 vol. 8 no. 2, s. 148–171.

zwiększenie skuteczności misji wojskowych z użyciem różnych źródeł energii, w tym „inteligentnych” sieci wykorzystujących energię odnawialną oraz technologii magazynowania energii. Dzięki takiemu podejściu zakłada się utrzymanie wysokiego poziomu prowadzenia operacji wojskowych przez długi czas. Zastosowanie podczas operacji wojskowych niekonwencjonalnych źródeł energii, np. ogniw wodorowych, przyniesie dodatkowe korzyści, takie jak zmniejszenie hałasu oraz emisji ciepłej¹⁹, tym samym zwiększy efektywność maskowania wojsk oraz zmniejszy możliwości ich wykrycia przez głowice środków bojowych działających na zasadzie poszukiwania emisji termicznej celu.

W politykę Sojuszu została wpisana także ochrona środowiska. Obecnie w NATO pracują Grupa Robocza ds. Ochrony Środowiska (Environmental Protection Working Group – EPWG) oraz Specjalistyczny Zespół ds. Efektywności Energetycznej i Ochrony Środowiska (The Specialist Team on Energy Efficiency and Environmental Protection – STEEEP). Działanie EPWG skupia się na zmniejszeniu możliwego szkodliwego wpływu działań wojskowych na środowisko. Temu celowi służą różne kierunki polityki NATO, dokumenty standardyzacyjne, wytyczne, a także najlepsze praktyki w planowaniu i realizacji operacji oraz ćwiczeń. STEEEP natomiast określa ramy prawne oraz sposób włączenia przepisów dotyczących ochrony środowiska i efektywności energetycznej do wymagań technicznych oraz specyfikacji uzbrojenia, sprzętu i materiałów na okrętach marynarki wojennej państw sojuszniczych i partnerskich.

Działalność badawczo-rozwojową (B+R) paktu koordynuje Organizacja Nauki i Technologii (NATO's Science and Technology Organization – STO), która prowadzi badania naukowe dotyczące ochrony środowiska i promuje ich wyniki. Badania te są ukierunkowane na poszukiwanie bardziej ekologicznych rozwiązań, np. na zmniejszenie emisji hałasu sprzętu wojskowego. Jednym z przykładów implementacji wyników badań naukowych jest opracowanie kodeksu postępowania z wykorzystaniem aktywnego sonaru, zapewniającego ochronę ssaków morskich, podczas prowadzenia działań militarnych na morzu²⁰.

Zakończenie

W artykule wskazano oraz antycypowano główne kierunki rozwoju domeny kosmicznej przez NATO. Skupiono się na trzech zasadniczych zdolnościach: pozycjonowaniu, nawigacji i precyzyjnym wskazywaniu czasu, wczesnym ostrzeganiu oraz monitorowaniu środowiska walki. Określone zdolności mają kluczowe znaczenie dla dalszego funkcjonowania Sojuszu.

W odniesieniu do pierwszej zdolności wskazano, że jednym ze współczesnych problemów jest bezpieczeństwo systemów PNT, a więc ich odporność (niepodatność) na zagrożenia typu jamming i spoofing. W tym celu Sojusz proponuje zastosowanie rozporządzenia wykonawczego, integrację systemów GPS i Galileo oraz budowę nowoczesnych systemów globalnej nawigacji satelitarnej zgodnie z założeniami programu All Source Positioning and

19 C. Thommessen et al., *Techno-economic system analysis of an offshore energy hub with an outlook on electrofuel applications*, "Smart Energy" 2021 vol. 3.

20 *Environment – NATO's stake...*, op.cit.

Navigation (ASPN). Planuje również budowę nowego trójkonstelacyjnego systemu pozycjonowania GPS Block III.

Na potrzeby wczesnego ostrzegania NATO buduje System Obrony Balistycznej (Ballistic Missile Defense – BMD). Ma on zapewnić państwom NATO ochronę balistyczną przed coraz większym zagrożeniem raketowym, zwłaszcza pochodzącym spoza obszaru euroatlantyckiego. W jego budowę są zaangażowane takie państwa jak Turcja, Rumunia, Polska, Hiszpania oraz Niemcy. W państwach tych będą znajdowały się komponenty systemu. System jest przygotowany również do wykrywania i neutralizowania nowej broni kosmicznej, w tym hipersonicznej i antysatelitarnej typu ASAT.

Sojusz rozwija również zdolności związane z monitorowaniem środowiska. Obejmują one zachowanie bezpieczeństwa środowiskowego oraz ochronę środowiska. W praktyce tego rodzaju aktywność NATO polega na wspieraniu działań reagowania środowiskowego, promowaniu programu „Nauka dla pokoju i bezpieczeństwa”, zwiększaniu poziomu bezpieczeństwa energetycznego oraz uczestnictwie w inicjatywie Smart Energy, polegającej na wykorzystaniu energii odnawialnej, stosowaniu niskoemisyjnych paliw oraz minimalizowania uciążliwego hałasu. W dziedzinie ochrony środowiska Sojusz skupia swoje działania na koordynowaniu badań naukowych oraz wykorzystywaniu wyników tych badań do implementowania rozwiązań służących ochronie środowiska naturalnego. ■

STRESZCZENIE:

W artykule wskazano kierunki badań NATO nad nową, piątą domeną walki – przestrzenią kosmiczną. Określono kierunki rozwoju zdolności pozycjonowania, nawigacji oraz precyzyjnego wskazywania czasu, czyli tzw. zdolności PNT, a także zdefiniowano problemy związane z systemami PNT. Za ważny dla Sojuszu uznano rozwój zdolności wczesnego ostrzegania. Ma je zapewnić System Obrony Balistycznej (BMD) jako narzędzie obrony zarówno obszaru NATO, jak i przed nowymi zagrożeniami pochodzącymi z kosmosu. Ponadto określono i antycypowano kierunki aktywności NATO związane z monitorowaniem środowiska, obejmujące działania w celu zwiększania poziomu bezpieczeństwa środowiska oraz jego ochrony.

SŁOWA KLUCZOWE:

przestrzeń kosmiczna, NATO, kierunki rozwoju, domena walki, zdolności

Bibliografia

Bielawski R., *Bezpieczeństwo bezzalagowych systemów powietrznych w środowisku zakłóceń*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2020 (2019?) nr 2 (5).

Czajkowski M., *Anti-Satellite Weapons*, “Safety & Defense” 2021 vol. 7 no. 1, s. 107–116.

Environment – NATO’s stake, NATO/OTAN [online], 6.08.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91048.htm/.

Hardt J.N., *The case of the Environment and Security Initiative (ENVSEC) and its political implementation of the concept of environmental security*, w: *Environmental Security in the Anthropocene*, Routledge 2017.

Jaworowski Z., *Observations on the Chernobyl Disaster and LNT*, “Dose-Response” 2010 vol. 8 no. 2, s. 148–171.

Kim S.G., Gitterman Y., Lee S., *Depth estimate of the DPRK’s 2006-10-09, 2009-05-25 and 2013-02-12 underground nuclear tests using local and teleseismic arrays*, “Journal of Asian Earth Sciences” 2018 vol. 163, s. 249–263.

Landry R.J., Boutin P., Constantinescu A., *New anti-jamming technique for GPS and GALILEO receivers using adaptive FADP filter*, "Digital Signal Processing" 2006, vol. 16 no. 3, s. 255–274.

Liang H. et al., *Optimal guidance against active defense ballistic missiles via differential game strategies*, "Chinese Journal of Aeronautics" 2020 vol. 33 no. 3, s. 978–989.

Litvak S., Litvak O., *Some Aspects of Reducing Greenhouse Gas Emissions by Using Biofuels*, "Journal of Ecological Engineering" 2020 vol. 21 no. 8, s. 198–206.

NATO's approach to space, NATO/OTAN [online], 17.06.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175419.htm/.

Obrona przeciwrakietowa, NATO/OTAN [online], 7.06.2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm/.

Ochin E., Lrmieszewski Ł., *Security of GNSS*, w: *GPS and GNSS Technology in Geosciences*, Elsevier 2021.

Rongsheng K.L., *All Source Positioning, Navigation, and Timing (GNSS)*, Artech House Publishers 2020.

Russia Jammed GPS Signals During NATO Military Exercise Involving US Troops, RNT Foundation [online], 15.11.2018, <https://rntfnd.org/2018/11/15/why-russia-jams-gps/>.

Steigenberger P., Thoelet S., Montenbruck O., *GPS III Vespucci: Results of half a year in orbit*, "Advances in Space Research" 2020 vol. 66 no. 12, s. 2773–2785.

Thoelet S. et al., *Signal analysis of the first GPS III satellite*, "GPS Solutions" 2019 vol. 23 no. 4, s. 1–11.

Thommessen C. et al., *Techno-economic system analysis of an offshore energy hub with an outlook on electrofuel applications*, "Smart Energy" 2021 vol. 3.

Zhou Y. et al., *A Research on All Source Navigation and Positioning and Its Critical Technology*, w: J. Sun, J. Liu, S. Fan, X. Lu (eds.), *China Satellite Navigation Conference (CSNC) 2015 Proceedings: Volume III*, Berlin, Heidelberg 2015.

Article history: Received: 8.07.2021; Reviewed: 22.07.2021; Accepted: 22.07.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0015.3440

Corresponding author: LtCol Radosław Bielawski, PhD in Eng.; Military University of Technology (WAT), Warsaw, Poland; ORCID: 0000-0002-5701-4476; e-mail: radoslaw.bielawski@wat.edu.pl

Cite this article as: Radosław Bielawski, LtCol, PhD in Eng.; "The NATO's Development of Outer Space Domain"; *bellona quart.* 2021(2): 91–100

Policy: The content of the journal is circulated on the basis of the Open Access which means free and limitless access to scientific data.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Table of content URL: <https://kwartalnikbellona.com/issue/12943>

Author's bio: LtCol Radosław Bielawski, PhD in Eng.
He is a graduate of Military University of Technology (WAT) in 2004, National Defense University (AON) in 2004, and Warsaw University of Technology (PW) in 2016. He's a Chief Editor of the Defense Science Review academic journal.

Wskazówki redakcyjno-techniczne dotyczące przygotowania prac do opublikowania w „Kwartalniku Bellona”

Redakcja przyjmuje oryginalne artykuły naukowe, artykuły przeglądowe, artykuły i komunikaty badawcze, artykuły recenzyjne w języku angielskim i polskim (lub innym języku autora korespondencyjnego). Redakcja zastrzega sobie możliwość tłumaczenia wybranych artykułu na język angielski.

1. Przygotowanie tekstu

Edytor MS Word, czcionka Times New Roman 12 pkt (przypisy – 10 pkt), odstęp między wierszami – 1,5, marginesy normalne (górny, dolny, lewy, prawy – 2,5 cm). Objętość artykułu – 20 000–30 000 znaków. Artykuł powinien zawierać streszczenie w języku polskim i angielskim (maksymalnie 1200 znaków) oraz pięć słów kluczowych.

Do pracy należy dołączyć:

- pismo, w którym autor zwraca się do redakcji o wydrukowanie artykułu w czasopiśmie (jest to formalna zgoda autora na publikację pracy), podaje swój dokładny adres, zatrudnienie, numer telefonu, adres e-mailowy oraz składa podpis z podaniem tytułu naukowego i stanowiska;
- pisemne oświadczenie, że artykuł dotychczas nie był ogłoszony drukiem i nie został złożony w innej redakcji. W przypadku wykorzystywania rysunków wcześniej opublikowanych lub pochodzących od innych autorów należy dołączyć pisemną zgodę autorów i wydawnictwa na ich wykorzystanie.

Wojskowy Instytut Wydawniczy zastrzega sobie prawo do dokonywania poprawek, skracania lub uzupełniania artykułów bez naruszenia zasadniczych myśli autora, do wprowadzania własnych tytułów oraz zamieszczania publikacji, w języku polskim i angielskim, na stronie internetowej www.kwartalnikbellona.pl

2. Struktura artykułu

Każdy składany manuskrypt, z wyjątkiem recenzji i dyskusji naukowych, powinien być przygotowa-

ny w międzynarodowym standardzie naukowym, w schemacie AIMRaD (Abstract, Introduction, Materials and Methods, Results, and Discussion):

- wstęp – przedstawiający cele i przyczyny powstania artykułu oraz znaczenie tematu, który podejmuje;

- przegląd literatury – przedstawiający dotychczasowy dorobek nauki w zakresie badania danego zagadnienia. W przypadku artykułów innowacyjnych dopuszczalne jest stwierdzenie o braku literatury dotyczącej omawianego tematu;

- metodologia – opis metod badawczych stosowanych przez autora oraz źródeł danych i informacji wykorzystanych w czasie tworzenia manuskryptu wraz z uzasadnieniem;

- wyniki i dyskusja – opis najważniejszych wyników oraz ich interpretacja, także na tle istniejącej literatury. Dopuszczalne jest przedstawienie wyników i dyskusji w osobnych sekcjach;

- wnioski – przedstawienie najważniejszych wniosków i rekomendacji autora dotyczących badanego zagadnienia. Ta sekcja powinna stanowić samodzielny tekst, pozwalający na zrozumienie zagadnienia bez konieczności lektury reszty artykułu;
- bibliografia.

Abstrakt i strona tytułowa są wprowadzane osobno przez system składania artykułów dostępny w zakładce. Abstrakt i słowa kluczowe powinny być napisane w języku angielskim oraz polskim (i/lub języku narodowym autora korespondencyjnego).

3. Sporządzanie przypisów

- poszczególne elementy opisu oddzielamy przecinkami;

- nazwę autora podajemy w formie: inicjał imienia z kropką (w wypadku kilku inicjałów imion zapisujemy je bez spacji, np. D.M.), spacja, nazwisko. Pomijamy tytuły naukowe i zawodowe. Jeśli autorów jest dwóch lub trzech, podajemy ich nazwiska, oddzielając je przecinkami. Jeśli autorów jest wię-

cej niż trzech, to podajemy nazwisko pierwszego i zamieszczamy dopisek et al. (*et alli* – i inni);

– tytuł pracy zapisujemy kursywą;

– stosujemy skróty łacińskie: *op.cit.* (dzieło cytowane), *vide* (zobacz), *ibidem* (tamże), *idem* (tenże), *eadem* (taż), *eidem* (ci sami), *passim* (w różnych miejscach);

– oznaczamy brak: roku wydania – [s.a.] – *sine anno*, miejsca wydania – [s.l.] – *sine loco*, miejsca i roku wydania – [s.a.e.l.] – *sine anno et loco*.

Przykłady:

K. Ficoń, *Międzynarodowe standardy zarządzania ryzykiem*, „Kwartalnik Bellona” 2013 nr 3, s. 31–50.

Idem, *Ryzyko etapowe w zarządzaniu kryzysowym*, „Kwartalnik Bellona” 2015 nr 1, s. 11–30.

B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010, s. 12.

Ibidem, s. 16.

A. Polak, *Bibliografia teorii sztuki wojennej w latach 1945–1989*, Warszawa 2009, s. 119.

B. Balcerowicz, *Siły zbrojne...*, *op.cit.*, s. 13.

Źródła do dziejów powstań śląskich, t. 1. *Październik 1918–styczeń 1920*, cz. I, H. Zieliński (oprac.), Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 178.

E. de Amicis, *Serce. Książka dla chłopców*, tłum.

M. Konopnicka, Warszawa [s.a.], s. 36.

Opis wydawnictw zwartych

– podajemy kolejno: inicjał(y) imienia (imion), nazwisko, tytuł zapisany kursywą (przy tłumaczeniach podajemy nazwisko tłumacza poprzedzone skrótem tłum.), miejsce i rok wydania, numer strony, np.:

R.A. Heinlein, *Kawaleria kosmosu*, Warszawa 1994, s. 54.

Opis wydawnictwa zbiorowego

podajemy: tytuł publikacji, inicjał(y) imienia (imion) i nazwisko redaktora z oznaczeniem: red. w nawiasie, miejsce i rok wydania, stronę, np.:

Ekonomia a wojna. Studia i szkice, M. Franz (red.), Toruń 2011, s. 9.

Opis artykułu w wydawnictwie zbiorowym

podajemy: inicjał(y) imienia (imion) i nazwisko autora, tytuł zapisany pismem pochyłym, przyimek w z dwukropkiem, tytuł wydawnictwa zapisany pismem pochyłym, inicjał imienia i nazwisko redaktora, skrót red. w nawiasie, miejsce i rok wydania, stronę, np.:

I. Clark, *Globalizacja i ład pozimnowojenny*, w: *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, J. Baylis, S. Smith (red.), Kraków 2008, s. 912–913.

Opis czasopism i gazet

podajemy: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł zapisany pismem pochyłym, nazwę czasopisma w cudzysłowie (polski cudzysłów ma postać: „...”), bezpośrednio po niej (bez rozdzielania przecinkiem) rok wydania, tom, zeszyt lub numer i stronę. W wypadku gazet codziennych podajemy nazwę gazety w cudzysłowie i dalej, bez przecinka, dzień, miesiąc i rok wydania, np.:

W.S. Lind, *Understanding the fourth generation war*, „Military Review” 2004 No. 10, s. 12–16.

Ł. Kamieński, *Nieuświadomiona percepcja, czyli neurobiologia na usługach amerykańskiej armii*, „Kwartalnik Bellona” 2014 nr 3, s. 196–206.

A. Słojewska, *Dwa tygodnie na porozumienie z Grecją*, „Rzeczpospolita” 15.05.2015.

Opis dokumentów elektronicznych

podajemy: inicjał(y) imienia (imion) i nazwisko autora, tytuł zapisany pismem pochyłym, w nawiasie prostokątnym typ nośnika i wersję, następnie miejsce i rok wydania. W przypadku dokumentów na stronach WWW podajemy adres sieciowy oraz datę dostępu w nawiasie kwadratowym, np.:

W. Kopaliński, *Wielki multimedialny słownik Władysława Kopalińskiego* [CD-ROM, wersja 1.00.00], Warszawa 2000.

L. Sly, *Al-Qaeda force captures Fallujah amid rise in violence in Iraq*, „The Washington Post” [online], 3.01.2014, <http://www.washingtonpost.com/world/al-qaeda-force-captures-fallujah-amid->

rise-in-violence-in-iraq/2014/01/03/8abaeb2a-74aa-11e3-8def-a33011492df2_story.html [dostęp: 9.01.2015].

Cytowanie archiwaliów

podajemy: nazwę instytucji przechowującej dany dokument, jej skrót lub akronim z określeniem siedziby (miejscowości), nazwę jednostki archiwalnej (zespołu akt) lub tematykę opisywanej jednostki, sygnaturę lub inne oznaczenie identyfikacji dokumentu, liczbę i numer strony (karty), np.:

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), Oddział II SGWP, sygn. I.303.4.5755, Sprawozdanie Małskiego z akcji „Łom”, k. 8–9.

4. Tabele, rysunki i fotografie

– materiał graficzny (fotografie, mapy) należy dostarczać jako osobne pliki, zapisane w formacie JPG lub TIF (w rozdzielczości nie mniejszej niż 300 dpi). Warunkiem umieszczenia ich w wydaniu jest posiadanie przez autora artykułu zgody na ich wykorzystanie (dotyczy to również materiałów ze stron internetowych; nie wystarczy podanie daty dostępu). W danym artykule rysunki i fotografie powinny mieć numerację ciągłą;

– określenie „Tabela” z numerem zapisanym liczbą arabską i tytułem umieszczamy nad tabelą. Pod tabelą należy wskazać źródło;

– przypisy do tabeli zamieszczamy pod tabelą (nie w tekście głównym). Jako odsyłacze używamy gwiazdek, a w przypadku większej liczby odsyłaczy – małych liter;

– określenie „Rys.” umieszczamy pod rysunkiem. Każdy rysunek powinien mieć numer i tytuł. Pod rysunkiem podajemy źródło;

– rysunki powinny być przygotowane w pliku edytowalnym w formacie AI, EPS lub PDF.

5. Bibliografia

W bibliografii obowiązuje układ alfabetyczny według nazwiska autora. Dopuszcza się podział

bibliografii na: źródła/archiwalia, monografie, artykuły, artykuły elektroniczne, jednak nie jest to wymagane. Podajemy: nazwisko autora, inicjał(y) imienia, tytuł, miejsce wydania, rok wydania.

Balcerowicz B., *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010.

6. Kontrola jakości

Wszystkie artykuły składane do „Kwartalnika Bellona” przechodzą procedurę recenzencką *double blind peer-review*. W związku z tym prosimy o składanie artykułów pozbawionych cech pozwalających na identyfikację autora.

7. Standardy etyczne

Redakcja „Kwartalnika Bellona” stosuje zasady etyki publikacyjnej zgodne z wytycznymi Komitetu do spraw Etyki Publikacyjnej COPE (Committee on Publication Ethics).

Link: <https://publicationethics.org/>.

8. Opłaty za publikację

Redakcja nie pobiera opłat na żadnym etapie publikacji artykułów.

9. Składanie artykułów

Do publikacji przyjmujemy wyłącznie artykuły składane przez zakładkę „Złóż manuskrypt” na naszej stronie www.kwartalnikbellona.pl.

10. Publikacja

Po pozytywnym przejściu procesu recenzenckiego artykuł ukazuje się w wersji drukowanej, a także cyfrowej na stronie www.kwartalnikbellona.pl. Każdy otrzymuje numer DOI i jest kierowany do zamieszczenia w międzynarodowych bazach naukowych.

Wszelkie zmiany od ww. zasad należy uzgadniać z redaktorem prowadzącym. Zastrzegamy sobie prawo do redakcyjnego opracowania tekstów.

SZANOWNI CZYTELNICY!

Zapraszamy do składania zamówień na prenumeratę „Kwartalnika Bellona”

Jej koszt w 2021 roku wynosi 100 zł (cztery wydania w cenie 25 zł każde)

Prenumeratę można zamówić:

- e-mailem: prenumerata@zbrojni.pl
- listownie: Wojskowy Instytut Wydawniczy, 00-909 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 97
- telefonicznie: +48 261 849 494

Warunkiem wysyłki kwartalnika jest wpłata na konto: 23 1130 1017 0020 1217 3820 0002

Cena 25 zł (w tym 8% VAT)

ISSN 1897-7065
E-ISSN: 2719-3853

